

TÄNAPÄEV

NR 3 MÄRTS 1938

Neil päevil ilmub müügile

Eesti Rahva Muuseumi kirjastusel

Eesti rahvarõivad

Koostanud H. Kurrik, toimetanud F. Linnus.

Käsiraamat ehsate rahvarõivaste valmistamiseks kõigi Eesti kihelkondade jaoks ühes vastavate lõigetega, kudumise ja tikkimise õpetustega jne. Sisaldab üle 300 lk. suures kaustas umb. 1200 joonisega, nende hulgas 68 tahvlit 1—4-värvilises sügav- ja ofset-trükis. Lisaks mapp 5 suure muustrilehega.

Hind kr. 9.—, kriitpabecil kr. 12.—

Saadaval raamatukauplustes või otse E. R. Muuseumilt tellides (raha ettesaatmisel postikuludeta).

Eesti Rahva Muuseum, Tartu, Raadimõis.

Tel. 3 ja 2-96. Posti jooksev arve nr. 2199.

A/S. KAUBA PANK TARTUS

Aktiva	Arveteseis 31. detsembril 1937. a.	Passiva	
Kassa	87.305.80	Põhikapital (aktsia- või osa- kapital)	300.000.—
Hoiuarved	325.356.21	Tagavarakapitalid	53.880.72
Väärtpaberid	95.712.85	Erikapitalid	42.390.98
Väärtused	459.90	Amortisatsioonikapitalid	103.810.61
Diskonteeritud vekslid	1.973.114.44	Hoiusummad	2.224.289.15
Tähtajalised laenud	4.305.—	Vekslite rediskont	654.991.97
Konto-korrent laenud	823.132.41	Võlad teistes krediitasutistes	250.281.96
Korrespondendid	67.379.33	Korrespondendid	20.684.68
Garantii deebitorid	160.667.—	Väljaantud garantiid	160.667.—
Vallasvara	11.511.66	Tuleva-aasta tulud	28.377.45
Kinnisvara	340.555.74	Muud passivad	22.818.82
Tuleva-aasta kulud	5.415.71	Puhaskasu	52.626.61
Muud aktivad	19.903.90		
	3.914.819.95		3.914.819.95

Kulud	Kulude ja tulude aruanne 1937. a. eest.	Tulud	
Valitsemise- ja ärikulud	70.662.43	Saadud %/0, komisjon ja porto	229.392.14
Makstud %/0, komisjon ja porto	109.980.23	Tulud kinnisvarade kasutamisest	26.203.64
Kinnisvarade kasutamise kulud	14.485.91	Mitmesugused tulud	12.843.31
Mitmesugused kulud	20.683.91		
Puhaskasu	52.626.61		
	268.439.09		268.439.09

Peakoosolek 19. veebruaril 1938. a. määras dividendiks 7/0, mille väljamaksmine algas 21. veebruaril 1938.

JUHATUS.

TÄNAPÄEV

NR. 3

MÄRTS 1938

IV AASTAKÄIK

E. Laaman: Valimiste järel

SÕNA ON TARTU ESINDAJAIL:

- K. Jalak: Minu tegevuse alustest*
- J. Vain: Rahvavalitsusliku rüügikorra aluseid*
- A. Püip: Riigivolikogu ülesannetest*
- J. Tõnisson: Tartu vaim*

VÄLISPOLIITIKA RINGVAADE

- A. P.: Välispoliitilisi märkusi*
- L. A.: Inglise ja N. Liidu demokraatia ning parlament vaekausil*
- Wait: Märkmeid välishorisondilt*
- A. Hanko: Skandinaavia riikide koostöö areng*
- H.-R.: Saksamaa üllatused*
- A.: Suursoomeline... ja tänapäev*

- K. A. Hindrey: Rahvuslik auasi*
- Kodanik: Väikesed päevamured*
- A. Alle: Sari epigramme*

PÄEVAMURED

- Nikodeemus: Kirikurahva päevamured*
- E.: Omakultuur*
- R.: Majandusmuresid*

E. Luts: Traagiline Tarzan

MAJANDUS

- Prof. Simpleton: Devalbeerimisest*
- Ed. Bakis: Rakenduspsühholoogiast ja demokraatiast*
- R. Eliaser jun.: 28. novembri ümber*
- M. P.: Arthur Schopenhauer*

KODUMAALT

- H. Vellner: Tallinna kiri*
- O. Tooming: Rakvere lainelt*
- Pärnakas: Pärnu märkmikust*
- Jo Ka.: Paide muresid*
- V. M.: Kallis sõprus*
- V. P.: Otepäälane arvab, et...*
- J. V.: Kunstnikkude ateljeedest*
- V. Uibopuu: Pilk talvisele Helsingile*

NAISKÜSIMUSI

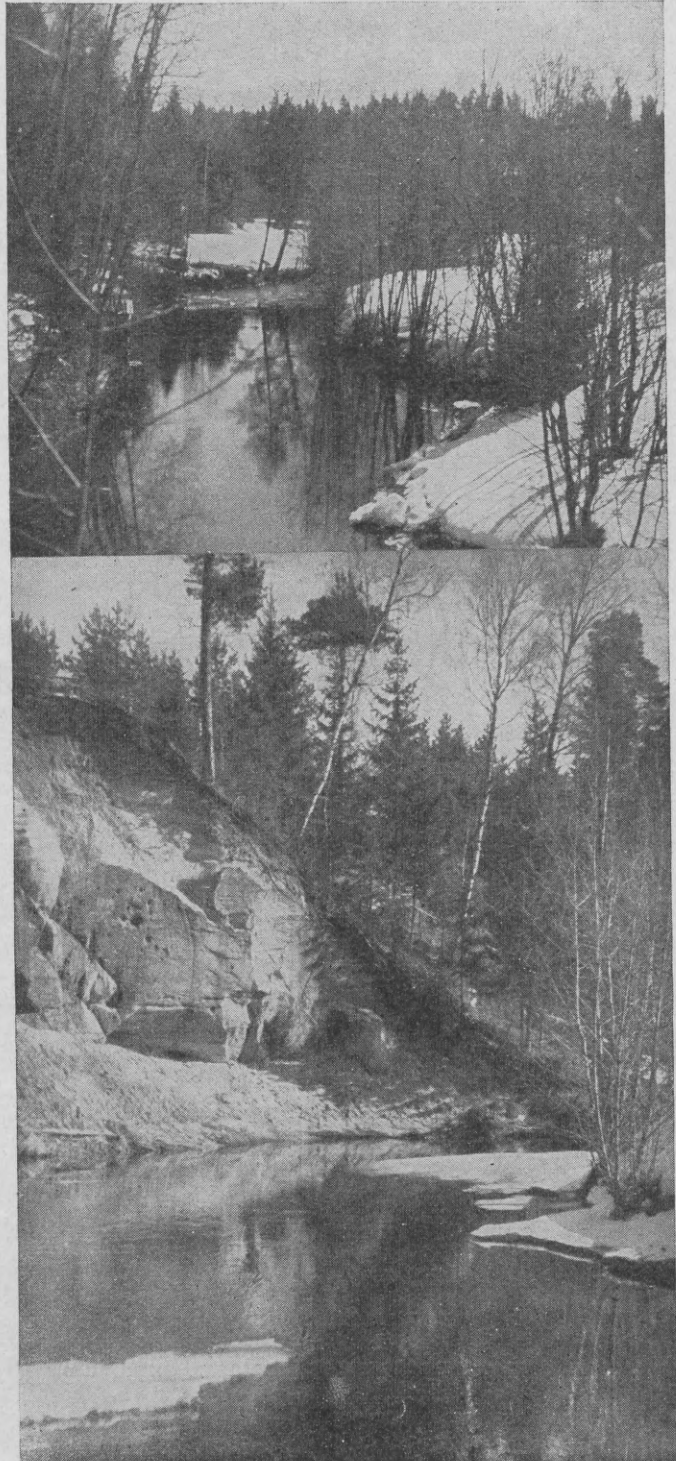
- V. Poska-Grünthal: Mõtteid Tartu naistepäeva puhul*
— *Rakvere Zeeh gümnaasium 1858—1938*
- Naatanael: Kiri talvisest suvituskohast*
- K. A. Hindrey: Lõppsõna läänluse suhtes*

*Kaanel Gori karikatuur: Tartu suursündmus — „nekru-
tid“ lähevad.*

J. Vahtra kaanekompositsioon

Kevadised veed Ahja jõel, Taevaskojas

Hinto fotod

Valimiste järel

24/25. veebruari valimistega võib uue põhiseaduse elluviimist vormilis-juriidilisest küljest kindlustatuks lugeda. Jääb üle — poliitilis-psühholoogiline külg, mis pole vähem tähtis: rahva poliitilise elu kohanemine uue põhiseadusega.

Siin tõukume kohe mitmele iseärasusele, mis sõltuvad uuest isikuvalemisviisist. Üks neist torkab silma juba valimistulemustest: Rahvarinne, kes sai $\frac{2}{3}$ kohti Riigivolikogus, omab ainult 45% antud häältest.

Inglise valimistel kordub see nähtus üsna sagedasti, niipea kui on võistlemas enam kui kaks erakonda. Meil olid aga võistlemas mitte kolm või neli, vaid vist vähemalt kuus rühmitist. Sest vastasrinnas ilmusid kõik rühmad, mis 1933/34. a. olid olemas: neid oli vahepeal juurdegi siginenud: sotsialistid olid kaheks lõhenenud — „vanad sotsialistid“ ja „tööliskoja-mehed“, kes üksteisega teravamaski vastuolus kui proletaarne maailm kodanlikuga.

Tõsi küll, — ka Rahvarinne ei moodusta mingit kokkuliitunud erakonda. Ta kujutab endast tervet parlamenti, kus keskel — kogud, pahemal tiival — endised keskerakondlased ja paremal — osa endisi vapse. Aga ta on vähemalt valimisblokk, keda teataval määral seob tema valimisplatvorm, see tähendab — põhiseaduse elluviimise ja presidendi valimise asjus eeldakse tal vaadete ühtlust.

Ega Inglise suurerakonnadki kujuta endast mingit monoliiti. Konservatiivne erakond koosneb näiteks üsna selgelt kolmest eri-rühmast: paremal tiival „kõvapealised“ („die-hards“) agraarlased, keskel — imperialistlik väikekodanlus („dshingo“, — „Daily Mail“i rahvas) ja pahemal — kodanlikud „progressiiv-konservatiivid“ (Garvini „Observer“i värving), kes märkamatu võivad üle minna Lloyd George'i liberaalideks.

Suuremad on vastuolud meie vastasrinnas, sest peale kõigi muude sisemiste vahede jaguneb see vähemalt neljaks põhimõtteliseks rühmaks: kodanlikud liberaalid, kodanlikud agraarlased, sotsialistid ja vapsid. Kui esimesi kolme neist võib mahutada Rahvarindest pahemale poole, siis viimaseid — vapse — tuleks asetada paremale. Kui esimesel kolmel võib kujuneda ühine töökava liberaal-demokraatlikul alusel, — mis teha siis vapsidega, kes valimisvõitluseski välja kuulutanud oma „parteivaba rahvavalitsuse“ ja „korrastatud demokraatia“, s. o. diktatuuri püüdesihid?

On neid, kes ütlevad, et vapside suhtes on tegemist veel ainult „pärändustombu likvideerimisega“. Iseenesest pole see võimatu. Kui juhi-erakond on kaotanud oma juhi,

siis pole tal enam nii kerge end jalule ajada. Vastuoksa rahvussotsialismile puudus meie vapslusel oma kindlakujulisem ideoloogia. Tal puudus isegi rahvuslik protest, mis on Soome IKL-il. Neist kõigist oli ta kõige puhtakujulisem kriisiliikumine, sotsiaalse protesti avaldus liberaal-kapitalistliku korra vastu. Sporaadiline, nagu kriis ise, näis temagi: ilmudes ja kasvades äkki, nagu komeet, oma ebamäärasest udukogust sabaga pool taeva-laotust kattes ja kõikjal ärevust tekitades.

Nagu komeet, võib ta sama ruttu ka kaduda. Aga nagu komeet võib ta samuti jälle tagasi pöörduda. Tuletagem ainult meelde, kui vähesed riisimed olid järel rahvussotsialismist 1925—26. aastail ja missuguseks valaskalaks ta paisus juba 1930. a. — uue kriisi tulekul.

*

Paradoksaalne on olukord, et vähemuse hääli saanud rühm saab enamuse kohti. Sama paradoksaalsed on aga selle olukorra poliitilised tulemused, nagu näeme Inglise praktikast.

Kui praegune vastasrind oleks ühine blokk, siis oleks tal riigivolikogus rõhuv enamuse. Kui vahekorrad seniseks jääksid ja vastasrinnal korda läheks tulevasteks valimisteks ühineda, siis vallutaks ta juba seega kahtlemata parlamendis enamuse.

Võrdelise enamusega isikuvalemisviisi juures võivad parlamendi enamuste kõikumised olla väga suured, nagu neid proportsionaalsete valimiste juures uneski ei võinud näha. Halvemal juhul võivad nad riigilaeva nii kõvasti „lengerdama“ panna, et see mõne harilainega kergesti ümber paisataks.

Seda hädaohtu on Inglise poliitiline elu ära hoidnud oma isesuguse kohanemissüsteemiga.

Meie proportsionaalse valimissüsteemi juures määras parlamendi enamuse nn. „lehmakauplemites“ ise ära, mis poliitikat ta hakkas ajama. Seda teeb Inglise parlamendi enamuse ainult siis, kui tema taga seisab ka valijate enamuse. Toetub ta rahva seas ainult võrdelisele enamusele, siis muutub olukord kohe põhjalikult. Sest mida järjekindlamalt see võrdeline enamuse siis omaenda parteilist joont hakkaks ajama, seda suurem oleks hädaoht, et ta valijate enamuse seda kaugemale endast ära peletaks ning järgmistel valimistel tuleks siis vastulööök, mis hoopis uue enamuse valitsema tooks.

Sääraste olukordade jaoks ongi Inglise peaministril tema määratu suur võim. On parlamendi enamuse taga ainult valijate vähemuse, siis pole parlamendi enamuse see, kes tõelikult valitsema hakkab, vaid — peaminister. Loomulikult ei saa ta parlamendis millelegi muule toetuda kui

omaenda erakonnale, s. t. parlamentlikule enamusele. Kuid valitsedes hoiab ta siis kogu aja teist silma — rahva enamusel. Sobivamaid võimalusi pakuvad talle seks — isikuvalimisviisi juures sagedasti ettetulevad järelvalimised. Need näitavad kogu aeg, kust poolt rahvas eas „tuul puhub“. Ja selle järgi seab siis peaminister omad purjed. Nii võib peaminister oma erakonna poliitilise joone tuntavalt kõrvale painutada.

Inglise peaminister võib seda, sest et ta tegelikult on Inglise ainuke riigijuht. Kuningas on tema kõrval ainult — vormitaitja, kes „on troonil, kuid ei valitse“. Isegi parlamendi laialisaatmise õigus ei kuulu tegelikult mitte kuningale, vaid peaministrile. Selle abil muudab peaminister parlamendi valimised tegelikult oma plebistsiidideks, s. o. rahvahääletusteks poliitiliste üksikküsimuste üle. Ta võtab neid ette, kui seks kõige soodsama hetke leiab olevat, s. o. kui ise mõne silmapaistva edu on saavutanud või kui rahval mõni tähtis küsimus on esitada, või ka kui vastasrind on teinud mõne suurema vea. Nii tuleb üldse väga harva ette, et Inglise parlament oma pika legislatuuri — 7 aastat — ära saab istuda. See „loomulik“ surm oleks ju peaministrile kõige ebasoodsam, sest siis ei saa ta valimishetke ise valida, — see tuleks juba automaatselt.

*

Kui neid Inglise kogemusi meie oludesse rakendada, siis tekib rida suuri küsimusi. Kõigepealt peaministri võimust, siis — partei organisatsioonidest.

Meil on 1920. aastast kuni tänini riigipea ja peaminister olnud üks ning seesama isik.

Uus põhiseadus lahutab nad teineteisest. Kuid meie presidendil on palju suurem võim kui Inglise kuningal. Soovikorral võib ta moodustada isegi nn. „presidiaalseid“ valitsusi, s. o. hakata omaenda peaministriks. Igatahes on meil presidendil, aga mitte peaministri käes parlamendi laialisaatmise õigus. Siit järgneb ka, et president võiks meil suure osa neid poliitilisi funktsioone üle võtta, mis on Inglise peaministril. Presidendi ülesandeks on hoida tasakaalu seadusandliku ja täidesaatva võimu, s. o. parlamendi ja valitsuse vahel.

Seega ei saa me siin Inglise eeskujusid kuigi palju üle võtta. Inglise peaministri võim on meil kahe mehe vahel ja g a t u d ja näib, et president on neist tähtsam. Isegi kui ta piirduks ainult vahekohtuniku ja superarbitri osaga, jääks tal otsustav sõna öelda poliitika suundade kohta.

Meil on aga ka neid, kes soovivad, et president ei peaks piirduma superarbitri osaga, vaid olgu ise ka „aktiivne“, s. o. juhtigu tegelikult valitsust, muutes peaministri oma lihtsaks käealuseks.

Sel võimalusel on aga see halbus juures, et sellega õõnestatakse presidendi üleparteiline autoriteet. Ta võib nii lähedalt seonduda oma parteiga, et tahes või tahtmata selle saatust peab jagama, — muutudes seega presidendist ka tõelikult peaministriks. Kui sihukese president-peaministri valitsuse aegu tulevad parlamendi ümbervalimised, mis toovad seal uue enamuse, siis võib presidendi edasipüsimine oma ametis, kuigi tal tähtajani veel mõnigi aasta, muutuda üsna küsitavaks: temal võib minna nagu Prantsuse presidendil Millerand'il, keda parlamendi uus enamus kohalt minema ajas.

*

Teine suur küsimus on parteiorganisatsioonidest ja nende poliitikast.

Valimistel võisime näha, kui kergesti võisid üles kerkida ja läbigi minna puhtkohalikud kandidaadid. See viipab „Prantsuse hädaohule“: meie erakonnad võivad saada üsna p u d e d a d. Rahvasaadikul jätkub, kui ta oma valimisringkonna „sooja hoiab“, sellele kõiksuguseid faktotumi teeneid tehes, — kuni laste koolipaigutamiseni ja linnas kõiksugu muude kribu-krabu asjade ajamiseni.

Tulemuseks oleks, et me riigikogu parteilisest killustusest sattuksime — kolgaisamaalikkude killustusse. Ja küsimus oleks siis, kumb neist riiklikult on halvem. Parteil on veel vähemalt mingisugune kava, — kolgal aga ainult — preiskurant, hinnakiri.

Inglise peaministri määratu võim põhineb suurelt jaolt tema erakonna valjul korraldusel, võimsal aparadil, suurteil poliitilistel traditsioonidel. Ja siiski ei suuda see kõik ära hoida, et igadel valimistel läheb parlamenti ka hulk kohalikke „iseisvaid“ saadikuid.

Meie „esimese vabariigi“ karilejooks tuli suurelt jaolt sellest, et erakonnad kidunesid puhtakujulisteks kihirühmitisteks, kelle klassivõitlus jooksis majanduskriisis ummikusse, tõi poliitilise halvutuse, mida siis ära kasutas revolutsiooniline kriisiliikumine.

Kõige lihtsamgi statistiline arvestus näitab, et meil ühelgi kihirühmal pole lootust absoluutsele enamusele. Statistiline paratamatus juhib ise — poliitiliste erakondade juurde, kes välja läheksid kihtide koostööle. Kas tullakse aga sellega toime?

Iga riigikorra tuleprooviks on, kas ta endale vaenlikke revolutsioonilisi liikumisi suudab absorbeerida või mitte.

Meie uue riigikorra tuleprooviks saab vististi olema küsimus, kas ta suudab absorbeerida kriisiliikumisi. Selles seisnebki meie lähema tuleviku poliitilis-psühholoogiline probleem. Kes selle lahendab, sellele saab kuuluma meie homme päev.

Rahvavalitsusliku riigikorra aluseid

Vanul kultuurimail, nagu Skandiinaavias, Inglismaal ja mujal ollakse tõsiselt huvitatud meie püüetest minna üle rahvavalitsuslikule riigikorrale. Meie eneste juures peaks rahva võimalikult suurem enamus selle asja vastu rohkem kui huvi tundma, ta peaks omandama veendumuse, et ei tohi rahulduda naudinguga, mida pakub üleminek, see omamoodi poliitilise mesinädala kordamine. Meie peame läbi uurima põhjused, mis tekitasid omal ajal hulkades demo-

Minu tegevuse alustest

Olles valitud esijoones tööliskonna ja töötava haritlaskonna toetusel, pean ma loomulikult omas töös asuma nendel põhiseisukohtadel, mis on omased antud ajajärgul minu seljatagusele. See on demokraatia parim sisustus sel määral, kui võrd see kaasaegses ühiskonnas võimalik on. Pean kordama üldtuntud tõe — demokraatia ei seisa sõnades, vaid tegudes. Tegusid teostavad inimesed, sellepärast on tähtis, et riigipresidentiks saaks mees, kes ei ole demokraat mitte paraadikõnedes, vaid tegudes. Tuleb üles seada vähemalt kaks kandidaati ja sellega rahvale valimise võimalus anda.

Millised rühmitused Riigivolikogus võivad tekkida, sellele on varajane vastata. Võin küll ütelda, et mõnel pool leitud kuuldused minu kuuluvusest ühte või teise rühmitisse on varajased. Kindel on aga, et üldpoliitilises suundades pooldan kõikide demokraatlike jõudude koostööd ja loodan, et see ka teostub ja tõhusaid tulemusi annab. Kui suureks demokraatlik jõud kujuneb, on praegu raske ennustada. Igatahes ei saa seda vahekorda määrata ainult sellega, et rindemehi läks niipalju ja väljastpoolt rinnet niipalju. Siin tuleb ümbergrupeeringuid.

Enesestmõistetavalt on minule eriti lähedased sotsiaal- ja töölisküsimused, samuti haridusküsimused. Eriti tuleb tähelepanu pöörata ka alkoholi leviku pidurdamisele.

Välispoliitikas tuleb orienteeruda enam rahvavalitsuslike ja tõelist rahu soovivate riikide suunas ja nüükauga kui Rahvasteliit on rahuinstrument, tema raamides.

Need on suures laastus antud üldjooned minu tegevuse alustest esimeses Riigivolikogus. Kui aga elu tõstab esile uusi küsimusi ja suundi, siis tuleb sellele vastavalt orienteeruda.

Tartus, 5. märtsil 1938. a.

K. J. Alak

kraatliku riigikorra alahindamise ja selle tagajärjel enda asetamise eestkostmisaluse seisukorda. Leidnud need põhjused, peame asuma nende kõrvaldamisele.

Meie peame teadma, et pole veel demokraat, kes põlgab monarhistlikku riigikorda, sest seal eraldub riigipea rahvast, et seal sündivuse kaudu võimu pärandades pääseb riigipea kohale isegi idioote. Meie peame samuti teadma, et oligarhia, s. o. väheste perekondade võimutsemise juures upitatakse kõrgetele kohtadele nende perekondade liikmeid, vaatamata nende võimetele, ja kuidas seejuures need võimuomajad harrastavad jämedat omakusupoliitikat.

Meie iga täisealine kodanik peab vaatlema ja andmeid koguma, milline on rahva hariduslik tase neil mail, kus demokraatlik mõtlemisviis lugupidamises, kus valitsetakse rahvaesinduse nõusolekul, usaldusel ja kontrolli all, ning teistel mail, kus leivatšeki kaotamise kartusel ülistatakse diktaatorit ja kiidetakse kroonu korda, nagu rahuldusid orjad Rooma maailmariigi lagunemise ajal, kui neile anti panem et circenses — leiba ja tsirkust. Andmed näitavad, et diktatuuri kõrgepinge on seda suurem, mida suurem on kirjaoskamatute protsent rahvastikus ja mida noorem on natsioon tsivilisatsioonilt.

Meie iga täisealine kodanik peab jõudma selgusele, kas poliitilisi teadmisi ja oskusi on parem omandada koolis, raamatutest, ajalehtedest, loenguid ja kõnesid kuulates, küsimusi omavahel arutades, või õpiksime kõike elus läbi kibedate kannatuste, hädade ja privatsioonide, nii-öelda elukoolis. Meie ei tohi elukooli alahinnata, aga kui alahinnatakse eelharidust poliitikas, siis tohiksime ometi küsida, miks ei jäta meie siis kõikidel aladel teadmiste ja oskuste omandamist elukooli ajaks? Eks ole siingi nõnda, et elukool annab lühema ajaga suuremaid tulemusi, kui kooliharidusega on pandud soliidne terviklik alus. Demokraatliku riigi kodanik peab olema varustatud teadmistega, terava tähelepanelikkusega, mõtlemisvõimne, otsustamisjulge, võetud seisukohtade julge ja visa kaitsja. Nüüsgused kodanikud, koondunud poliitilistesse organisatsioonidesse, annavad riigikorrale stabiilsuse. Nad kannavad ise poliitilist elu, kuna ainult poliitikaga tegelevad isikud oleksid nende juures vaid ekspertidena, mitte parteide „vüüreritena“. Demokraatlik riigikord vajab, et tema kodanikest oleks vähemalt pooled poliitilistesse organisatsioonidesse kogunenud ja tegeleksid nendes.

Jaan Vain

Välispoliitilisi märkmeid

Inimesed närvitsevad, et rahu ei tule ega tule rahvaste perre; et iga päevaga kerkivad üles uued keerdküsimused ja rahvusvaheline õhkkond muutub üha pünevamaks.

Kuid seal pole midagi imestada — nii peabki see olema. Pole kellegi kivistunud trafaretti üksiku inimese elu; ammugi muutuvad olud iga päevaga üksikus riigis. Kuidas võiks siis rahvusvaheline konstellatsioon ehk olustik püsida päevast päeva ja aastast aastasse muutmatusena?

Et aga rahvusvaheliste huvide ulatus on laialdane ja sügav, siis haaravad need ka suuri masse ja häirivad tavalist rahuarmastajat kodanikku. Enesest aga ei ole üks päev hädaohtlikum kui teine, mõned harvad erandid välja arvatud. Võiks isegi ütelda just vastuokska:

rahvusvaheline elu on väga stabiilne, nagu on ühtlane suure hooratta küll kiire ja kohutav, kuid siiski reeglipärane käik. Suured rahvusvahelised probleemid tekiavad ja arenevad ürgjõuliselt, vastavate seaduste kohaselt, mida küll ei ole kerge näha, kuid mida vilunud silm tabab õieti ilma suurema raskuseta. Kord tekkinud, püsivad nad päevakorras lühemat või pikemat aega, kuni annavad aset uutele huvikogudele. Selles mõttes võiks rahvusvahelise elu nähtusi võrrelda välise looduse nähtustega, ning nende hoogsust tuleb võtta samuti külmalt, kui meie vaatleme orkaani keerdu.

RIIGIVOLIKOGU ÜLESANNETEST

1937. a. Põhiseadusega määratud riigikord annab uuele Riigivolikogule märksa vähema osatähtsuse meie rahva elus, kui seda oli tema otsestel eelkäijatel — Riigikogudel 1920. a. Põhiseaduse järgi. Tema otsuseid ja samme kaalutakse veel Riiginõukogus ja Vabariigi Presidendi poolt, kes võivad neid vähemalt kehtimahakkamiseks venitada.

Süüski on äärmiselt suure tähtsusega valitud rahvaesinduse uuesti kokkuastumine, mis otsustavalt mõjustab kogu meie riigi valitsemise süsteemi, isegi siis, kui praegusel valitsusel Riigivolikogu mõlemas kogas osutub kindel enamuse toetus. Esiteks, seaduste väljaandmisel on otsutajaks mitte üksnes valitsus, vaid ka parlament, ühes arvatud selle vastasrind. Teiseks, riigi eelarve vajab rahvaesinduse heakskiitmist. Kolmandaks, valitsuse tegevuse üle teostab rahvaesindus alalist kontrolli (küsimused, arupärimised, umbusaldus).

Valitsust toetava enamuse kõrval vähemusgrupp, kehastades vabameelset demokraatlikku rinet, on kutsutud aktiivselt ja julgelt mõjustama enamuse ja valitsuse tegevust rahvavalitsuse ja üldhuvide suunas.

Üksikasju kirjutab ette tegelik elu.

A. Piip

TARTU VAIM

Vastased kardavad teda. Sõbrad eemal viipavad temale heal meelel, kui tahavad veidi õrritada. Meie ise ei aruta temast: mis endastmõistetav, sellest ei hakata palju kõnelema.

Mis on siis Tartu vaim? Milles tema avaldub?

Esimene avalik koosolek „Vanemuises“ enne rahvaesinduse valimisi oli harukordne. Osavõtjaid kõigist rahvakihtidest oli üle 2000. Meeleolu otse pühalik. Üldine elavus paisus poolehoidu tormiks, kui oli kõne vabast sõnast 4-aastase vaikimise järel, kodanikuõigustest, demokraatliku korra maksmapanemisest Eestis, rahvakultuuri tõstmisest, ülikooli-autonoomia kaitsest...

Ei ole liialdus, kui ütelda, et siin avaldas end Tartu hingeolu ürgjõuliselt. Vabadus, õigusriiklus, demokraatia, kultuur — see on Tartu vaim!

Seda kinnitasid ka järgnevad valimised oma tulemustega — valituks osutusid kõigis ringkondades just need kandidaadid, kes esinesid demokraatia tähe all.

Vabadus, kultuur, õigusriiklus, demokraatia ei ole mitte üksiku linna või kolga päraldis, vaid kogu Eesti pärisosa.

Eesti rahvuskultuurilises keskuses on need aated ja püüded kõige enne ja kõige julgemalt pead tõstnud. Vabaduse, kultuuri ja õigusriikliku rahvavalitsuse aated ei jää aga peatuma Tartu piiridesse, vaid hoovavad üle kogu Eesti — vallutades terve rahva meeli ja mõtteid, kuni nad leiavad teostust vabas Eestis.

Tartus, 6. märtsil 1938.

Jaan Tõnisson

Sellest seisukohast ei suuda meid palju häirida ka viimase aja tõeliselt suured välispoliitilised sündmused, nagu Saksa-Austria küsimus või Briti välisministri Anthony Eden'i lahkumine Euroopa välispoliitikas rakendatava uue meetodi pärast.

Esialgu näis, et Hitler-Schuschnigg'i 12. veebr. koordineeritud poliitika ei võrdu Austria liitumisega Saksamaaga, nagu mitmelt poolt kardeti, sest Austria talupoeg on juba muutunud oma, kuigi vaese ja väikese riigi sõltumatuks pooldajaks ja toeks. Siiski Trooja hobune tegi oma töö: natsionaal-sotsialisti nimetamine Austria siseministriks avas seal propagandategevuse nii valitsuses endas kui väljaspool Schuschnigg'i diktatuuri vastu ja liitumise kasuks Saksaga.

11. märtsil s. a. toimus lõpuks kaua ühelt poolt (Saksa) ihaldatud, teiselt poolt (Lääne-Euroopa) kardetud sisuline Austria ühinemine (Anschluss) Saksamaaga väga suure dramaatilise pingega. Kuna Schuschnigg oli kuulutanud 13. märtsiks välja rahvahääletuse otsustamiseks, kas Austria soovib jääda iseseisvaks, ning oli arvata, et vastus tuleb jaatav, siis ei jäänud Saksa valitsus enam rahulikuks pealtvaatajaks, lugeses seda vaid Austria rahva õiguste lubamatuks pilkeks: Saksamaa esitas Viinis 11. III ultimaatum, nõudes nii plebistsiidi katkestamist kui ka Schuschnigg'i asendamist kantsleri kohal dr. Seyss-Inquart'iga, ähvardades vastasel korral sõjalise interventsiooniga. Austria president Miklas alistus.

Uus riigikantsler pöördus aga kohe Saksa valitsuse poole palvega saata korrapidamiseks Saksa vägesid, mis 12. III hommikul ka tõesti ületasid Austria-Saksa piiri. Kokku olevat Austriasse sisse marssinud üle 250 000 mehe. Juht ning riigikantsler Hitler avaldas erilise proklamatsiooni ja sõitis ise ligemate kaaslastega Austriasse, kus teda juubeldades vastu võeti kui kogu saksa rahva juhti.

Briti ja Prantsuse protestid jäeti tähele panemata. Erilise seadusega kuulutati Austria liidetuks Saksamaaga, Hitleri ühisel juhtimisel Austria on lahkunud ka Rahvasteliidust.

10. aprilliks s. a. on määratud uus rahvahääletus, mis peab kinnitama ka vormilikult Austria liitumise Saksamaaga. Tõenäolikkult sünnib see föderalistlikel alustel, säilitades väliselt Austria riigi.

Viini sündmused muudavad märksa Euroopa poliitilist jõudude vahet, sest üldiselt arvati juba varem: kui Saksamaal õnnestub liita Austriat, siis tuleb teda lugeda Maailmasõja võitnuks.

Tšehhoslovakkia peaministri Hodža 1. märtsi kõne toon oli mitte üksnes resolootne („Tšehhoslovakkia piirid on puutumatud; meie ei luba, et väljast-

poolt segatakse vahele meie siseasjusse vähemusrahvuste küsimuses“), vaid samal ajal ka julgustav. Nähtavasti tunneb ta oma riigi seisukorra olevat tõesti tugevamana kui kunagi varem oma ajaloos, ja seda mitte üksnes sisemiselt, vaid ka rahvusvaheliste jõudude vahekorradade tõttu. Mis puutub Briti välispoliitika juhtide muutusesse, siis tähendab see esijoones sirgjoonse Edeni „õiguse ja õigluse“ poliitika asendamist rohkem painduva kombinatsiooni-poliitikaga, mis ajalooliselt omane vanameelsetele. Tuleb loota, et selle kaudu Briti oma juhtivat osa nüüdses maailmapoliitikas vahest veel paremini kindlustab kui teisiti, eriti arvesse võttes reaalsel jõudude tasakaalu ja teravamate konfliktide ärahoidutahet. Igatahes Briti deklareerib endisel oma truudust sõprusele Prantsusmaaga ja Ameerikaga, ning huvi Kesk-Euroopa poliitilise stabiilsuse vastu. Läbirääkimiste ulatus Saksamaaga olla aga väga laialdane, haarates 1) asumaid, 2) propagandat, 3) vähemusrahvaid, 4) Itaalia-Saksa suhteid ja 5) Prantsuse-Vene suhteid.

Et selle läbi kollektiivse julgeoleku kindlustuse püüded Rahvasteliidu kaudu saavad nõrgenema, pole kahtlust, kuigi paljude väikeriikide arvates sellest on kahju.

Mis puutub Hiina-Jaapani konfliktisse, samuti Hispaania kodusõjasse, siis pole viimasel ajal neis dünaamilisi muutusi ja seisukord näib olevat veidi nagu agressorite kasuks. Küll aga lahendub ligemal ajal Abessiinia võitmise tunnustamise küsimus Itaalia kasuks, arvatavasti siiski Rahvasteliidu kaudu, mis küll osutub vaid vormitüüteks.

Balti poliitikas näiliselt valitseb täielik vaikus. Seda ei häiri ka Moskva „trotskistide“, end. Nõukogude Liidu riigi kõrgete võimukandjate „reetmise ja salakuulamise protsess“, milles nähakse vaid selle Liidu sisemist asja.

Küll aga tõstis meie ühiskonnas teatud elevust 4. märtsil välispoliitilistel motiividel „Vaba Maa“ seismapanek, kuna säärane nähtus juhtub harva nii mujal kui meil. Nii suleti 1919. a. sügisel siseministri poolt „Maaliit“, kes ägedalt ründas tolleaegse O. Strandmani valitsuse resolootset rahupoliitikat, hoiatades, et katsetatud rahu venelastega ilma liitlaste osavõtuta — oleks hävitav Eesti iseseisvusele. Teisi näiteid meil ei tulegi meelde. Küsiti: kas olid „Vaba Maa“ vaated välispoliitiliselt nii erinevad valitsuse omist? Või on mõne üksiku artikli või pildi puhul või üldsuuna pärast välisriigid või saadikud sedavõrd protestinud?

Viimane juhtum oleks mitte üksnes väga kurb, vaid ka häiriv meie välispoliitilisele sõltumatusele ja stabiilsusele. Sellepärast tuleb oletada vaid „Vaba Maa“ vaadete erinemist mõnes üksikasjas valitsuse välispoliitilistest arusaamistest.

A. P.

Inglise ja Nõukogude Liidu demokraatia ning parlament vaekausil

Nagu teada, toimusid 12. detsembril 1937. a. N. Liidus parlamendi mõlema koja valimised. Sel puhul tekis hiljem sulesõda N.-Vene ja Inglise juhtivate lehtede „Pravda“ ja „Timesi“ vahel, neist viimase kirjasaatja oli valimiste ajal Moskvast viibinud.

Alguses tähendab „Times“, et kandidaatide nimekirjas esinesid tuntud juhtide kõrval noored mehed ja naised, kes alles hiljuti kerkisid vaatepiirile poliitika- ja majan-

dustegelastena. Lõppkokkuvõttes ütleb „Times“ siiski, valimised N.-Venes olnud lausa pettepilt ja ainult „väike jõuetu vähemus N. Liidus taipab selle pettuse ulatust“. Milles siis asi seisab? „Ei valitud päris töölisi, ei ka talupoegi, nagu rääkis propaganda, vaid valituks osutsid valdavas enamuses — kõrgemad sõjaväelased, bürookraadid, vabrikute direktorid-insenerid, kolhooside juhid ja teised kõrgepalgaliste ametite esindajad.“

See vihastab muidugi „Pravdat“. Mõtlege ometi, tööliste ja talupoegade vabariik, aga kõrgemas parlamendis nende esindajaid pole. Vastuses ta näitab „Times’ile“, kuidas näeb välja Inglise demokraatia ja parlament, tuues tema 1935. a. valitud koosseisu varanduselise liigtuse: „ranteid, kes elavad ainult oma kapitalide sissetulekutest, — 139, suurmaapidajaid — 27, suurtööstureid — 37, pangaametnikke ja rahamaailma tegelasi — 114, kodanliku vabakutse esindajaid — literaate, advokaate, ametnikke, pastoreid — 116, ühistegelasi — 8, Trade-Unionide ja teiste töölisorganite ning tööerakonna juhte, kellel töolistega pole enam sidet, — 99 ja töölisi — 5.“ See olevat kõrgekskiidetud Inglise „demokraatia“, ohkab „Pravda“.

Aganüüd N. Liidu parlamendi koosseis „Pravda“ järgi: Moskva 13 saadikust olevat siiski 4 töölisi, Leningradi tööstuslinna 12 saadikust 2 töölisi, Voroneži maakonnast kolhooside juhte jne. Nende „töölise“ kohta ütles „Pravda“ ise, need olevat auväärt (znatnoje) töölised, stahhanovlased ja auväärased kolhoosnikud, kes saavad meie teades rivitöolistest mitmekümnekordselt suuremat palka: „kes veel alles eile olid rivitöölised ja talupojad.“ „Times“ oleks võinud vastata, et Inglise parlamendi lordid ja teised rahvaesindajad on ka välja arenenud normannide järglastest, kes 700 aastat tagasi Villem Võitja juhatusel vallutasid Inglismaa, kes siis olid ka rivi-sõjaväelased ja talupojad. Meie ei saa „Pravda“ pahameelest aru. „Times’il“ paistab õigus olevat. Ka N. Liidu parlamendis pole rivitöölisi, ei ka talupoegi, vaid kõrgepalgalised ametnikud ja majapidamiste juhid, suurmaapidamiste ja suurtööstuse esindajad, kelle sisse-

tulekud ületavad mõnegi Inglise kapitaliomaniku tulu. Sest kõlab ju Nõukogude Liidu juhtlause: „järele jõuda ja ette jõuda kapitalistlikest maadest.“

Teine suurem silmapettus N. Liidu valimistes olnud: „ei olevat olnud kedagi, kellele veel oleks võinud häält anda“, s. o. vastaskandidaate. Selle peale vastas „Pravda“ lühidalt: kui neid ei ole, siis pole neid kuskilt võtta! Aga see vastasrind oli siiski olemas, nad esinevad praegu käimasolevas Moskva suurprotsessis ja tunnistavad ennast süüdi N. Liidu industrialiseerimisele ja kolhoosierimisele vasutöötamises. Ning meie üllatuseks on need Lenini vana kaardiväe väljapaistvamad esindajad, kes unistasid kord töölise ja talupoegade vabariigist N.-Venes! Nad tunnistavad ennast süüdi veel sellesama vabariigi mahasahkerdamises Inglismaale, Saksamaale ja Jaapanile juba 1918. a. alates. Imestad ja küsid tahtmata, kas see pole ka pettepilt? Või on see propagandariünak Neville Chamberlaini uue välispoliitilise suuna vastu? Pole midagi imestada! Juba ammu ütlesid katoliku kiriku propaganda-targad: mundus vult decipi, inde... (maailm tahab, et teda petetaks, seepärast...). Ja rivitöölistel ning talupoegadel tuleb nüi Inglismaal kui ka N.-Venes jätkata oma rasket tööd ja toita ennast „pettepillidega“ nende jõukast ja õnnelikust elust, „kes veel alles eile või 700 a. tagasi olid rivitöölised või talupojad“.

Üks suur vahe on siiski Inglise ja N. Liidu demokraatia vahel. Esimeses töötab valitsuse opositsioon pörandade peal ja väikese rühmana parlamendis. N. Liidus töötab ta pörandade all ja me kuuleme tema häält süruvürulistes protsessides. L. A.

Märkmeid välisrioriondilt

Eesti valimiste vastukaja

24—25. veebruaripäevad on Eesti vabariiklasi üles raputanud hääletama.

Kuidas reageeris lähemate naabrite ja hõimlaste avalik arvamine uut põhiseadust ellu viima kutsutud Riigivolikogu valimiste puhul? Selle kohta paar näidet Soome loetuima lehe juhtkirjast:

„Tulemust võib vaevalt seletada valitseva suuna põhimõtteliseks võiduks, kuigi poolametlik Rahvarinne sai länu ühe kandidaadi põhimõttel korraldatud valimisringkondadele riigivolikogu kotta kaks kolmandikku valitava esinduse liikmeist. Mainitud rinde pooldajaks osutus nimelt ja ainult 45 protsenti hääletajaist. Valimistel antud 460 100 häälest sai Rahvarinne ainult 208 920 häält ja väljaspool seda rinnet kandideerijad 251 180 häält ehk umbes 55 protsenti. Läks siis nii, nagu ühe kandidaadi süsteemiga seadeldud valimistel tihti võib juhtuda: parlamendiamuse taga on valijate vähemus.“

Valitsusrinne saavutas taktilise võidu, opositsioon põhimõttelise... Valimiste tulemustest võib selgesti teha tähtsa positiivse järelduse: demokraatlik mõtteviis Eestis on tugevamaks kasvamas. Nimelt kohtas endisi „vapsee“ valimistel masendav kaotus, sest nad said parlamenti ühtekokku kolm esindajat (üks neist Rahvarinde ridades)...

Eestis viimaseil aastail valitsenud režiimi all on suu-

detud välja kitkuda diktatuurivaimustust ja võimsamaks kasvatada demokraatlikku mõtteviisi.“

(Helsingin Sanomat 1. märtsil s. a.)

Valimiskoosolekute vabaduse kitsendamises nähes hääle keskendamise püüdu arvab Helsingi vabameelne leht ometi, et sellega on tõgatud opositsiooni hääletama osa valgustatud poliitilise mõtlemisvõimega kodanikke, keda valitsus muidu oleks võinud lugeda oma toetajaks. Opositsioonirühm esindab nüüd igatahes niivõrd tugevat jõudu, et sel ei puudu Riigivolikogus võimalus ka seaduseelnõude algatamiseks.

„Diktaatori võit“

Ei saa vaikida tähelepandavast veebruarivõnkest Suur-Britannia poliitikas. See kursikallak annab end mujalgi tunda kui Londonis ja Inglismaal. Kõiki tagajärgi ei või veel ette näha.

Möödunud veebruarikuus on Euroopa horisondis üksiteisele järgnenud mitu suurpoliitilise tähendusega päeva. Üksi neist pole aga Inglise avalikku arvamist erutanud ägedamalt kui senise välisministri Anthony Edeni lahkumine Neville Chamberlaini kabinetist.

Emal seistes võib vaevalt pretendeerida kõigi nende tõukejõudude mõistmisele, mis põhjustasid mr. Edeni lahkumise. Kabinetikriisi kompleksidest loeme välja ainult ilmsemaid vastuolusid. Üheks peapunktiks oli kaht-

lemata populaarse välisministri vastupanu Chamberlaini katsele sobitada Mussoliniga praegu usalduslikku kokkulepet. Eden oli veendunud, et rahu ei päästeta sõjahust Duce ekspansioonipoliitika kannatliku pealtvaatajana. Ka mitte kauplevate järeleandmistega küll Abessiinia anastamise, küll Hispaanias sõdimise küsimustes.

Püüdes Briti impeeriumi huvisid ühendada Rahvasteliidu ideaaliga nõudis Eden Genfis rahvusvaheliste lepingute austamist, pooldas kollektiivse julgeoleku kindlustamist. Itaalia vastu tarvitusele võetud sanktsioonide poliitikast saadik kogus ta oma pea peale fašistide viha. Sanktsioonide poliitika jooksis kasulikkude tehingute karile. Itaalia agressiivse poliitika jätkamist julgustas teadmine, et Edeni taga ei seisa kogu Inglise rahvuslik valitsus. Välisministrit, kes katsus mittevaheselegamise korrale kutsuda Hispaania interventsioniste, hakati fašistlikus ajakirjanduses juba järjekindlalt süüdistama patuoinaks Inglise-Itaalia suhete pinevuses. Nii kirjutas Inglismaale liginemise vastu *Regime fascista* juhtkirjanik alles 11. veebruaril s. a.: „Meie seisukoht ei muutu niikaua, kui Londoni välispoliitika on Edeni kätes.“

Oma head tahet Mussolinile liginemiseks oli Chamberlain juba kinnitanud aumehelikkude kirjadega. Nüüd ei pidanud ta paljaks seda 20. veebruaril kinnitada Edeni ametist lahkumisega. Inglise rahvusliku valitsuse vanem ja noorem liige ei suutnud kokku leppida diktatuurimaise suhtlemises. Kui Eden pärast tagasiastumist pöördus oma valijate poole, siis algas ta kõnet järgmiste sõnadega: „Oma demokraatlikkude veendumuste kohaselt ei võinud ma teisiti.“

Oleme ju ka eesti lehtede kaudu võinud ühte ja teist lugeda sellest meelepahatormist, mida Edeni lahkumine ja Chamberlaini kallak vallandas parlamendis, sõnavabas ajakirjanduses, mitmesugustel koosolekuid. Inglise vanameelsete noorte (*Junior Imperial League*) seltsis sõna võttes lausus Eden: „Igale valitsusele on hea, kui avaliku omatunde sügavad veed mõnikord lõõvad lainetama, sest kõik avaliku mõtte reaalsed avaldused on väga väärtuslikud, nad on suunavõtmise kindlamaks juhiks.“

Meeleavalduste puhanguid suure imperiaaliigi rahvusliku valitsuse juhtimise ja käitumise vastu lisandas vististi järgmine ühtesattumine. Kui Inglise ministrid „dramaatilise pühapäeva“ õhtupoolikul kogunesid peaministri ametikorterisse Downing Streetil, oli Saksa riigikantsleri Hitleri isiksus parajasti lõpetanud oma sisult ja toonilt diktaatorliku kõne. Käsitledes Saksa majanduse konjunktuuri, hiiglarelvastumist, rahvusvahelisi suhteid lausus Hitler sallimatuid sõnu ka Inglismaast ja nimelt Edenist. Seda pealegi seletusega, et loeb uusi Inglise-Saksa läbirääkimisi asjatuks. Berliini raadiorünnakule järgnes kohe Edeni ametist eemaldumine. See kihutas opositsioonilist meeleolu järsult üles Chamberlaini vastu, kellele protesteerimise tuhinas hüüti, et ta oma välisministri on „heitnud huntide ette“. Aga äratõukamise asemel tervitati Edeni nii parlamendis kui väljaspool parlamenti päevakangelasena. Kui siis Chamberlain ise koos lord Halifaxiga hakkas Foreign Office'it juhtima, ei mõjunud see alamkojas ja laiema rahvakihtides sugugi rahustavalt. Oli ju ülemkoja peer Halifax see mees, kes Edeni ametisoleku ajal oli saanud hämaravõitu

ülesande käia Hitleri juures Berchtesgadenis maad kuu-lamas — asjatu visiit Führeri ümberhäälestamise mõttes.

Edeni episoodi ei põhjustanud nii siis mitte ainult erimeelsus Ducega sobimise suhtes. Oma alamkojas antud seletuses vihjas Eden kõike välja ütlemata: „Viimaste nädalate jooksul tuli lahkuminek ühes tähtsas välispoliitilises küsimuses, mis üldse mitte ei puudutanud Itaaliat.“ Mõni päev hiljem selgus ka laialdasemale üldsusele, mis need peaministri säästvad sõnad tähendasid. 12. veebruaril oli Berchtesgadenis Austria kantslerile Schuschnigg'ile vastuvõtmiseks esitatud ähvardav ultimatum, milles nõuti Austria poliitika põhimõtete, valitsuse koosseisu, politsei juhtimise muutmist rahvussootsalimisi ja suursakslusega ühinemise suunas. 17. veebruaril oli Prantsuse valitsus pöördunud Londoni ja esitanud ühist aktsiooni Kesk-Euroopa maade puutumatus kaitseks. Järgmisel päeval oli Eden Chamberlaini tutvustanud Prantsuse kavaga, ja nii hästi informeeritud ajakirjanik nagu Pertinax teab, et Inglise välisminister oli soovitanud Londoni toetust Pariisi ettepanekule (*L'Echo de Paris*, 26. veebruaril).

Prantsuse-Inglise riigimeeste vahel oli möödunud aasta 30. novembril kokku lepitud, et Saksamaale mitte ei tule anda vabu käsi Lõuna- ja Kagu-Euroopas. Austria sündmused ühes Hitleri riigipäevakõne käändudega, mis ilmselt riivasid Tšehhoslovakkia, ei jäänud vahekiimusest Inglise alamkojas. Chamberlain vastas, et Inglise valitsus ei leia sel puhul „tarviliku olevat mingit sammu astuda“ (28. veebruaril).

Nagu teame, esitasid tööerakondlased parlamendis laitude avalduse Neville Chamberlainile. Peaministri pooldajad — vanameelsed, valitsusliberaalid, valitsussotsialistid pidasid seekord veel vastu oma häälteenamusega. Aga opositsiooni „mässumeel“ võimast puhkemist „diktaatori võidu“ vastu pole saanud ignoreerida ka *Times*, *Daily Express* või *Daily Mail*. Muide võib nende lehtede veergudelt küllalt selgesti välja lugeda, mis on endise rahaministri ja praeguse peaministri kallaku taga — Londoni City, suurte äritehingute huvid.

Juba on alalhoidlikust leerist kuulda üsna murelikke häälte Inglise vanameelsete partei tuleviku pärast. Töölispartei kampaania tundub praegu paremini vastavat protesteeriva intelligenti ja hämmastunud hulkade meeleolule. Inglise parlamentaarne demokraatia oma praeguste relvastumisjõududega ei taha enam kaugemale taganeda diktatuurivõimude eest. Vanameelse Churchilli arvustavast kibedusest julgustuvad vabameelse vana lövi Lloyd George'i optimistlikud ennustused, et Chamberlaini kurss ei kesta kauemini kui lähemate valimisteni. Valimiskampaaniat on ju Inglismaal ennegi võidukalt peetud „tugeva välispoliitika“ pärast.

Aga pessimistlike hoiatusi sisaldavad vabameelse tegi vaadete avaldused. Seal on *Manchester Guardian*, mitte sugugi ägedamaid arvustajaid. Artiklis pealkirja all „Diktaatori võit“ kriipsutatakse seal ühelt poolt alla fašistlikkude maade rööpmustumist Edeni lahkumise pärast, teiselt poolt kartust Chamberlaini eelistatud kahekülgsede ja pikalevenivate „negotseerimiste“ pärast. Kelle kasuks säärased rahukauplemised siis õieti võimaldavad aega võita? Itaaliale teretulnud suitsukatteks oma sõprust Saksamaaga konsolideerida sõjaliseks liiduks, oma

Miks ei võiks maailm olla sümpaatlik rahulokaal, kus rahvajuhid „keskusteleksid“ sõbralikus kiindumuses. Meeleolu-
muusikat teeks Litvinov. Muusika taktis tantsiks Goring, Eden ja Blum. Teenistusvalmis Horthy kostitaks Titules-
cut ehtsa „Ungari punasega“. Beneš ja Goebbels istuksid mõnuses vestluses ühise „pilseni“ juures ja arutaksid Su-
deedi sakslaste küsimust. Stalin ja Hitler vahetaksid mõtteid kõige sõbralikumas toonis jutustades üksteisele uuemaid
anekdoote diktaatoritest. Azana ja Franco naudiks üksmeeles rahvuslikku „Tarraconat“ ja lööksid klaasid kokku
teineteise terviseks. Ühise laua taga istuksid vennalikult Tšiangkaišek, Matsui ja Roosevelt ja võtaksid kehakinni-
tust ühisest vaagnast. Sama sõbralikult „keskusteleksid“ ka Mussolini ja neegus, maitstes ühisest klaasist karastavat
morssi. Miks ei võiks see nii olla?

positsioone kindlustada Vahemerel ja siis võimalikkude
järelaandmiste eest nõuda ränka hinda. Saksamaale an-
navad samad pikaldased, väga pikaldased nõutlemised
mahti „oma hegemooniast täide viia Kesk-Euroopas, ka
ehk Ida-Euroopas...“ (The Manchester Guardian Weekly,
25. veebruaril).

Lloyd George Hispaania küsimusest

„...Mussolini ja Hitler on mõlemad avalikult dek-
lareerinud, et nad ei salli Hispaanias niisugust valit-
sust, mida nad mitte heaks ei kiida. Sest on groteskne
ütelda, et kõik Hispaania vabariiklased oleksid kommuni-
stid.

Hispaania on enne kõike põlluharijate maa. Hispa-
nia talupojad on liialt huvitatud oma viljeldud ma-
pinna individuaalsest omandamisest, et neid võiks ah-
vatleda kommunistlik kord. Azana, Negrin, Prieto ja
Del Vayo on samuti vähe enamlased nagu seda oli As-
quithi valitsus 1908—1916, mitte enam kui tänapäev
Chautemp'si valitsus.

Diktatuurid ei taha, et Hispaania oleks enamluse-
vastane (Inglismaa ja Prantsusmaa on enamlusevasta-
sed), nad tahavad, et Hispaania oleks fašistlik, et His-
paania sõlmiks kahe totalitaarse võimuga sõjalise liidu
demokraatia vastu Euroopas. Hispaania on Vahemere
võti ja Vahemeri on maailma kõige tähtsam strateegi-
line tee. Gibraltari merekitsuse kummalgi poolle või-
mul olles on Hispaania oma liitlastega suuteline blo-
keerima Vahemere sissekäiku. Balearide saarestik
võimaldab talle Prantsusmaad eraldada Põhja-Aafrika
asumaist.

Ja paberil antud tagatised ei maksa midagi, liiatigi
kui küsimus on võimudest, mis ühenduses Hispaaniaga
ei ole pidanud ühtegi oma lubadustest viimase kaheteist-
kümne kuu kestes.

On tähtis, et Hispaania ise valib oma valitsuse, ilma
et talle mingit režiimi peale sunnitaks väljastpoolt. Ise-
seisev Hispaania, mis midagi ei võlgne võõrastele või-
mudele, on vaba Vahemere ainsaks tagatiseks...

On asjata kõnelda nn. vabatahtlikkude tagasikutsu-
misest Hispaanias: võitluse käik ei olene enam võõras-

SKANDINAAVIA RIIKIDE KOOSTÖÖ ARENG

„Meie raudajal oleneb ka väikerahvaste julgeolu suurtükkidest ja et nad oleksid ühte viisi suunatud... Põhjas on raske ülesanne, aga ta on ka suur ülesanne... Mis peab sündima, sündigu ruttu. Kiire ja ähvardav areng ümberringi ei luba liiga palju ooteaega... On eluohtlik ikka veel pista igauks oma pea isoleeritud põõsasse ja teeselda, nagu ei oleks probleemi olemaski.“

Selliselts seisukohalt vaatab üks suuremaid rootsi ajalehti „Svenska Dagbladet“ koostöö vajadusele Skandinaavia riikide vahel, ja temaga ühel arvamisel näib olevat suurem osa rootsi rahvast.

Ometi läheb koostöö areng Skandinaavia riikide vahel pikkamisi, väga pikkamisi, hoolimata sellest, et ei ole enam „liiga palju ooteaega“.

Vähe on naaberrahvaid, kes vastastikku nii veriseid ja kestvaid võitlusi on pidanud nagu rootslased, taanlased ja norralased. Kuid see vastastikune vaen on ammu lõppenud ja hilisemal ajal on kõik tüliküsimused Skandinaavia rahvaste vahel rahulikult teel lahendatud, nii näiteks Norra lahkulöömine Rootsist, hiljutine Taani-Norra tüli Gröönimaa pärast ja muud sellised.

„Sõda sõja vastu“, nagu Maailmasõda sageli nimetati, ei viinud Euroopa rahvaid — niisamuti ka teiste maailmajagude rahvaid — kestvale rahule põrmugi lähemale. Rahvasteliidusse, millele algul imelikul kombel nii palju loodeti kui rahu säilitavale jõule, kuigi selliseks lootuseks vähimatki alust ei olnud, ei usu nüüd õieti mitte ükski enam tõsiselt. Muidugi on Rahvasteliidu olemisel oma mõte, aga ta ei saa sõda ära hoida, igatahes milgi tingimusel sellist sõda, mis haarab hulka riike, nagu oli Maailmasõda.

Muidugi, kõik riigid seletavad ühel meelel, et nad ei mõtlegi kellelegi kallale tungida, vaid relvastuvad kibedasti seepärast, et kardavad ise kallale tungi oma naabritelt. Ja ei ole vähimatki põhjust uskuda, et nad õiglaselt ei kõneleks. Rahvaste vahel puudub vastastikune usaldus, hulk küsimusi jättis Maailmasõda lahendamata või ta korraldas nad sellisel viisil, et suur nurin jäi püsima, eeskätt küll Euroopa kagu-osas, kus Maailmasõda süttiski. Peale selle Itaalia hegemooniapüüded Vahemere rannikutel ja Jaapani omad Kaug-

test väeosadest, vaid võõrastest relvadest. Määratul arvul püsse, laskematerjale, tanke, enne kõike Saksa ja Itaalia lennukeid on saadetud Hispaaniasse — samal ajal kui peeti sõbralikke konversatsioone Mussolini ja Chamberlaini vahel.

See ainus fakt on vastutav Terueli tagasisivõtmise ees. Peab kas täielikult pidurdama relvade ja materjalide vedamise või jälle andma kummalegi poolele võimaluse vabalt varustuda.

Valitsus, mis tugineb Hispaania omadele jõududele, kaitseb ka Hispaania iseseisvust.“ (*L'Oeuvre*, 2. märtsil.)

Mehised ja selged sõnad mõistete segamise ajajärgul.

Wait

Idas, Saksamaa jõu uus kiire kasvamine — selles kõiges on küllalt ainet uue plahvatuse tekkimiseks.

Maailmasõja kogemused näitasid, et ka suur ja tugev riik võib tõsisesse kimbatusse sattuda, kui ta ei ole sõjaks vajaliselt ette valmistatud. Samuti näitasid need kogemused, et ka erapooletud väikeriigid võidakse sõtta kiskuda, igatahes ei seisnud Rootsi sellest kuigi kaugel. Nüüd on olud ses suhtes veelgi halvemaks muutunud.

Ei ole täpselt teada, mis venelased Muurmanis praegu teevad — kas ehitavad nad tõepoolest suurejoonelist sõjalist baasi või on tegemist vaid vähema laevastiku toetuskohaga. Maailmasõja kogemuste põhjal peaksid igatahes venelased siin midagi tõsisemat ette valmistama, sest Vene vägede relvastamine ja varustamine kannatas selle all õige kõvasti, et Venemaa oli oma liitlastest täiesti ära lõigatud. Ka uue sõja puhul, millesse Venemaa võiks mõne lääne suurriigiga sattuda, suletakse talle tõenäoliselt väljapääs Läänemerest.

Kui Venemaal on Muurmanis tugev sõjaline baas, siis võib kergesti tekkida olukord, mil ta sõja ajal võib hakata oma huvides survet avaldama erapooletutele väikeriikidele — Soomele, Norrale ja Rootsile. Näiteks võib ta nõuda, et Rootsi lõpetaks rauamaagi väljaveo Venele vaenulisse riiki.

Teiselt poolt võiks ka Saksamaa sõja korral mitmeti survet avaldada, nii Läänemere väinade sulgemise, merekaubanduse kitsendamise jne. suhtes. Maailmasõja ajal igatahes oli Rootsi sõjalaevastikul väga palju tööd, et merekaubandust kaubalaevade konvoeerimise teel kaitsta. Kui sakslased ega venelased ei tahtnud rootslastega otse sõda välja kutsuda, siis ei tohtinud nad rootsi kaubalaevu kimbutada — et neid läbi otsida võimaliku sõjalahenduse leidmiseks —, kui laevad oma sõjalahenduse saatel sõitsid.

Selliseid häid kogemusi said skandinaavlastel Maailmasõja ajal; ja kuna need mälestused on alles õige värsked ning kui olukord on üldse siin muutunud, siis veelgi halvemaks, siis on ka täiesti arusaadav, et kogu maailma käärimine hakkab skandinaavlastele järjest suuremat muret valmistama. Huvitav on tähele panna, kuidas nad oma murele reageerivad.

Kõige otsustavamad on seekord rootslased. Kui juba üks sotsialistide tuntumaid juhte Fredrik Ström seletab, et banketikõned Skandinaavia koostöös ei aita, vaid tarvis on reaalselt koostööd riigikaitse alal, ja kui niisamuti sotsialistlik välisminister Sandler nõuab Skandinaavia riikide ühist kaitsevalmisolekut, et „rahu, rahvuslikku vabadust ja iseseisvust kindlustada“, siis on see tunnustuseks, et Skandinaavia sõjalise koostöö mõte on Rootsis juba õige kaugale arenenud, kuna konservatiivsed ringkonnad seda muidugi juba pikemat aega kõvasti pooldavad.

Küll ei puudu Rootsis ka sellise koostöö vastased, peamiselt nähtavasti mõningate radikaalsete ringkondade keskel. Nemad kardavad, et Skandinaavia riikide kaitse-

liidu läbi võtaks Rootsi endale suurema koorma, kui ta suudaks kanda, sest ta peaks valmis olema vaenlasele niihästi idas kui ka lõunas vastu astuma. Pealegi olevat üksikute Skandinaavia riikide — sel juhtumil ka Soome siia hulka arvatud — maa-alad liiga laialdased ja seetõttu nende kaitsmine raske. Igäühel olevat omaenda piiride kaitsmisega küllalt tegemist.

Viimane väide ei ole küllalt läbi kaalutud, sest kui tähendatud seisukohale asuda, siis ei oleks ka Inglismaal palju mõtet olnud end maailmasõtta segada. Inglise aga leidsid, et Inglise idapiiriks ei ole mitte Inglise kanal, vaid Reini jõgi. Ja küllalt õigust oli ka rootsi talupoegadel, kui nad Gustav Adolphi ajal Venemaa vastu sõtta astuda otsustades ütlesid: „Parem seome oma hobused võraste lasipuude külge, kui et võõrad oma hobused meie lasipuude külge seovad.“

Ei puudu Rootsis needki — kuigi neid esiotsa näib kaunis vähe olevat —, kes tahavad oma kaitsepüürile veel suuremat ulatust anda ja seda Narva jõeni ning Peipsi järveni nihutada. Muidugi oleks selle ülesande teostamine tunduvalt raskem kui ühise idapoolse kaitsepüüri loomine Soomega. Aga tal ei puuduks oma hüved, sest ta hoiaks võimaliku vaenlase Rootsist endast eemale ja aitaks omajagu isegi õhukalale tungimisi takistada.

Nõndasamuti oleks lugu lõuna pool, kui ka Taani Skandinaavia kaitseliidu mõttesse soodsalt suhtuks. Kuid siin on asi esiotsa õige halb. Välja arvatud konservatiivsed ringkonnad, mis Skandinaavia koostööd riigikaitse alal nüüd pooldavad — varem suhtusid ka nemad sellesse õige skeptiliselt —, on kõik teised siin sellele mõttele kindlasti vastu. Peaminister Stauning on mitu korda avalikult seletanud, et Taani ei taha Skandinaavia kaitselepingust teadagi, ja nüüd avaldas kaitseminister hiljuti niisamasuguseid mõtteid. Taani suur ja kaunis mõjukas radikaalne ajaleht „Politiken“ ütleb lausa, et Skandinaavia kaitseliit on vaid fantaasia, et sõjaliite on maailmas juba muidugi küllalt ja et selliste mõtetega mängimine võib väikeriikide erapooletusele ainult kahju tuua. Rootsis olevat nähtavasti Karl XII vaim alles mõjul, taanlased aga olevat oma sõjakuse vaimust 1864. aastal terveks saanud.

Ka Norras suhtutakse rootslaste mõttesse kaunis külmalt, kuigi siin venelaste hoogne töö Muurmanis enam muret valmistab. Igatahes kõvendas Norra oma sõjaväge veidi enam kui Taani — ka viimane tegi seda pisut — ja siin arutatakse Skandinaavia koostöö võimalust riigikaitsele siiski veidi tõsisemalt ka radikaalsetes ringkondades.

Taani eitav suhtumine ühisesse riigikaitsele näib osalt sisepoliitilist laadi olevat — radikaalsus on harilikult kaunis külm kõigele, mis sõjaväega seoses seisab, ja antimilitarism on ta tähtsamaid loosungeid.

Teiseks, Taani seisukord erineb ühes suhtes tunduvalt Rootsi ja Norra omast, nimelt tal ei ole kallaletungi idast karta — välja arvatud kokkupõrkevõimalus väinade pärast, milline võimalus ida suunast aga kaunis väike on. Mis puutub kallaletungisse lõunast, siis näivad taanlased uskuvat, et seda üldse ei tule, sest Saksamaale on sõja puhul erapooletu Taani palju kasulikum

kui alistatud Taani. Pealegi arvavad taanlased, et Inglismaa ei luba kunagi Taani äraneelamist mõne suurriigi poolt.

Eelpooltähendatud usul ei puudu alust, aga ta võib sõja korral siiski kibeda pettumuse tuua, eriti, mis puutub erapooletuse alalhoiusse ja kaitsmisse. Seda aga taotleb Rootsi. Umbes 17 miljoni elanikuga Soome, Rootsi, Norra, Taani sõjaline liit oleks juba rahu ajal suureks jõuks — seda enam, et kõik need maad on jõukad, hästi arenenud tööstusega ja haritud ning distsiplineeritud demokraatliku rahvaga —, mida ka ükski suurriik ei tahaks sõja korral nii kergesti puutada.

Kuid asi ei ole veel kaugelki küps, kuigi areng jätkub. Võib-olla kujuneb seisukord, kus ainult Rootsi, Norra ja Soome endakaitsetöös liituvad, kuna Taani kõrvale jääb. Sellestki oleks palju kasu. Küsimus on aga üldiselt kaunis hell, sest suurriigid on vaatamata oma vägevusele sageli väga umbusklikud ja arad ning kipuvad kõikjal tonti nägema, kus sellest varjugi ei paista. Nemad võivad põhjamaade ühist julgeolekutööd omajagu pidurdada.

Saksamaa üllatused

Huvitav on nüüd jälgida Saksamaad. Meie ei tea ju täpselt, mis seal sünnib, aga on täiesti selge, et seal ei ole veel ammugi mitte olemas seda rahva ühte hoiutunnet, seda rahvasterviklikku vaimu, mida rahvussozialism ütleb taotlevat. Ja vaevalt tulebki seda kunagi nüüdse poliitikasüsteemi juures. Sotsiaalseid ja maailmavaatelisi erinevusi võidakse küll välistiselt kinni katta, aga nad jäävad püsima, nagu jäävad ka püsima huvide vastuolud.

Demokraatliku korra juures tuleb silmas pidada, et tõeline demokraatia valitseb ikka vaid ainult seal, kus valitsevad niinimetatud rahvavabadused — ei jää vastuolud ialgi põranda alla pakitsema ja hõõguma, kus nad võivad kergesti plahvatuse tuua. Nad saavad rahuliku lahenduse parlamendis, poliitilistel koosolekutel, vabas ajakirjanduses. Muidugi on ka sellel süsteemil oma pahed, aga erinevused ning vastuolud ei ähvarda demokraatliku riigikorra juures sellist mürtsu tekitada nagu diktatuuririigis.

Saksamaal on lühikese aja jooksul juba kaks kaunis tõsist „üllatust“ olnud, nimelt 1934. aastal Röhm oma ja nüüd Blombergi oma. Aga Röhm ja Blomberg on siin vaid paljad nimed — asja tuum on palju tõsisem. Ja niipalju kui saab seisukorda hinnata, on Saksamaal niisama vähe näha rahva üksmeelt, nagu seda on Venemaal, kus kahjuriptsess järgneb kahjuriptsessile.

Diktatuuririikide juhtide väidete järgi ei tohiks sellist asja õieti olla, sest nendes maades olevat loodud kord, kus igasugused huvide vastuolud on kõrvaldatud. Kuid nähtavasti on siin tegemist ideaaliga, mis tõsistel elust alles väga kaugel seisab.

Uus üllatus järgnes nüüd Austriaga. Saksamaa on astunud tõsise ja otsustava sammu Doonau basseini poole. Huvitav, et see ajalisel langes kokku Inglismaa välispoliitika muutumisega ja Chautemps'i kabineti lahkumisega Prantsusmaal. Mis tagajärjed see toob rahvusvahelises elus, peame esialgu veel ära ootama.

Suursoomeline... ja tänapäev

Umber 30 aastat tagasi oli Tartu ja Tallinna seltskonnas suur huvi laialt Sarmaatia legendikul elavate soome sugu ja teiste väikerahvaste saatuse vastu. Avaldame alljärgneva J. Luiga kirja dr. O. Kallasele ja mõned väljavõtted „Poliitilistest Päevamuredest“, kus samu mõtteid edasi arendatakse:

„Armas Kallas.

Palun Sind E. Rahvahariduse Seltsi kirjanduse osakonna nimel:

Võta vaevaks Tallinnasse kõnet pidama tulla. Aeg — pühapäev, kuna Sul aega. Koht — Pritsimaja saal. Honorar — 50 rubla.

Kõne aine oleks — mis Sa ise soovid. Meie omalt poolt paluksime kõnelda Soome-sugu üksikute rahvaste hariduse astmete üle, s. t. missugune on Soome rahvaste kultuuriline edenemine praegusel ajal Venemaal. Aine oleks — Suursoomeline, aga me arvame ajakohane. Iseäranis (tähtis) oleks huvitav laplaste ja Sisevenemaal elutsevate Soome hõimude seisukorrast teateid saada, kuna eestlasi ja päris soomlasi ka ära unustada ei tuleks.

Kui Sul vähegi võimalik, tule kõnelema, meie oleksime üliõnneks. Korter saaks prii. Kuidas Sinu otsus, sellest teata võimalikult varsti minule.

5. II 09.

Tervisi

J. Luiga.“

„Poliitilistes Päevamuredes“ I, lk. 14 märgib autor sama asja kohta:

„Selge on: uus aeg on väikeste rahvaste esinemine rahvusvahelises poliitikas mõjuvõimsa tegurina. Väikeste rahvaste omavaheline ühinemine, liitumine oma õiguste kaitseks saab uue ajajärgu sünnitama. Peab sündima internatsionaal tõsisel mõttes, s. t. peab sündima mitte riikide internatsionaal, vaid rahvaste internatsionaal, milles väikestel rahvastel enamus, sest neid on enam. Vene impeeriumis oli seni ühe valitseva rahva kõrval ligi 30 väikest rahvast. Pariisis kavatses rahvaste liit ja rahuprobleem. leiab lahendust, kui interimperiaalile vastu seatakse internatsionaal.“

Samuti lk. 132:

„Tõsi, senised väikesed rahvad Euroopas avatlevad neid oma poliitikaga sarnaspoole. Peame aga meeles: need „väikesed“ riigid — rahvad — Taani, Rootsi, Norra, Holland, on õieti endiste suurriikide „reduktsioonid“, nad on kujunenud suurriikidest. Suured rahvuriigid — imperialistliku poliitika peakandid — Vene ja Saksa — on suureks saanud vänge ümberrahvastamise poliitika läbi — võrdlemisi väikesest rahvast: nad on mitme rahva energia koondused. Kui palju on selles sihis töötanud, näit., üksi Saksi vürstid, kuningad 13. aastasaja jooksul. Rahu saame nende suurte kõrval, kui nad lahunevad algvormidesse. Venes on seda lahunemise protsessi märgata. Aga suur osa endise Vene impeeriumi rahvastest on veel algastmel arenemisel enesemääramise poole. Endise välisvõimu koondusel peab nüüd asuma lahunemise vool, — et koonduda veel suuremaks energia-ilmeks — kogu inimkonna arenemise otstarbel.“

Ja lk. 225:

„Kõige enam võõraid rahvusi oli Vene impeeriumis ja neil oli kõige vähem õigusi impeeriumis teiste impeeriumidega võrreldes. Õige palju on neid rahvusi Vene praeguse valitsuse all ägamas. Kas tuleb meelde üks seda, kes meile õnne on soovinud Riigikogu avamisel. Maara rahvas; siis veel votjakid, tšeremissid, tatarid! ja palju teisi. Soovime neile edu vabanemise puud.“

Väikerahvad ja suurriikide tekkimine

„Suurriikide, võimsate riikide kultuur on enesest vastuolus väikeste rahvaste püüetega: suurriigid on väikeste rahvaste hävitamise produktid, või väikeste rahvaste järeleandmise produktid. Prantsuse riik, Prantsuse suurrühvas on tekkinud endise gallia-kelti rahvaste ärastulamise tõttu Rooma keelde ja kultuurisse.

Ja kui Saksa suurrühvas tekkis 10.—14. aastasaja kestel, sellest kõneleme teisel. Kuna gallia-kelti rahvad sattusid enamvähem vabatahtlikult Rooma kultuuri mõju alla ja 300 aasta kestes unustasid oma keele ja kombed ja kummardasid üksnes Roomast kästud jumalaid, — raius saksid tõug omale mõõgaga pinda, ära hävitades slaavlasti või neid vägivaldselt ümber rahvastades.

Vene suurrühvas on tekkinud tšaudi hõimu ärastamise najal.

Väikeste rahvaste püüded on vastuolus suurrühvaste omaga. Kui Eesti areneb 100 aastat näiteks eesti rahvusena, siis saab meie suurriikide rahvaste mõtlemisviis võõraks nii poliitika kui kujunduse alal, samuti ka majandusliste püüete alal.

Praeguste rahvaste kultuur Euroopas on suuremalt osalt kahe väikerahva saavutus: kreeklaste ja juutide rahvaste töö vilid. Need suutsid oma erilist ilmet arendada suurrühvaste pealetungi, hävitamise katse kiuste — kaua aja kestel. Me järdame: igal pool, kus väikerahvas saab arendada kauemat aega oma erilist ülesannet, tekib kõrgem kultuur.

Teiseks: kõik suurrühvad on vaimlise kompromissi võitluse nõrkuse saavutused neist kadunud rahvaüksustest, millest moodustus suurrühvas.

Suurrühvas saab end ülal hoida ülalmainitud sise- ja väikeste tõttu üksnes võimuga, mitte kultuuri väärtustega (võrdle Suur-Vene ja juudid). Meie praegune kultuur, s. t. meie mõtlemisviis ja püüded on suurriikide kultuur, kus on kõrgele arenenud kapitalism ja sellest olenev sotsialism. Eesti erilist ülesannet saab arendada siis, kui ta vabastatakse suurrühvaste mõjust, nii mõtlemisviisi kui esteetilise eetilise poliitilise aistingu poolest, ja hakatakse looma uut kuju rahva hingealu alal. Rahvaste rahulikkude kõrvuti elamist ei kindlusta mitte üksnes seaduse normid, vaid vastavad rahvaste eluvormid, mis tulevad igalt rahvalt omakohaselt arendada koostamise võimaluseni, jäädes ustavaks oma eriuksustele.“ (Poliit. Päevam. II, lk. 185—186.)

J. Luiga ennustuse järgi peaksid suurriigid lagunema väikesteks rahvasteks — „et koonduda veel suuremaks energiaüksuseks — kogu inimkonna arenemise otstarbel“. Eelpool toodud ridade kirjutamisest on möödunud juba 20—30 aastat. Kuidas on siis arenenud N.-Venes väikerahvaste saatuse? Nn. Stalini konstitutsiooni § 17 jätab N.-Venes elavatele väikestele rahvastele õiguse oma vabariigini areneda ja soovi korral N.-Venest ennast lahutada! Sel puhul tähendab inglise ajaleht „Times“, et see õigus oleval silmapettus. „Pravda“ küsib, vaieldes „Timesiga“: kuidas pettus? See õigus oleval N.-Vene vabariikidel küll, aga keegi ei soovi lahkuda. Olgu selle õigusega, kuidas on. Vaidlus kahe suurema Inglise ja N.-Vene ajalehe vahel tekkis detsembrikuus 1937. a. Aga juba märtsikuus 1938. a. areneb meie silma all Moskvas suurprotsess, kus juhtivaid N.-Vene tegelasi — endist Lenini kaardiväge — ja Valge-Vene, Ukraina ning Kesk-Aasia vabariikide endisi valitsusejuhte süüdistatakse nende vabariikide eraldamise püüetes välisriikide abil N. Liidust. Siis ometigi on lahkpuudeid! Keegi ei salga, et N. Liidus väikerahvad elavad kultuurilist, poliitilist ja majanduslikku ärkamisega ning nende väikerahvaste poolehoidu pärast käib äge sise- ja välispoliitiline võitlus. N. Liit ütleb ennast võitlevat väikerahvaste kultuuri ja õiguste eest Suur-Vene šovinistide ning teiste natsionalistide vastu. Meil on küllaltki põhjust selle võitluse arenemist silmas pidada.

A.

Rahvuslik auasi

Minu ees on praegu üks hästi kirjutatud saksa-keelne raamat, autoriks dr. Schultze-Pfaelzer. Ta on reisinud piki Venemaa piiri, Soomest kuni Musta mereni. Vaatleb tähepanelikult, väga teravalt ja kirjutab suurte teadmiste põhjal. Eestist kõneleb sümpaatiaga, on õiglane, peab mõõtu, on vägagi arusaav.

Aga kui Lätist kõneldes kirjutab Raudsest divisjonist ja landesveerist, siis annab ta pildi õige suurejooneliselt, riivates nende väeüksuste edasitungi Võnnuni ja edasi põhja poole ainult päris põgusalt. Niisama kokkuvarisemist.

Sellest saame aru.

Aga ka sellest, et autor kõneleb „Ulmanise vägedest“, keda meie olevat abistanud. Niisama saame aru ka sellest, et autor mainib inglaste laevastikku, kes olevat tulistanud landesveerlasi ja Riia linna, kusjuures üks inglaste ristleja isegi nii häbematu olnud, et sõitnud otse Riiga sisse ja peatunud kail.

Saame aru, kuigi meie teame, et see ristleja oli meie „Lembit“ Pitka juhatusel. Ja meie abistasime küll Ulmanise valitsust, kuid mitte niisuguses vahekorras, nagu autor seda usub: meid oli ikkagi 10 000 meest, ja meie väes oli umbes 1000 lätlast. See oli ka kõik. Ballodise väerühma ei saanud arvestada, sest see jäi erapooletuks.

Kuid seda kõike teame õieti ainult meie ja lähemad naaberriigid vahest ka. Sest oma vabadusvõitluse ajalugu oleme kirjutanud ainult meile enestele. Eesti-keelne raamat ei levi kaugele üle piiride. Ja kui meie loeme mõnda võõrkeelset raamatut, siis on ikka ja ikka jälle sees, et meie osa on õieti olnud selles võitluses Riia ümber üsna pisikene. Ja mulle paistab, et vaid meie siin teame, kuidas esmakordselt ja enamlaste käest päästsid Riia linna landesveer ja rauddiviisi, Latgallia päästsid poolakad ja meie vabastasime Põhja-Lätimaa enamlastest ja Riia linna sakslaste käest. Muu maailm seda nähtavasti ikka veel ei tea.

Miks aga ongi vaja, et seda teaks ka muu maailm? Kas ei ole see nõudmine mitte vahest edevus? Või tahame mingit tänu?

Ei ole siin ometi vaja pikki põhjendusi. „Meie peame omaks tunnistama ajaloo, mis tegelikult oli meie oma!“ Kui ülemjuhataja Laidoner seda ütles oma hiljutises Tartu kõnes teises seoses, siis jääb see lause siiski õigeks ka Võnnu ja Riia suhtes.

Ja ma lisan: me oleme seda võlgu neile 1000 mehele, kes tegid oma mehetöö viimsema teo ja surid Lätimaa lahingutes. Muidu jäävad õõnsaks kõik meie sõnad vaprustest kõnedes, mida peame sõjaväe ja kaitseliidu päevadel ja isamaalistel mälestuspühadel.

Minu ees olevast raamatust loen ja ei teadnud seda varem, et Saksa riigivalitsus, Veimari rahvuskogu mitte rahutuks teha tahtes, ametlikult välja laskis kuulutada, et Riia linn olevat võetud lätlaste poolt. Nii siis mitte landesveeri Manteuffeli, Medemi ja Schlageteri poolt. Niisugune ametlik teadaanne mõjub tagantjärele

muidugi dokumendina ja selle najale võib püstitada legende.

Nagu ei oleks muide legende veel mitte küllalt. Nende sekka kuuluvad ju ka need, mis kõnelevad Inglise laevastiku Riia tulistamisest. Riia veevärgi olevat kinni keeranud Läti sõjaväed, nagu teatab dr. Schultze-Pfaelzer. Kuigi see on pisiasi ja sellega suurt ei maksa hoobelda, siiski teame, et kraani keeras kinni kuperjanovlane Utt Einsild, kes praegu võitleb Hispaania valitussvägede pooltel. Ka Stenbock-Fermov, kes muidu tõetruult kirjeldab landesveeri purunemist, kõneleb üha inglastest.

Meie tagasihoidlikkus on liiga suur. Sellepärast et ikkagi hellitada heanaaberlikku vahekorda, oleme ilmatu palju käest ära andnud. Ja õieti sellepärast, et meie veel ammugi ei õpi tundma oma lõunanaabrit. Ta ei olegi nii paha. Aga miks ta ei peaks mitte võtma, mida temale nii kergelt, nii väga kergelt alati antakse?

Igal rahval on oma iseloom. Kuid oma naabri iseloomu peab tundma. Ja mulle paistab, et lõunanaaber meie iseloomu hulga paremini tunneb, kui meie tema oma üldse taipame.

Sisepoliitiliselt oli seal muidugi vaja rahva rängalt haiget saanud iseteadvust jälle tõsta. Seks on vaja imaginaarseid kangelastegusid, vagajutte, nõnda nagu iga rahvas ajab ennast püsti kas või müütiliste saagade ja kujude najal. Ja kui niisugune rahvakasvatus ulatub koolidessegi, olgugi ajaloo retušeerimise näol, siis ei saa meie palju selle vastu teha. Kuid päris ajaloo suhtes võime nii mõndagi ette võtta. Ja peamegi seda tegema.

Meie lõunanaaber on temperamendilt hoopis teine kui meie. Tal on heroilisi külgi, kuid ta kaunistab neid luuletustega nagu vana Hellase kangelased. Sellest peab aru saama. Tal on veel paljugi sümpaatseid külgi ja meie kirjandus on neilegi püstitanud monumente (Kivikas, Gailit). Meie ei tarvitse nõuda vastukinke ses suhtes. Meie naaber pole selleks võimeline, ja muud midagi.

Meie diplomaatia on alal hoidnud suhteid nii õrnalt, et jumalukene, mitte ainsatki sõna, mis võiks vihjata meie määravatele teenetele lätlaste vabadusvõitluses: et mitte vahest olla kuidagiviisi taktivaene. Väliskeeltes ilmunud kõigis meie väljaannetes läheb tagasihoid juba otse väikekoodanlikuks pelglikuks kõhatamiseks. Ning alati, isegi viimasel ajal, olime hoopis innukamad rõhutama liidu vajadust kui lätlased, kuigi meie arukamad ja rahvapsühholoogiliselt andekamad inimesed mõistsid, et sealpool valitses teatav paanika. Meie tungisime oma mehele dr. Looritsale kallalegi, mehele, kes sõdis meie ja meie hõimlaste huvide eest ja keda koheldi Lätis väga halvasti. Meie oleme süüdi täielikult ise, kui meie ei oska seista oma väärikuse eest ja kui meie „omaks ei tunnusta ajalugu, mis tegelikult on meie oma.“

Seejuures ei ole meil Vene ajal lätlastega mingit halba vahekorda olnud. Üliõpilasorganisatsioonid said hästi läbi, piiri ääres ei olnud kummagi poole maa-rahva vahel isegi mitte kõrtsikaklusi, mida meie sise-

maal harrastasid naabervalla mehed kaunis rohkesti. Millest siis nüüd see antagonism? Küll vaid sellest, et meie juhtiv diplomaatkond ei tunne küllalt naabrit ja et sealpool valitseb rahvuslik poliitiline egoism, mida tunneb õieti iga rahvas ja peabki tundma. Sest poliitika ei tunne sentimentaalsust.

Äärmiselt huvitav on lätlase veenmisvõime. Ei maksa imestada, kui kohe peale Riia puhastamist sakslastest levis jutt, et vaid liitlased on Läti päästnud. Nii kõlasid Riias rõdult kõned rahva sekka.

Agaga kui mõni aasta hiljem rongis üks Liibavi juut mulle kirklikult jutustas lätlaste kangelastegudest Võnnu all ja Riia võtmisel, siis imestasin ma juba natuke. Veel rohkem imestasin, kui üks Riia sakslane, kel selleks tõepoolest ei võinud olla kõige vähematki põhjust, sest sakslased kannatasid rängalt neil võitluse aegadel, meie nõudmisi sõjakahjutasu asjus ja kindral Sootsi väiteid neil nõupidamistel nimetas häbematuks. Ja läinud suvel, kus Lätis kasvanud eesti verd koolipoisid läksid siin peagu lahingusse oma siinsete samavanuste sugulastega läti prestiiži pärast, ei imestanud ma enam.

See veenmisvõime on olemas ühes ümberrahvastamise talendiga, ja ta on sedavõrd huvitav ning seletatav ainult rahva positiivsete omadustega, nõnda et mul tahe oleks monograafiat kirjutada küsimuse uurimiseks ja selgitamiseks, kui ainult jätkuks aega. Juba sellepärast, et meie rahvas oma naabrit õpiks tundma, teoreetiliselt vähemalt. Ja siis kohelda iseloomu kohaselt. Senimaani on nad kohelnud ainult meid. Ka meie iseloomu kohaselt.

See kõik aga oleks õieti naabrivahekorra stabiliseerimiseks. Välisilma ees aga peame loobuma oma Tuhkatriinu osast.

Meil on käepärast omad arhiivid, meil on oma sõja-juhtide mälestused, kirjutatud on Poopuu, Pitka, Reek ja teised landesveeri sõjast. Ja need andmed kattuvad küll ka inglaste, soomlaste, poolakate ja küll ikkagi ka sakslaste andmetega. Meil on päevakäske, meil sõjamaterjali kviitungeid, meil on oma Vabadussõja ajalugu. See kõik oleks materjaliks, et koostada mõnes või paaris võõrkeeles raamat, mis annaks õige ja selge pildi meie Vabadussõjast ka rahvusvahelisele lugejaskonnale. Läti arhiivides materjali ei või palju olla, sest ta polnud ju veel sõdiv poolgi.

Küllalt on meil andekaid kirjanikke. Ja kui üks neist suudaks kirjutada nõnda haaravalt seda meie võitlust kahel rindel, nagu Schultze-Pfaelzer on kirjeldanud kõne all olnud raamatus näiteks Pilsudski murdmatut vaprust Poola riigi loomisel ja Tuhhatševski võidukate vägede purustamisel, siis oleksime tasunud oma auvõla tuhandele mehele, kes langesid Läti vabastamisel. Riik ei võiks keelduda toetamast raamatu väljaandmist, milles sees on kõik, nagu ta oli ja nagu ta sündis, kindlate ja vääramatute andmetega. Ja kui see raamat ilmuks meie 25. iseseisvuspäeval, siis oleksime sellegagi väärikalt pühitsenud seda tähtpäeva.

*

Loen nende ridadega seesmise kohustuse täidetuks. Üle jääb vaid isiklikult dr. Schultze-Pfaelzerile kirjutada, et ta järgmises trükkis parandaks oma ebatäpsused ja valgustaks tumedaina hoitud kohad. Niipalju vaid saan teha privatim.

NB. Kõne all olnud raamat: Die grosse Grenze, Dr. Gerhard Schultze-Pfaelzer, Satari-Verlag, Berlin, 1938.

Väikesed päevamured

1

Nagu ajalehtede sõnumid kinnitavad, tehtavat meil kõikjal pidevalt kodukaunistamise tööd edasi. Siinjuures tahaks fassaadimeistrite tähelepanu juhtida mõnele väikesele piasjale, mis kaunistamise ja ilutunde mõttes ei ole hoopis tähtsusetu. Võtame kas või näiteks selle nähtuse, kuidas näeb välja kauniduse mõttes meie koolide nn. vormiriietuse fassaad.

Aastate jooksul valitses meie kooliõpilaste riietuses täielik virvarr, kus eriti peakatete küsimuses tihti mindi äärmise maitseleduseneni. Siin oli tingimata tarvis luua mingit kindlamat korda ja maitsekust, mida püütigi teha paari aasta eest. Kuid mis meie näeme tänapäeval? Endine olukord kestab meie kooliõpilaste riietuses edasi ja seda mitte üksnes üksikute koolitüüpide „eriloomingus“, vaid ka üleriiklikult maksmapandud alg- ja keskkoolide õpilaste üldriietuses. Võtame näiteks peakatted, mis paistavad rohkem silma. Siin on kõike muud, aga mitte kaunist ja maitsekat peakatet. Eriti halvad on mõnda liiki koolides tütarlaste peakatted, kus ebasobiva üldkuju juurde on osatud leida lausa inetuid värvikombinatsioone.

Kui kõnelda kodukaunistamisest, siis oleks vahest kõige kohasem kõigepealt istutada meie noortesse kau-

nidustunnet kas või selle kaudu, et luuakse meie kooliõpilaste jaoks tõeliselt kaunid ja ühtlased peakatted. Siinjuures olgu ka märgitud, et etteheide ei käi kõikide koolide kohta, sest on ka neid koole, kes juba varem aegadel on osanud leida oma õpilastele maitseka üldvormi ega ole lasknud hiljem endid mõjustada tagant tulnud targematest.

2

Kohtasin üht kunstnikku; mees kurtis, et tahtnud Tallinnas oma tööde näitust teha, aga ruumide saamisega olevat lugu kehv: kunstihoone ruumid olevat pikemaks ajaks näituste jaoks kinni pandud. Seal peetavat ka sääraseid näitusi, millel kunstiga ja kunstihoonega mitte midagi tegemist ei peaks olema...

Üpris huvitav lugu! Kodanik ei saa kuidagi aru, milleks on meil kunstihoone olemas, kui meie omad kunstnikud seda eeskätt ei saa kasutada ja sinna sisse lastakse teisi, kes omi näitusi väga hästi võivad korraldada mujal ruumes.

Agaga rahamehed, eraettevõtjad, ehitajad — kas teie ei hakkaks siin ideest kinni ja ei ehitaks Tallinnasse ühe korraliku ja ruumika näitushoone? Selline ajakohane näitushoone puudub Tallinnas täiesti, aga ta ta-

suks end sama hästi või veel paremini kui mõni pilvelõhkuja. Ja mis peaasi, meie mitmesugused tööstuse ja kunsttööstuse harud leiaksid võimaluse oma tooteid tarbekorral näituse kaudu esitada ning meie väike kunstihoone saaks mahti rohkem vastu tulla meie oma kunstnikkude soovidele.

3

Nagu kuulda, pidavat meil ka tänava tulema kaunite raamatute hindamine. Selleks on moodustatud vastav komisjon, kes vaatab läbi kõik paremini trükitud ja väljaantud raamatud 1937 ja määrab kaunimatele trükitoodetele auhinnad, võttes arvesse trükitehnilist külge, illustreerimist, köitmist, materjali jne.

Selline iga-aastane raamatute auhindamine on iga-pidi vajalik ja terefutnud. Meie raamatukultuur on teinud rõõmustaval viisil just viimastel aastatel tuntavaid edusamme, kuid seda tuleb veelgi ja veelgi tõsta. Meie kirjastajad ja trükikojad on püüdnud selles suunas teha, mis võimalik, kusjuures nad paratamatult ikka ja ikka põrkavad ühe valusa küsimuse vastu ja see on nimelt paberiküsimus. Head tööd võib saada heade masinate, õpitud oskustööliste ja hea materjali abil. Meil trükikodadel on juba päris korralikud masinad, nende tööliste kaader kvalitatiivselt ei jäta palju soovida, kuid meie trükipaber, eriti sortide valik ja paberi üldine kvaliteet on küll niisugune, mis on peamiseks takistuseks meie paremate raamatute trükkimisel. Kõigepealt — raamatupaberite sorte valmistavad meie paberitööstused nii vähe ja sellise kvaliteediga, et paremaid väljaandeid meie omast paberist on võimatu valmistada. Välispaberite sisseveo tollid aga on nii kõrged, et sellest valmistatud raamatud meil ei tasu tootmist.

On selge, et niikaua kui meie paberitööstus on monopoli seisukorras, kaitstud kõrgete kaitsetollidega, seni pole lootustki, et meie raamatute trükitehniline külg suudaks palju kõrgemale tõusta olemasolevast, sest viletsale paberile ei suuda ka head masinad ja head töölistel midagi erilist kaunist trükkida. Seda asjaolu peavad meie raamatute kaunide hindajad silmas pidama ja püüdma kaasa mõjuda selleks, et meie kirjastajad ja trükikojad saaksid edaspidi võimaluse endile muretseda trükipaberit vastavalt trükitoote iseloomule ja tellija nõuetele.

4

Kuhu on jäänud ladina kiri, millest unistasid ja kõnelesid meie keelemehed, kirjamehed ja raamatusõbrad. Pidi ammu olema aeg, et minevikku läinud gooti tähestik pidi asendatama ladina kirjaga, mis on palju selgem ja lihtsam. Tõsi, meie ilukirjandus on juba suutnud täielikult üle minna ladina kirjale, kuid mingipärast meie massilisemad trükitooted, nagu ajalehed, brošüürid ja lendlehed ilmuvad peaaegu eranditult ikka veel gooti tähestikuga ja üks kirjastus kuulutab koguni, et ta annab välja vana piibli just gooti tähestikus. Gooti tähestiku harrastajad kinnitavad ise, et rahvas, laiem lugejaskond soovivat nii, rahvale olevat gooti tähestik armsam, ta olevat sellega harjunud...

Harilikule kodanikule aga paistab säärane väide täitsa lapsik ja üleaarne. Enamik meie koolikirjandust, peaaegu eranditult kõik meie ajakirjad on üle läinud ladina tähestikule ja vist ükski kodanik pole selle üle nurisenud, välja arvatud vahest mõni vanake. Ei saa tulla arvesse gooti tähestiku kaitsjate väited ka ses suhtes, nagu tekitaks tähestiku muutmine trükikodadele suuri majanduslikke kulusid, sest praegu on juba igas korralikus trükikojas omad ladumismasinad olemas, mis võimaldavad hõlpsasti tähestiku vahetamist, kuna uue-
mad ladumismasinad on ladina tähestikuga. On viimane aeg kõrvaldada praeguse aja vaimule ebasobiv gooti tähestik meie massilistest trükitoodetest. See annaks kõigepealt meie ajalehetele kaunima, kultuursema ilme ja lähendaks meid ka selle poolest teistele kultuurmaadele, kas või meie lähematele naabritele — Soomele ja Lätile, kes oma ajalehtedest gooti tähestiku on kolikambrisse heitnud.

5

Eesti raamatu muuseum? Kas ei oleks aeg sellele mõelda? Kodanik ei mõtle sellega mitte meil olemasolevaid arhiivraamatukogusid, vaid sõna otsekoheselt mõttes asutist, kus kodanik võiks näha Eesti tänapäeva kui ka varemate aegade paremaid ja kaunimaid raamatuid sellises väljapanekus, et kerge on ülevaadet saada, kuidas on arenenud eesti raamat ja missuguseid paremaid väljaandeid on ta andnud. Kõigis kultuurmaades on sellised raamatumuuseumid olemas ja usume, et meilgi on aeg oma raamatumuuseum ellu kutsuda. Pealegi kui ta ei nõua just ülesaatuid raskusi kulude mõttes. Vaja on ainult head taht ja meie saaksime ühe vajaliku kultuurasutise poolest rikkamaks.

6

Meie pühitsesime hiljuti Eesti Vabariigi kestuse 20. aasta juubelit. On üldiselt heaks kombeks, et juubilarile tehakse mõningaid kingitusi. Riikliku juubilaril all on siin muidugi mõista kogu eesti rahvas selle sõna laiemas mõistes. Oleks vist olnud aja- ning asjakohane, kui meie asutised, maavalitsused, linnavalitsused, tööstused ja erettevõtted ning jõukamad eraisikud oleksid teinud selle tähtsa juubeli puhul mõningaid kingitusi. Näiteks sääraseid, mis oleksid aidanud tõsta ja kaunistada Eesti kultuurilist palet. Kõik kodanikud teavad, et meie maa ja meie asutised ei ole kuigi rikkad, kuid nad teavad ka seda, et hea tahtmise ja arusaamise juures on võimalik midagi ära teha. Kas on aga keegi midagi kuulnud sellest, et Eesti Vabariigi 20. aasta juubeli puhul mõni asutis, pank või jõukam eraisik oleks teinud mingisuguse annetuse eesti vaimse kultuuri tõstmiseks? Kui loeme tööstuse ja pankade aruannetest, et seal ja seal on saadud miljonitesse ulatuvaid puhaskasusid, siis valdab tahtmatult pessimism, et ükski neist asutistest pole Eesti Vabariigi aastapäeval mõelnud sellele, et iga rahva iseseisvuse kindlam tugi on tema kõrge kultuuriline tase, mida tuleb igal juhtumil toetada ja soodustada.

Kodanik

Tartu hooneid Vabariigi 20 a. juubeli puhul pidurüüs. Vasakul ülikool, paremal maavalitsuse maja

A. ALLE

SARI EPIGRAMME

TÄHISED

Kord meil kõlas üllas viis,
kohas Noore-Eesti hiis, —
vaimu võlus Lääs, Pariis.
Vahtetatud mitmed lipud,
ületatud raske kriis,
võimu saavutatud tipud,
lahendada veider test:
Drang nach Bukarest.

TARTU LIIN

„Oh sa vaene Tartu liin,“
nagu laulis Käsu Ants!
Vana pettumuste kants:
sul on ikka varuks miin.
Susiseb kui sivvupesa
närbund loorberite kesa.

MORAAL

Kui näed silmas prisket palki, —
ära sina süga väikest pindul
Taltsuta vaid suleindu,
aeg kui nõuab seept, talki.
Kas ei taipa peagi põik,
et on ikka korras kõik.

VÕIMU JA VAIM

Võimu ees on vaim nii väike:
käseb juht, — teeb vähikäike.

LUULETAI

Luuletai kui poisu pai
lauuviisi veeretamas,
võimuvaimu teritas.
Ole pai, — ei lõpe sai!..

KAS ON LINNUKESEL MURET...

Kas on linnukesel muret,
kui ta istub kuldses puuris...
Ainult piiksu, veidi laula
rahvustervikluse tuuris,
nagu nõuab võimu-aula.
Kas on linnukesel muret...

KUMMI ON HINNAS

Määrdeõlid ja toorkummi
börsiteatel kõrges hinnas.
Aeg on aateid kanda rinnas,
pilli mängi, lüüa trummi:
kadugu kõik kodutülid,
ühendagu kummilülid
matsi maalt ja vurlet linnas!
Kummist paindlik selgroosammas,
sel ei hakka penihammast.
Kui ei hinda seda kaupa,
vana selgroog kannab laupa, —
oled kohtlane kui lammas!

KUNINGAD JA JUHID

I

Maailmasõda lammutas troonid:
ei armasta rahvas türanne!
Pakkige kokku stsepriid ja kroonid,
olge kord ka sumadanimehed, —
rahvas ei vaja tarbetuid kanne!
Kuid siiski liigub kuningaid ringi
väga sageli, — kirjutavad ajalehed:
kes reketiga käes, kes nurmeteel ratsa,
kus talumees künnab ja sügab vatsa.
Majesteedil ei olegi ruttu:
päris lihtsalt ajab igapäevast juttu
nagu harilik surelik mingi.

II

Rahvas armastab, jumaldab juhte...
Külla veab neid ikka soomusrong:
„rahvaarmastus“ läbi võib lüüa salong-
vaguni ahtakesed seinad...
Kus truup, peab vahti kompanii,
sild — pataljoni, kus tunnel — rügement.
Ikka ümber täakide teraspiid.
Elagu tsirkus eluks ülendel
ja unugu leskede leinad, —
sest rahvas armastab juhte!..

LUSIKAS JA RUSIKAS

Poksilõust ja rooma samm,
ajus lues, vähk või vamm.
Üha kergemaks jääb lusikas,
aga raskub soomusrusikas.

Peipsil surma saanud piirivalvurite matuserong Tartus, raekoja ees

KIRIKURAHVA PÄEVAMURESID

Asjatult oodati ka laiemates ringides möödunud usu-teadlaste konverentsil piiskoppide instituudi loomise teoloogilist põhjendust. Viimasel kirikukogul valitud põhimääruste komisjon olla küll konsistooriumile teinud ettepaneku vastava küsimuse päevakorda võtmiseks, kuid varsti olla seletatud, et komisjon oma ettepanekuga „hiljaks jäänud“. Kui see õige on, tekib küsimus, kas mitte konsistoorium ise oma piiskoppide instituudiga pole lootusetult hiljaks jäänud. Ent teisalt teatakse kõnelda, komisjoni ettepanek olevat hilineanud seepärast, et sama komisjoni enamus olevat haigestunud tõsiselt moodsaimasse tõppe — tasalüli-grippi. Igatahes piiskoppide instituudi teoloogiline põhjendus konverentsil ei ilmunud. Kõik muud asjad aetud siin üksmeeles ja sügavas rahu. Ainult üks noorema põlve pastoreid rikkunud seda üksmeelt ootamata ettepanekuga konverentsi kohviõhtu kuluaaris, et liturgiline toimkond ajanõuetele vastavalt eestistaks „Au kiituse“ värsi lõpu järgmiselt:

*„Suur võimu põlv on taeva all,
kõik vaim on otsa saanud.“*

See „võimu põlv“ näib kehtivat ka Rakveres. Pärast kurikuulsa Palloni lahkumist Rakverest algasid siin heitlused uue õpetaja valimise ümber. Kogudus ei nõustunud piiskopi ettepanekuga muuta kirik piiskoplikuks kirikuks ja vastu võtta määratud õpetajaga — piiskopiga. Koguduse liikmed oma valimisõiguste säilitamise eesmärgiga hakkasid organiseerima uut kogudust. Siis jäi aga korraga kõik vaikseks. Ent hiljuti teatati ametlikult, et Rakvere kogudusele on ometi määratud õpetajaks senine Vigala õpetaja ja piiskoplik vikaar F. Jürgenson. Pretsedent on küllalt tõhus ja laseb teha järeldusi uute kiriku põhimääruste „elluviimise“ suuna kohta kirikus, eriti selles osas, mis puutub koguduse suveräänsusse õpetaja valimisel.

Kui võõra võimu päevil kogudused suurima iseteadvusega võitlesid patronaadi õiguse vastu õpetaja vali-

mistel ja koguni tagajärjekalt, siis näivad kiriku uued põhimäärused olevat kangemad kui omaaegsed patronaadiõigused. Muret teeb koguduse juhtidele ainult üks küsimus — kas põhimääruste kangus ka kirikumaksud korralikult laekuma paneb nagu patronaadi ajastul, kristlikku armastust edendab ja selle mehe vaimu elus hoiab, kes öeldakse olevat koguduse Pea.

Nikodemus

OMAKULTUURIPÄEVAD

„Olgem eestlased ja saagem ka eurooplasteks!“ hüüdsõna all see õieti algas. Püüe selle poole, et oleksime väärne rahvas Euroopa teiste kaasrahvaste peres. Misugust õilsamat sihti saaks veel olla ühe rahva omakultuuril?

Head eestlased ongi head eurooplased. Ega omakultuur seisa kaugelki veel selles, kui elustame rahvariideid ja kombeid, Taara usku ning labajalavalssi. Seda ei saavutata ka mitte ainuüksi tänavateristimise ja ausammaste püstimisega. Need on ka ilusad ja tarvilikud, aga tänapäev vajab enamast, vajab reaalselt omakultuuri, mis teeks meid tugevaks ja terveks ning immuunseks kahjulikkudele rahva-haigustele. Meie ei saa elada ainuüksi pärija moraali, kuigi traditsioonid väga eluvajalikud on, vaid peame loovat omakultuuri süvendama.

Rahva ideaalidest olenevad tema tegutsemisviisid ja elujõud. Neid ideaale tuleb puhastada ja ellu rakendada. Usk kõlbelistesse vormidesse, mis toetuvad loovale elule ja ajaloo austamisele, annab nii isiku kui ka rahva elule ainsa tugeva aluse. Muidu jääme pudelikorviks lainetele, mis õnne tõttu võib küll ujuda, aga ei ole suuteline mingit sihti pidama.

Omakultuur nõuab seda, et kaoks põhjendamata mõiste hallist inimesest. Iga üksikisik on tähtis riigile ja rahvale. Ka kõige vaesemal ja lihtsamal kodanikul on omad mõtted ja osa riiklikus elus. Kui suudetakse kaotada sotsiaalsed hädad ning alus panna rahva jõu-

kusele, siis alles pääseb maksvusele tõsine omakultuur ühes tõsise demokraatiaga.

Eelmises numbris kirjutasime maasoola tähtsusest ja ülesannetest meie ühiskonnas. Võime ainult lisada seda, et see maasool on omakultuuri õigem kandja, kes ikka võitluses on olnud rahva õiguste eest. Olles juba oma põhiolemuselt demokraadid on nad alati „välivoodil maganud“ ning parlamentide ja rahvaesinduse tulisemad nõudjad olnud. Seda tugevat maasoola vajab omakultuur, kes rahvast edasi viiks õiget teed. Sest lõpuks ei saa ju riigivõimigi rahva ellu hoopis uusi energiaallikaid tuua; ta saab ainult ellu viia ja õigesse rakendusse seada neid tahteid ning püüdeid, mis ühiskonnas endas juba peituvad.

Omakultuuripäevad on õieti meie rahva teesihi küsimuspäevad. Ja kui seal kõneldakse vanadest rahvakommete ja traditsioonide jätkamisest, siis on see ikka ainult väline vorm, mis elurõõmsat, julget ja tervet rahva hinge ilustab.

E.

MAJANDUSMURESID

Prof. Poom on Helsingis eesti rahvusliku majanduse kohta avaldanud mureliku iseloomustuse. Eesti suur- tööstuse ja kaubanduse ürituste ülivõimas enamus kuulub mitte-eestlastele ning kahjuks on see võõrkapital olnud sageli rõõvkapitali iseloomuga. „Kogutud kasud viiakse, niipea kui võimalus avaneb, maalt välja. Eesti

Elmar Luts

Traagiline Tarzan

Kujutleme noort inimest, kes on üles kasvanud kauge põlislaanes, täielikus teadmatuses tsivilisatsioonist ja selle jumalikkusest. Ta toitub marjadest, oblikaist, ei põlga ka sitikaid, sisalikke ja usse, magab murdunud puude all, katab end hundinahaga ja armastab päikesepaistet ja jahedat kümblust.

Ühel päeval satub meie „Tarzan“ mingi zooloogilise ekspeditsiooni võrkudesse. Ta viiakse puuris linna, annab reporteritele paar palavat päeva, närib oma hambad puurivarbade kallal nüriks, rebib loomadetaltsutajal vurre, nälgib enda poolsurnuks ja saab siis terve kolleegiumi õpetlasi, õpetajaid ja õppijaid, kes tema tsivilisatsioonile peavad võitma.

Täis pühalikku hardust ja raugematut kohusetunnet algavad nad püksidega kui tsivilisatsiooni sümboliga, lähevad pikkamisi kingadele, taskurätile ja kravatile, saavutavad teatava oskuse noa ja kahvli aladel, üle tänava minekus ja žileti käsitlemises (muidugi mitte enda suhtes ei saavuta nad sedal) ja — taltsuse, mis osutab progressiivset arengut ja kord kindlasti lõpeb täieliku paralüüsiga, kui mitte neetud vaistud vahepeal mõnda vempu ei mängi.

Noormees harjub tubade umbse õhuga, rikutud toiduga, lakkamatu kuulekusega, rõõmutseb hullupööra mansetinööpidest, vigurdab päevad läbi peegli ees ja õpib alfabeeti kui lõbusaimat pöörasust. Varsti muutub ta daamide lemmikuks, oskab kõik piibilood segamini ajada ja veendub pikkamisi, et see, kuhu ta on sattunud, on reaalne maailm ja ei mitte mõni napaka haldja veel napakam lummutis.

Mõne aasta möödudes tunnustab kasvatajate kollektiiv: noormees omab kõik algmed ja eeldused korralikuks kodanikuks saamiseks. Talle antakse pidulikkude kõnede ja õnnitluste saatel Püha Ajalooramat.

Noormees on ammugi oma senise seisundi jõudnud ära needa. Ta süveneb kõigisse sündmusisse, õpib pähe, loeb endal silmad haigeaks, küüru selga, seedimise rikki, vähkreb öösiti jubedate karjatuste saatel põrandale

rahva töötlemused, samuti kui loodusrikkusedki (esi- joones põlevkivi) lähevad seetõttu maalt välja ilma asjakohase vastutasuta, ning eestlane jääb sama kehvaks kui oli, või parimal juhul ta elustandard kerkib õige pikkamisi.“ („Vaba Maa“ 1. III s. a.) Ainult põlluma- jandus on eestlaste eneste käes — kuid eks siingi ole kuulda olnud sakslaste poolt toimetatavast talude kok- kuostust.

See olukord on rahutusttekitav. Oleme küll vaene rahvas, aga niipalju peaks meil kapitali jätkuma, et vähemalt aegamööda püüda algatust enda kätte haa- rata, eriti just erakapitali poolt (mitte üksnes riikliku kapitaliga). Meie kapitalid ainult koonduvad väga vi- salt, ei armastata ühiseid ettevõtteid nagu näit. Roots- kus hulk suurte aktsiaseltside tegevuskapitale on väi- keste summadena kokku pandud. Meil puudub veel ühissettevõttevaim, mis koondaks vabatahtlikult vajali- kud summad kokku suurettevõtete käimapanemiseks. Sa- muti on meil ettevõtete aktsiahinnad liiga kõrged ning aktsiaseltside asutamine praktiliselt väga keeruline, mis iseenesest juba raske asja hoopis tülikaks teeb.

Aga viga on veel sügavamalgi. Meie majanduslikus mõtlemises on seni esiplaanil seisnud isiklik saama- himu. Meie majandusteadlasedki ei võitle harilikult muu eest kui ainult soojade kohtade ja tulude pärast. Mingist teoreetilisest ja ideelisest võitlusest paremate ma- jandussüsteemide, võimaluste ning ülesannete kohta kuuled väga harva.

Millal muutub siin olukord?

R.

ja muutub nõnda kaunis kiiresti eeskujulikuks kultuur- inimeseks.

Siis saabub pidulik hetk: noormees on ajaloos täna- päevani jõudnud ja on kõigis tsivilisatsiooni arengu- faasides täiesti kodus. Kaunil kevadehommikul asetub õpetajate kollektiiv rivisse ja sammub aumärkide ja an- netuste särades uue kultuurkodaniku korterisse.

Kuid noormees istub keset raamatute košmaari täiesti murtuna.

„Aga armas laps, miks ei ole sa vastuvõtuks valmis- tunud? Mis on sinuga juhtunud?“

„Ah... Laske mind tagasi metsa minna!“

„Kuidas? Miks ometi?“

„Kui ma ajalooramatuga algasin, siis uskusin, et see mind väarikaks kultuurinimeseks õpetab. Nüüd aga tean, et ma kultuurinimeseks ei sobi ega või saada.“

„Sa ei tohi ennast alahinnata. Miski, välja arvatud neetud komme alasti magada, ei reeda enam sinu bar- baarset päritolu.“

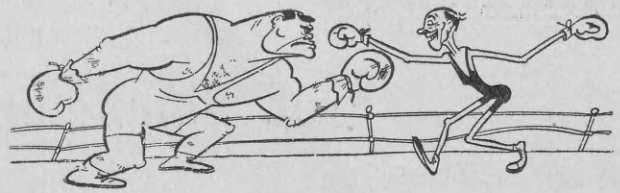
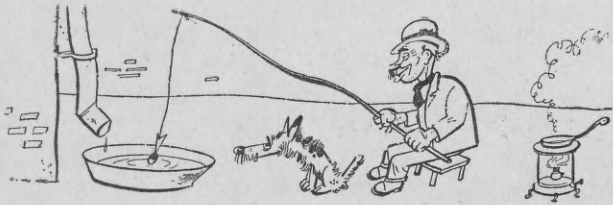
„Ma lootsin neist raamatuist õppida, kuid kõik ini- mesed sajanõude jooksul on üksmeelselt tõotanud, mõ- telnud ja leitanud oma tsivilisatsiooni ehitamiseks. Selle asemel aga nägin, kui üürrike ja tühine kõik on. Kul- tuurid tõusevad ja hävitatakse, ja midagi ei jää neist järele. Ka teie tsivilisatsioon variseb ühel päeval kokku.“

„Mu noor sõber!“ vastab kolleegiumi auväärne presi- dent. „On tõsi, et kultuurid, riigid ja inimesed hukkuvad. Kuid kõrged aated on igavesed. Ei ole midagi ülevamat kui kõrgete aadete eest võidelda.“

„Mis on need kõrged aated?“

„Oh, mu armas! Seal on tõde, õiglus, ausus, headus, armastus, vendlus, isamaa, riik, rahvus, au, perekond...“

„Jaa, ma tean! Seal on isegi teatavate isikute oletatavad hauad, halvemad või paremad asemel taevast, röövi- tud naised, austatavad habemed, eelistatud nahavärvus, verepuhtus, mis verest ei olene, söömiskombed, seelikute pikkus, hullumeelsete viirastused, vananaiste loba, —

Tänapäeva optimistid

kõik taevast pörguni on olnud kõrgeiks aateiks, mille pärast ja nimel on võideldud, tapetud ja hävitatud."

„Armas sõber!“ vaidleb auväärne president vastu. „Võitlused käivad alati positiivse ja negatiivse vahel. Kui neis hakkub negatiivseid ebakultuurilisi inimesi, siis on see nende eneste süü, sest et nad õigel ajal meelt ei muutnud. Kui aga hakkub positiivseid kultuurinimesi, siis on see ülekohus, mille vastu aadete nimel tuleb võidelda.“

„Oh, kui lihtne: „meie“ olene alati need positiivsed kultuurinimesed ning need „teised“ on alati negatiivsed ebakultuurised inimesed! Näidake siis mulle kord seda salamärki, mis „meid“ neist „teistest“ eraldab!“

„Kes võitleb kõrgete aadete eest, see ei saa olla negatiivne. Kes võitleb aadete vastu, see ei saa olla positiivne, — see on ju nii lihtne!“

„Ärge ometi narrige mind oma aadetega, mu härrad! Aated, need on ju vaid kirevad suletud, millega te end mõrvateele asudes ehite!“

See on juba liig! Kõlbelisest vihast värisedes tõuseb president:

„Kahetsedes pean märkima, et meie kasvandiku kombelise arenemise eest ei ole vähimalgi määral hoolt kantud. Talle täieõigusliku kodaniku tunnistuse väljaandmine on määramatuks ajaks edasi lükatud! Lõpetan piduliku istungi!“

President läheb, ning ühes temaga lähevad kunstide, ajaloo- ja karskuseõpetajad.

„Minge, minge! Ja võtke oma raamatud kaasa!“ loobib kasvandik neile raamatuid järele. „Nad haisevad, need raamatud!“

„Vait, sa nolk!“ Raske käsi haarab noormehe käsi värre. See on suur ja tugev sõjaasjanduse õpetaja. „Küllalt lapsikust lobast, nagu oleks maailm inglite lakkamatu pidusöök piimapoel! Poiss, nüüd viin su sõduriks! Õpid korralikult relvi käsitlema, puhtalt pööreid sooritama ning ma olen kindel, et kui lõõmaks lähed, siis võtad vähemalt kolm omasugust veatult vastu. Sinu jõu juures, tont ja pörgu!“

„Aa! Nii siis: mobilisatsioon! Mind on tsivilisatsioonile juba tarvis! Kuid luba lahkelt küsida: millise aate nimel mind vaja on maha kõmmutada?“

„Mis kuradi aade? Elu on võitlus, kes elada tahab, peab võitlema, — aadetega pole siin midagi pistmist!“

„Hüva! Algame siis kohe pihta!“ haarab metsmees vammuse seljast. „Mina tahan elada, sina tahad mind tappa viia, — järelikult pean võitlema! Hei, tule välja, sa norija! Eks näeme, kummal on tugevam selgroog!“

„Appi! Politsei! Karauul!“ tormab vapper sõdur

ülepeakaela uksest välja ja on ühe sammuga alumisel korral ning tänaval.

„Oh, vend!“ tõuseb hapu näoga usuõpetaja-vanamees järelejäanute hulgast. „Kuidas võisid sa unustada, mis meie õnnistegija sulle on õpetanud: armasta oma ligimest nagu iseennast? Kus on su alandlik meel ja jumalakartlikkus? Kuidas võid sa igavesele elule ja õndsusele Tema juures loota, kui oma õpetajatele vastu hakkad ja neid teotad?“

„Ei ole ühtki teotust, mida sinu usk ei oleks endale võtnud, kuid sina räägid ikka veel õndsusest ja igavesest elust! Täna manitsed sa mind mu vastuhakkamise pärast, kuid homme lähed ja õnnistad sõdureid, kes lähivad oma vendi tappa! Sa ei ole pörmugi parem kui su eelkäijad, kes armastust ja alandlikkust tule ja mõõgaga õpetasid! Õnnista mind, õnnista, et su jumal oleks minuga, kui ma sind välja hakkam viskama! See sobib su usuga suurepäraselt!“

„Issand, ole armuline ja halasta! Karista seda usu-teotajat ja läkita kõige sügavamasse pörgu põhja, et ta oma eksimust igavesti verd nuttes kahetseks!“

Ta sajataks veelgi, kuid paks piibel lendab läbi toa ning ta on sunnitud selle Püha Raamatuga kokkupuutumist vältima kiire hüppega ukse taha.

Kuid juba on uus mees tema asemel. See, ametilt sotsioloogia õpetaja, on seni hiilanud vaid oma lohakuse ja unisusega:

„Aeg on oma töö teinud: nüüd oled sa näinud, kui mada on senine maailmakord! Üksnes ülemaailmeline revolutsioon võib meid veel päästa. Seepärast: kõigi maade proletarilased, ühinege viimaseks otsustavaks võitluseks! Maha kapitalistid, maha papid, maha kodanlus, maha fašism, maha demokraatia, maha...“

„Maha ja maha! Kõik aina maha! Mina lõon sinu maha, minu lõõb keegi kolmas maha ja küllap leidub sellelegi oma mahalööja ja ikka nõnda edasi. Võib-olla üks, kõige viimane mahalööja lüüakse välgust maha ja siis oleme kord kõik maas ning rahu on maa peal.“

„Aga seltsimees metslane...“

„Käi pörgu! Tahan juba kord rahu teie lobisemisest!“
Õlgu kehitades ja punast lipsu kohendades kaob ka see viimane.

Nüüd on meie Tarzan üksinda. Kõik õpetajad ja nõuandjad on solvunult lahkunud. Kuhu peab ta minema, mida tegema? Siia ei või ta jääda, sest ta ei talu tsivilisatsiooni vastuoksusi. Kuid ka ürglaande tagasi ei suuda ta minna, sest sinne elu tuhat mõnused ja veetlust on teda rikkunud.

Ning meie noormees tunneb esmakordselt elu sihituse raskust. Ta laskub kummuli lauale ja tahaks nutta.

Prof. Simpleton devalveerimisest

Dear Mr. Editor:

Ühel oma viimasel uurimisreisil sattusin juhtumisi ühe Balkani riigi pealinna Rotary Klubi einele. Olugi et toit oli balkanlikult raskepärane ja serveerimine võttis oma poolteist tundi aega, ei kahetsenud ma sugugi, et oma rotarliku kohustuse täitsin. Nimelt rääkis tol korral üks rotary-vend Balkanilt devalveerimisest, ning mitte valuutade devalveerimisest, nagu nüüdisaja moodne kõneaine on, vaid devalveerimisest üldse, mis tema arvates ollagi ajaloo sisu. Mitte üksnes raha väärtus ei lange sest ajast peale, kui raha esimest korda ajalukku ilmus, vaid ka kõik teised väärtused, ning eeskätt inimese väärtus. Esimene osa tema väitest oli mulle muidugi juba tuntud Adam Smith'ist, kes Tema Majesteedi tollikomissarina Šoti maal kirjutas järgmist:

„Sest kõikides maailma riikides, usun ma, on saagi-ahned ja ülekohtused valitsejad, tarvitades kurjasti oma alamate usaldust, järk-järgult vähendanud tõeliku metalli hulka, mida raha esialgu sisaldas. Rooma as oli vabarüügi viimastel päevadel $\frac{1}{24}$ oma endisest väärtusest, ja selle asemel et kaaluda nael, kaalus ta ainult pool untsi. Inglise nael ja penny sisaldasid praegu ainult $\frac{1}{3}$ oma endisest kaalust... ja Prantsuse nael ja penny — vaevalt $\frac{1}{60}$.“ Selgitades lähemalt neid viise, kuidas publikut rahadega peteti, lõpetab Smith: „Säärased operatsioonid tekitasid mõnikord suuremaid ja üldisemaid revolutsioone eraisikute varanduslikkudes vahakordades, kui seda oleksid suutnud kõige suuremad uputused, näljähädad või maavarisemised.“

Kui ma aga ülemise tsitaadi juures lähemalt mõtlesin hakkasin, selgus mulle peagi, et Balkani rotarlasel võis olla õigus. Ma ei ole kuulnud, et Smith oleks oma, „Rahvaste rikkuse“ pärast kuningliku tollikomissari kohast lahti saanud või et tema töö oleks politsei poolt ära korjatud. Nüüd aga ei ole enam palju kohti maamuna peale alles jäänud, kus valitsuse ametnikud võiksid nii vabalt oma valitsust nimetada saagiahneks ja ülekohtuseks. Ka siis mitte, kui nad seda teeksid kolmekõitelistes raamatutes. Poolteistsada aastat tagasi aga oli inimese väärtus veel nii vähe devalveeritud, et tema arvamistest ka siis lugu peeti, kui nad mitte ei tabanud „generalnaja linijat“. Inimestel ei olnud siis oma mõtete avaldamise puhul vaja karta ei kohakaotamist, ei seina äärde sattumist ega muid sääraseid ebamugavusi. Neid isegi hinnati kui lugupeetud asjatundjaid ja spetsialiste, olugi et nende vaated alati võimukandjate omadega ei sobinud.

Kõik väärtused üha vähenevad. Maratonil võitles 10 000 kreeklasi, ja tänase päevani kinnitavad ajaloolased, et need 10 000 maailma ajaloo teise pöörde andsid. Suures maailmasõjas võitlesid miljonid ja langesid miljonid, aga ajaloo pöört ei taheta ikka veel uskuda. Ei ole isegi teada, kes on lõplik võitja. Maailma ajaloo suur katastroof oli Pompeji ja Herculani hukkumine. See ajab veel praegugi igale Lääne-Euroopa kultuurinimesele hirmujudinad peale. Ta oli

aga täitsa tühine võrreldes hiljutise Messiina katastroofiga, mis juba täiesti on ununenud. Ja kellel on täna veel meeles, et praeguse Jaapani-Hiina sõja algul üks hiina lendur kahe mitte märkiläinud pommiga tappis 2 000 hiinlast? Inimese väärtus on nüüd väike... Ka kõige suuremate.

Omavalitsus võis Rooma keiser abielluda hobusega, ta senaatoriks nimetada, ja nooblid senaatorid võtsid oma uue kolleegi kõikide auavaldustega vastu. Veel nelisada aastat tagasi võis Inglise kuningas lahutuse saamiseks uue usu teha ja mõnel teisel juhul lahutust otsida tapakirve abil. Parlament oli kõigega päri. Kui nüüdisaja kuningas tahtis daamiga abielluda, kes parlamendile ei meeldinud, tuli tal lahkuda troonilt. See oli vaid väike lohutus, et tal lubati raadio kaudu sadadele miljonitele oma alamatele oma lahkumise põhjust selgitada. Ka see ei olnud muud midagi kui puh-takujuline devalvatsioon.

Vaadake ümber, Mr. Editor, kas ei paista teile Eesti pinnalgi nii mitmed devalvatsiooninähtused silma? Alles hiljuti lugesin ühest teie lehest, et Eesti spetsid olla apteekritele farmakopöa mõne aastaga valmis teinud, milleks teistel maadel olla kulunud kümne aastad. Mina seda kiirust ei pea teeneks, vaid lihtsalt devalvatsiooni tunnuseks. Mis siis, kui mõni retsept suure kiirusega on valesti maha kirjutatud ja inimene selle järgi apteegist saab mitte inimese, vaid hobuse rohtu? Arusaadavalt võib seda asja ka kiirelt parandada, aga soovitam on muidugi, et sääraseid töid tehtaks tasa ja targu. Või mis kasu oli teie devalveeritud seadusandlusest, kus kõige tihedamini ette-tulevaks pealkirjaks oli „Seaduse muutmise seaduse muutmise seaduse muutmise seadus“. Teie ei ole muidugi kunagi nii kaugele jõudnud, kui üks enam arenenud Euroopa riik, kus minister kord kätartas ajakirjanikkudele, kes küsides, miks hommikul ilmunud seaduses nii palju vastuolusid on: „Mis te norite, valitsus just praegu arutab seaduse muutmise seadust!“ Aga tendents on üks ning seesama.

Või võtke Keres. Mina ei tea, kas tal gümnaasium on lõpetatud või lõpetamata, aga turniirisid mõõda ajate te teda taga, nagu mõni nouveauriche oma kallit ostetud traavlit — teenigu oma hind tasa. Isegi maailmameistrite mängu ei lasknud te tal puhkuseks pealt vaadata, vaid sundisite tal rābalas õhus maailmameistrite poolt rābalas seisukorras tehtavaid rābalaid käike ühele rābalale provintsi ajalehele reporteerima — arvatavasti rābala honorari eest. Mina tema Eesti austajate asemel pūūaks igapidi selle eest hoolitseda, et andekal noormehel aega jätkuks ära õppida mõni leivamet, sest mõtelge, mis temast siis peab saama, kui teda sunnitakse jääma ameti pooldest malegeeniuseks? Ma saan aru, kui mõnele maadlejale antakse autalu. See on talle vaid hea treeninguala. Mis peab tegema

aga talus üks malegeenius? Peale talu teil talle aga midagi anda ei ole. Üks mitmekordne maailmameister mängis võrdlemisi hiljuti New Yorgis iga soovijaga 50 senti partii (isegi minuga). Ega te ometi seda karjääriks pea, mida elluastuvale noormehele võiks soovitada?

Praegusel korral näib maailm mitte üksnes kiiresti devalveeruvat, vaid inimesed on sattunud mingisugusesse devalveerimise deliiriumi. Maju teil Tallinnas kuuldavasti enam ei ehitatavat, vaid aiva paleesid. Ning Berliinis ei anta kohvipaksu enam vaestele, nagu varemalt, vaid saadetakse nelja-aasta plaani kohaselt vabrikusse. Igasuguseid plaane mitmesuguse pikkusega on nüüd siginenud niisugune hulk, et neid enam registreerida ei jõua. Kahju, et Stalin oma viisaastakut kohe kõikides riikides ei patenteerinud ja ei kuulutanud: „Hoiduge järeletegemise eest!“

Kõige kentsakam on aga muidugi lugu devalveerimise ürgalal. Vana tark juut Süss seletas juba 50 aastat tagasi kõikide geoloogiliste, geograafiliste ja majanduslikkude andmete varal, et kullal põhjust ei ole karta oma väärtuse languse eest: teda on maapõues liiga napilt. Sama kinnitasid veel aastat viis tagasi küsimuse uurimiseks Genfi kokkukutsutud kuulsad asjatundjad, ning paari kuu eest leidis sama tõe Londoni City majanduslikkude raamatute engrossist Einzīg. Kuld ei ole aga hoolinud oma prohvetitest, ei Süssist ega Casselist, ei Mlynarskist ega Kitchinist, vaid võttis kätte ja hakkas turge uputama. Et uputusest pääseda, tuli Ameerikas isegi eriline uus kaevandus teha, kuhu kõikidest ilmakaartest kokkuvoolav kuld välja-pääsematult kavatseti uuesti maa alla matta. Kuid ka see ei aidanud paanikat summutada ja kulla devalveerimise hirm valdas peagi kõiki börse. Mis sellest, et kained inimesed ja „bilansivõimelised“ raamatupidajad enesele kuidagi seda operatsiooni ei osanud ette kujutada ja vastavalt ka ärimehi hoiatasid. Asudes lihtsal raamatupidaja seisukohal, arutlesid nad nii: ütleme, et Federal Reserve Pankadel Ameerikas on bilansis 300 miljonit untsi (või 9600 tonni) kuld a 35 dollarit gramm. Kui nüüd Roosevelt otsustab sama kergelt kulla hinda 10 dollari võrra alandada, nagu ta seda omal ajal kõrgendas, siis tekib pankade bilansis 10 doll. \times 300 milj. või 3 miljardi dollariline puudujääk, millest nende tibitillukene kapital ja reservid (305 milj. dollarit) kataksid vaid 10%, 12-miljardilisest passivast jääks seega ligi veerand katmata. Puudujääk tuleks katta kas mahakirjutamisega pankade-liikmete jooksvatelt arvetelt (ajades need kõik pankrott) või uute riigi võlakohustuste andmisega (mis tõstaks sama palju riigi võlga). Kolmas tee oleks olnud kõik pangatähed liikvel vastavalt devalveerida, nii et iga nelja dollari asemel oleks antud omanikule üks uus dollar, ilma et sealjuures kellegi jooksvad maksud ja kohustused oleksid sendi võrra vähenenud. Üks kombinatsioon, nagu näete, võimatum kui teine. Teil, Mr. Editor, ega ka teie lugejatel ei ole raske ette kujutada selle reformi tagajärgi rahvusvahelises kaubanduses, jne. jne., nii et ma selle juures enam ei peatu. Vaatamata nii selgele „bilansitehnilisele“ võimatusele valasid aga Washingtonist tulevad demendid kabuhir-

mus keevadele spekulantidele ainult õli katla alla. „Teame neid dementeerimisi! Iga devalvatsiooni eel oleme neid kuulnud! See on kõige kindlam tõendus, et kulla devalvatsioon Ameerikas tuleb! Põgenege kullast!“ Ning paari kuu pärast võisid Ameerika ja Inglise kulla-spetsid juba rahuldatult konstateerida, et erakullatagavarad peagu täielikult olid maha müüdüd ning rännanud odava hinna eest... ekvalisatsiooni fondidesse. Fondide juhid naersid pihku ja ostsid, sest alati, nagu teada, ei ole nendel säärast sehviti. Et vahepeal ühtaegu Johannesburg läbi elas ennekuulmata kraahi, et kulla-aktsiad langesid 30% ja rohkem, see neid ei huvitanud, kuid huvitas arvatavasti teisi külmavereliselt kalkuleerivaid päid. Samal ajal tekkis uus üllatus: kuna Londonis kulla hind langes, siis muidugi vastavalt langes dollari kurs (mis on kullaga seotud). Tekkis uus paanika — põgenemisele kullast dollaritesse järgnes põgenemine dollaritelt naeltesse, nii et (dollari revalveerimise) kulla devalveerimise kõrvale kerkis uus tont: dollari devalveerimine.

Ja nüüd, Mr. Editor, kujutage ennast väheseks olema õnnetu kapitalisti nahas, kes, et ennast päästa, peab ühel ajal võitlema valuuta-kitsendustega, võimsate ekvalisatsioonifondide härradega, igasugu devalvatsiooni tontidega siin ja sealpool lomp, sõjajuttudega, mittevahelise ja vahelesegamistega ning muude „plaanidega“. Raske, eks ole?

Nii siis võibki juhtuda, et suurejoonelisest inflatsioonist, mis Anglo-Saksi ja ka muudel maadel aetakse, sünnib kulla-devalvatsiooni paanika, mis dollari kurssi alla ajab ja ühtaegu alla ajab ka aktsia kursid niisugusel määral, et aktsiatesse mahutatud kapital teenib 10 ja rohkem protsenti, kuna samal ajal hirmunud kapitalist istub Šveitsis oma jooksva arve otsas, millele ta juurde maksab. Ei ole niisugustes oludes midagi imestada, kui nupukamad Ameerika konjunktuuribürood on juba jätnud igasuguste majandusbaromeetrite joonistamise ja selle asemel jälgivad Roosevelti meeolusid ning tervislikku seisukorda. On Rooseveltil nohu ja tuju paha, võib ta oma järgmise „raadio-jutuga tulekoldel“ iga kui-hästi joonistatud kurvi tiritammi panna kasvatama.

Seda on ka vanahärra Cassel tähele pannud ja avaldab oma viimases saadetises arvamist, et majandus-teadlasel ei jää muud üle kui uurida, kuidas neli-viis meest maailma majanduse seadustega žongleerivad. Keegi ei tea enam, mis meil praegu on, tõusuaeg, kriis või ainult tagasimine (võorkeeli: retsessioon!), kas Ameerika majandus on uperpalli minemas ja maailmajandust enesega kaasa tõmbamas või on tegemist ainult kapitalistide sit-down-streigiga. Keegi ei julge enam midagi ette kuulutada, vaid manitseb kõige paremal korral mõistlik olla ja mitte paanikat teha... Vabandage, on siiski veel keegi, kes mitte üksnes ei usu, vaid ka teab — Eesti Konjunktuuribüroo —, et Eesti igasuguste majanduskriiside vastu on kindel, sama kindel, nagu oleks ta Lloydis kindlustatud. See on rõõmustav. Soovin teile ja teie rahvale õnne, et teie asjad ei ole nii räbalad kui meil Ameerikas ja Euroopas.

Teie andlik

Simpleton

Rakenduspsühholoogiast ja demokraatiast

Silmapaistvaim side majanduspsühholoogia ja demokraatlike ideede vahel ilmneb Ameerika Ühendriikides. Seal on psühholoogia üldse ja eriti rakenduspsühholoogia leidnud väga soodsaid arengutingimusi. Tutvudes ameerika psühhotehnilise kirjanduse inimlikke vahekordi käsitleva osaga, näeme, kui endastmõistetavana ja paratamatuna peab ameeriklasele tunduma demokraatlik juhtimisviis, kui seda lisaks traditsioonidele õpetab ka moodne rakendus-teadus.

Moodsad äriprintsipid on seal arenenud n.-õ. demokraatlikus suunas. Kui varemalt ärimelhe püüdeks võis olla ostjale „auku pähe rääkida“, esijoones kat-suda oma kaubast lahti saada ja seda võimalikult kõrge vahetasuga, siis on praegu lähtekohaks ostjas-konna huvide ja vajaduste uurimine ning nende rahuldamisvõimaluste otsimine. Ostja huvide teenimine on praktiliselt osutunud kõige edukamaks äritegemise viisiks. See ei takista osava reklaami abil uute hu-vide ja uute vajaduste tekitamise võimalust, et neid siis hakata teenima ettevalmistatud uudisesemete kaudu.

Töö ratsionaliseerimisel on välja jõutud arusaami-seni, et tuleb kõrvaldada mitte ainult kõik üleaarused liigutused, mis asjatult raiskavad jõudu ja aega, vaid ka kõik inimestevahelised hõõrumised, arusaamatused ja tundmused, mis halvavad tööhoogu. Selleks vaja-likkude tingimuste analüüs on andnud reegli, et käsu-tamisele rajatud distsipliini asemele tuleb panna kaasa-töötamisest huvitatud isiksuste moraal. Seda kergen-dab praegu juba laialt levinud otstarbekohane kutse-valiku nõuanne ja käitiste eneste juures asetsevad psühholoogilised laboratooriumid, millede kaastegevu-sel kohtadele satuvad vastavate võimete ja huvi-dega isikud, mis moodustavad küllalt ühtlase ja asjast huvitatud tööliskonna.

Saadud kogemused on koondatud reeglitesse, mida soovitatakse mitte ainult juhtidel, vaid igahel kasu-tada igapäevases elus ja mis kõlavad umbes nii: „Ärge käskige, vaid juhtige, välja arvatud juhud, kui te olete sõjaväe ohvitser. Kuigi käskimine ja sundi-mine annaks tagajärgi, võib see tekitada haavu, mis ei parane niipea ja aja jooksul vähendavad käskija mõju. Käskimise asemel püüdke teisele selgeks teha probleem, aidake temal järk-järgult lahendada seda prob-leemi, nii et ta ise jõuaks otsusele, millele teie juba varem olete tulnud. Siiski üks kord kümnest laste juhtimisel ja üks kord sajast täiskasvanute seas tuleb ehk paratamatult tarvitada sundimist. Kuid sealjuu-res pidage meeles, kui vähe teile enestele meeldiks, kui teid sunnitaks“ (Starch).

Kui selliseid reegleid inimesed loevad raamatuist, mis õpetavad edukat käitumist, kui neid reegleid pee-takse käsiraamatuis või loenguil tehnika- ja majan-dusteaduse üliõpilasile, kelledest võrsuvad tulevased juhid, siis on selge, kui võrd rakenduspsühholoogia ai-tab süvendada demokraatlike printsiipe Ameerikas. Need osutuvad seega eduka äritegemise ja tööviljakuse

tõstmise vahenditeks. Kuid moodsal juhil peab olema lõppematut energiat ja oskust seda hoida ootamatute raskuste lahendamiseks, tal peab olema haaravat vai-mustust, sihikindlust ning lugupidamist äratavat asja-tundlikkust temale alluvate küsimuste alal ja sügavat õiglusetunnet inimeste suhtes.

Võttes võrdluseks saksa psühholooge, kes kuuluvad praeguse Saksamaa poolt tunnustatud autorite hulka, leiame sealgi tendentse, mis läbi ümberkujunemis- ja käärimisajajärgu vapustuste püüavad leida edaspidise töö sihte, ning osutavad sarnasust praktilise demokraa-tia printsiipidega.

Nii ütleb üks juhtivaid saksa sõjaväepsühholooge (Simoneit), et iga õige inimeste kohtlemise meetodi aluseks on vana eetilise seadus, mida Kant on uuesti elustanud: inimest ei tohi mitte tarvitada abinõuks mingi eesmärgi taotlemisel, vaid ta ise on eesmärk, kuigi ta peab õppima end ohverdama üldsuse kasuks — nagu seda paratamatult nõuab iga sõjaväe moraal.

Üks tuntumaid nimesid Saksamaale jäänud psühho-loogide seas — E. R. Jaensch — leiab, et inimtüüp, kelle asemele praegune Saksamaa püüab kasvatada uut (nn. „Gegentypus“), on vägagi sagedasti tekitatud tu-berkuloosse infektsiooni või kaugete rasside segunemise kaudu. Selle inimtüübi kõrgemalt arenenud esindajate iseärasusi olevat ka paksude raamatute kirjutamine, milledes õieti midagi sees pole — omadus, mis ka välismaistele vaatelejaile on paistnud nii mõnegi saksa filosoofi iseloomustava joonena. See igasugusest realiteedist eemalduv tüüp, kes ei mõtlewat mitte sel-leks, et mingit ülesannet lahendada, sihti saavutada, vaid et „lõputut melodiat“ produtseerida omaenese lõbuks, hõljuvat abstraktsete mõistete vallas, mis või-malust mööda isoleeritud tegelikkuse seadusepärasus-est — see inimtüüp propageerivat ka ühiskondlikus elus samasugust määratud vabadust, nagu ta saavutab seda kunstis ja mõnes teoreetilises teadusharus. Temal puuduvat ratsionalistlikku prantslast vaoshoidev realiteedi arvestamine. Et kõrvaldada säärast „libe-ralismi“, mille põhjustajaks olevat haiglasest energia-vähesusest tingitud asotsiaalsus, ainult enese eest hoo-litsev individualism, mis paratamatu organismi enese-alalhoiu otstarbeks haiguse ajal, selleks soovitatakse soodustada inimtüübi väljaarenemist, mis põhiomadustelt lähedane anglo-saksi tüübile ja oleks võimeline ehitama kultuuri alt, rajades seda faktidele, mitte ülevalt, unus-tades tõsiolude ja neid esindavate sümboolite vahe. Sel-lele psühholoogilise antropoloogia voolule on siin puu-dutatud haiglase liberalismi küsimus ainult üks palju-dest haiglase inimtüübi kultuurihävitavatest puudustest.

Need ideed on rajatud Jaensch'i ja tema kaastööliste laialdastele psühholoogilistele uurimustele, mis alustatud juba enne poliitilist murrangut. Kui palju sellest leiab tegelikku kasutamist, on iseküsimus, samuti, millisel määral uus inimtüüp ja tema kultuuriline ning poliitiline ideoloogia saab erinema anglosaksi tüübist, püüdes säilitada väärtuslikumaid rahvuslikke omapärasusi.

Rakenduspsühholoogia ja demokraatia vahekordade tähtsamate näidete toomine poleks täielik, kui jätaksime mainimata inimeste suhtumiste uurimise, mis alust on saanud üksikute reklaamrännakute ettevalmistamiseks ja nende mõju uurimiseks vajalikkude andmete kogumisest. Sellest (ka mujal tarvitatud vahendist) tahab nüüd eriti Ameerikas välja kujuneda laialdane ning pidev inimeste suhtumise uurimine, mis annaks riigi- ja majandustege- lastele värskeid ja teaduslikult läbitöötatud andmeid, mis

sama tarvilikud nagu statistika- või konjunktuurbüroo andmed. Suhtumiste muudatuste tendentsid näitavad kujukalt mitmesuguste propagandavahendite, majandus- like tegurite ning seaduste mõju.

Nii siis soovitab rakenduspsühholoogia hoolikalt tä- hele panna ja arvestada inimeste huvisid ja näitab va- hendeid selleks, kuid ühtlasi annab ka meetodeid hul- kade huvide kasvatamiseks ja suunamiseks (reklaam ja propaganda).

28. novembri ümber

Traditsioonipäraselt (kui vaevalt mõnekümne aas- taga üldse saab luua traditsiooni) on hakatud se- letama, nagu oleks 24. veebruar Eesti riigi sünni- päevaks. Sellekohaselt pidanuks hiljutine 20. ise- seisvuspäev tähendama ühtlasi 20. sünnipäeva. Ent tõe- liselt on Eesti riik siiski pisut vanem. Nimelt tuleb tema iga arvata 28. (vana kalendri järgi 15.) novembrist 1917, mil anti ajaloolise tähtsusega *Otsus kõrgemast vöi- must.*

Nagu tähendab prof. A. Piip (vt. *Akadeemia* 1938, 1), pole 1917. a. 28. novembri mõistmine riigi algpäevana küll tekkinud nüüd tagantjärele, vaid koguni enne 1918. a. 24. veebruarigi: „Säärast arusaamist leiame juba 4. II 1918. a. J. Tõnissoni ja 20. III 1918 välisdele- gatsiooni nootides, mis esitati välisriikidele. Ka meie omariikluse suhtes kõige tähtsam dokument — Tartu r a h u — loeb Eesti suveräänse riigi tekkimise tähtpäe- vaks 15. (28.) nov. 1917 (art. XI).“ Üldisemalt siiski alles viimastel aegadel on hakatud asuma 28. novembrist tunnustavale vaatekohale.

Nõnda nagu on olnud seepoolest 28. novembriga, on ju mõningategi muude minevikusündmustega. Näit. räägib prof. N. M a i m, käsitledes Eestimaa avaliku korra muut- mise akte Vene Siseministeeriumi Peavalitsuses 1916. ja 1917. a.: „Kahekümne aasta kaugusel meie maa oma- valitsuse uuendamine Vene revolutsiooni sündmustikus omab teistsuguse tähtsuse kui see võis tol ajal vaatlejale ja teostajale paista.“ Ja edasi: „1917. a. suvel... vasta- vad aktid olid vaid mõõdamineva juhusliku tähtsusega. Nüüd tagasi vaadates on nende aktide suhtes õigustatud hoopis teine hinnang.“ (Vt. koguteos *Vabaduse tule- kul I*.)

Seepärast pole imestada, kui alles nüüd hakatakse üksmeelsemalt rõhutama 28. novembri tähtsust ja selle päeva esiletõstmist meie riikliku iseseisvumise arengu- etaape märkivate tähtpäevade hulgas. 28. novembri otsust Eesti riigi sünniaktina on puudutatud värskes Rahvuskogu tööd tähistavas koguteoses *Põhiseadus ja Rahvuskogu* (vt. J. Uluotsa kirjutis Eesti Vabariigi kons- titutsioonilistest aktidest: „...Maapäeva otsus 15./28. nov. 1917 on Eesti riigi loomise akt, ühtlasi Eesti riigi esimene konstitutsiooniline akt.“). „Akadeemia“ kirjas- tuse poolt on avaldatud koguteos eriti just 28. novembri Otsuse tähistamiseks (*Vabaduse tulekul I*, Tartu 1398). Seejuures on rõõmustav märkida, et küsimus on saanud aktuaalseks ajakirjanduseski, kus sõnavõtude autoritena olgu mainitud esijoones professorid A. Piip, J. Uluots ja A.-T. Kliimann.

Erilist mainimist kõigist viimaseaegseist vastavaist kirjutisist väärub prof. Kliimanni oma, mis sisaldub koguteoses *Vabaduse tulekul I*, on aga avaldatud ka eri trükina, pealkirja all „28. november“. Sest põhjaliku- mat teaduslikku analüüsi sel alal seni meie vastavas kirjanduses ei leidu.

Üldiselt kõik sõnavõtjad asuvad 28. novembrist Eesti riigi sünnipäevaks tunnustavale seisukohale, välja arva- tud üksnes Aug. Ots (vt. „Päevaleht“ 1938, 23). Vii- mane nimelt püüab päästa senist traditsioonipäras- t v a a d e n d i t 24. veebr. kasuks. Ta küsib: „Kui Eesti riik 28. novembril 1917. a. oli juba asutatud ja loodud, miks oli siis veel tarvis mõni kuu hiljem, s. o. 24. veebruaril 1918. a. — seega juba teiskordselt — Eesti riiki luua?“ Ent ega seda prof. Kliimann polegi väitnud. See pole ka küsimus, millest ta „...kas teadvalt, kuid siiski vaiki- des mööda on läinud“. Sest selle küsimuse selgitamisele on vastavas artiklis pühendatud koguni eri osa, peal- kirjaga „28. november ja kontinuiteet 24. veebruariga“. Viimastest selgub, et Eesti riikliku iseseisvuse tekki- misloole vaatekohalt 24. veebr. Manifest on vaid deklaratiivne akt. Ja et deklaratiivne akt midagi ei loo, pole ka tema kvalifitseerimine riikliku ühiku sünniaktina üldse võimalik. Et muis osades Manifest evib ka konsti- tutiivset tähendust, ei tee teda veel Eesti riigi sünni- aktiks; vastupidisele vaatekohale asudes peaks väitma, et Eesti riik on sündinud mitu korda, sest konstitutiiv- seid akte tunneb Eesti põhikorraõigus mitut.

28. nov. Otsuse sisu kohta ütleb Ots: „Teie ei leia sellest mingisugust resolutiivset otsust Eesti riigi asu- tamisest. See otsus... [ei sisalda] sõnagi [!] iseseisvuse deklareerimisest ja lahtiütlemisest endisest emariigist, mis säärasel silmapilgul on ometi olulise tähtsusega.“ Asudes õigusliku akti juriidilise kvalifikatsiooni määra- misele sellisest vaatekohast, kaldub Ots hädaohtlikult lingvistlikku mõtlemisse, millest on ilusa hinnangu andnud prof. Kliimann samas arvustavas kirjutises (vt. see, lk. 31). Õigem on juba väita, nagu seda teebki ka Ots, et „...juriidilises maailmas ei saa meie midagi rajada sellele, mida keegi mõtleb või tahab, vaid sellele, mis on tehtud ja millele on antud dokumentaalne ise- loom“. Kuid just seda ometi ju on arvestanud ka Klii- mann. Enne 28. nov. 1917. a. Eesti kujutas endast au- tonoomset kubermangu endises Vene riigis, mida ei eita vististi ka Aug. Ots. Tollal Eesti kui autonoomse ku- bermangu kõrgeimaks deliberatiivseks, s. o. määrusta- vaks ja korraldavaks organiks oli Maanõukogu. Kui nüüd Maanõukogu 28. nov. kuulutas enese „ainsaks

kõrgema võimu kandjaks“ Eestimaal, siis on ometi selge, et Maanõukogus sellest peale on tegemist riikliku organiga, nagu ka senises Eesti kubermangus mitte enam Vene kogukonna, vaid riikliku ühikuga.

Oma väitlusis on prof. Kliimann muuseas viidanud ka sellele, et Eesti kohus on tunnustanud oma riigi tekkinuks Maanõukogu otsuse alusel ja loeb 28. novembril riigi sünnipäevaks. Selle kohta leiab Aug. Ots, et ... [prof. Kliimanni viidatud kohtuotsus] ei saa käesoleval korral kohaldamisele tulla, kuna see... ei ole antud vaidlustes 28. novembri ja 24. veebruari vahel, vaid maaeraomanduse ja võõrandamiste küsimustes, kus on taotletud hoopis eraõiguslikke sihte ja mainitud muuseas kõrvalmotiivina“. Kuid huvitava kombel viidatud otsus (vt. *Riigikohtu otsused*, 1920, 89, lk 149) ei ole antud vaidluses maaeraomandi ja võõrandamise küsimuste üle, vaid hoopis kriminaalsüüdistuse asjas, milles eraõiguslike sihtide taotlemine mõeldamatu ja milles Eesti riigi algtähtpäeva kindlakstegemine oli oluliselt tähtis! Selline eksitus jätab Aug. Otsa kirjutisest mulje kui väga pealiskaudselt, mis teadusliku artikli kritiseerimisel ei tohiks lubatav olla.

Ülalõeldust nähtub, et Aug. Ots ei suuda väärata prof. Kliimanni poolt püstitatud vaatekohti ja väiteid.

Prof. Kliimanniga on peale Aug. Otsa asunud polemiseerima veel teisi. Ent vastavate kirjutiste puudumine pole siinkohal võimalik.

On omapärane, et võrdlemisi pealiskaudse arvustamise osaliseks on saanud prof. Kliimanni teaduslik artikkel ja et sellega polemiseerijad pole arvanud tarvilikuks sõna võtta 28. nov. Otsuse hindamise suhtes hoopis kaugemalemineva vaate esitamise puhul. Nimelt öel-

dakse juba möödunud aastal ilmunud teoses *Eesti Vabadussõda I* (Vabadussõja Ajaloo komitee populaarteaduslik väljaanne): „Maanõukogu otsus 15. (28.) nov. tähendab Eesti täielist lahkulöömist Venemaast ja iseseisva riigi olemasolu konstateerimist“ (lk. 38). Siin juba oleksid teatavad korrektiivid kindlasti kohal. Sest kuna riik pole kujuteldav õiguskorra, siis ei tähenda 28. nov. Otsus mitte vaid riigi olemasolu konstateerimist, vaid riigi loomist. Ja väita, et see Otsus tähendab Eesti täielist lahkulöömist Venemaast, on palju väidetud; sest, nagu on väitnud prof. Kliimangi (vt. tema kirjutist eelmises „Tänapäevas“), 28. novembril jäeti sihilikult, seega täiesti teadlikult lahiseks küsimus, kas astuda osariigina Suur-Vene ühendriiki või ei.

Kui lõppeks öelda sõnake 28. nov. ja 24. veebruari aktide tähtsuse kohta ajaloolises arengus, siis järgmist. Eesti riigi sünniloos kahtlemata evib retrospektiivsel vaatlusel tähtsusest esikoha 28. nov. Otsus Eesti riigi sünniaktina. Ent teisiti on lugu eesti rahvuse säilitamise ja eestilise omakultuuri arendamise vaatekohalt; sellelt vaatekohalt võib-olla ei osutunudki nõnda tähtsaks kujunemine riiklikuks ühikuks, kui just kindla lahenduse andmine küsimusele, kas kuuluda või mitte kuuluda osariigina Suur-Vene ülekaalukalt slaavi rahvastikuga föderatsiooni; sellelt vaatekohalt on 24. veebr. Manifesti esmajärguline tähtsus üsna ilmne. Seepärast mõistagi ei saa keegi olla vastu ka 24. veebruari pühitsemisele „iseisvuspäevana“, kuivõrd seda päeva ei mõisteta Eesti riigi sünnipäevana.

R. Eliaser jr.

M. P.

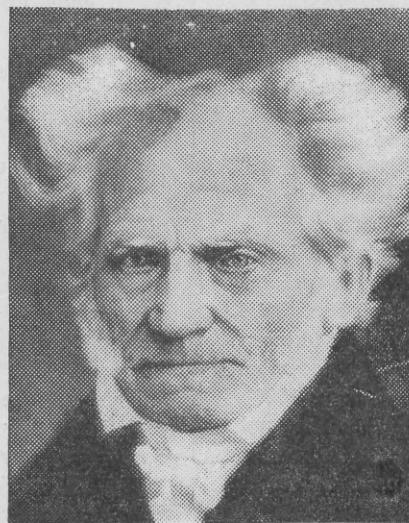
ARTHUR SCHOPENHAUER

Saksa filosoofi Arthur Schopenhaueri (1788—1860) sünnimisest möödus 22. veebruaril k. a. 150 aastat. Schopenhauer puutus lähedalt kokku Goethe ja Fichtega, olles sealjuures lepitamatus tüli vahekorras Hegeliga tema dialektilise doktriini puhul. Filosoofia ajalugu ei tunne ühtegi teist süsteemi, mis oleks sama isikupärane, kui seda on Schopenhaueri filosoofia.

Arthur Schopenhaueri elutöö, tema „Maailm kui tahe ja kujutelm“ ilmus 1818. a. Selles on avaldunud Schopenhaueri maailmavaade — voluntarism kõige laialisemal määral. Arthur Schopenhaueri voluntarism ei piirdu individuaalse psühholoogiaga ja eetikaga, aga see on universaalseks lähtekohaks kogu tema filosoofias. Schopenhaueri subjektiivne idealism on lähedane Immanuel Kanti õpetusele. Intuitiivne tunnetus ongi see, millele rajab Schopenhauer oma mõtteilma. Asju, ruumi ja tervet maailma mõistame ainult nii, kuidas nad avalduvad meile, kuidas neid enestele ette kujutame: maailm on kujutelm ja mitte midagi rohkem.

Võrdsena sellele intuitiivsele tunne-

tustele avaneb Schopenhauerile maailm kui tahe, maailm kui pingeline ja rahutu tung täis piirituid otsimisi ja võitlusi. Tahe on midagi suuremat kui lihtne kujutelm. Alateadlikku tahet arvab Schopenhauer leidvat loomadegi juures ja algastmeli-

selt taimerigis. Tahe on ainus, tervik ja kõikjal. Maailm iseeneses on tahe. Säärasena on Schopenhaueri õpetus tahtest lähedane Platoni õpetusele „ideest“. Ja kuigi tahe on Schopenhaueri arvates nii maailma kui ka iga üksiku inimese kandvaks aluseks, siis on aga teostamata tahe — inimlik kannatus. Ja siit edasi: elu on lõpmatu kannatus, mida leidub palju rohkem kui rõõmu selles maailmas, mis on muide Schopenhaueri järgi üldse halvem kõigist teistest võimalikest maailmadest. Nagu Dostojevski vene kirjanduses, nii käsitab ka Schopenhauer inimkannatuse sünget filosoofiat. Kannatus on Schopenhaueri arvates möödapääsematu ja lahutamatu osa inimese elust. Siit Schopenhaueri „olematus on parem olemisest“ ja tema ääretu pessimism ning skepsis.

Arthur Schopenhaueri tööd on eesti keelde tõlkimata. Ei ole ka ette näha, millal see võiks teostuda. Aga meie tänapäeva „eluläheduse ja positiivismi“ läbematutele otsijatele ei ütleks ka Schopenhauer midagi. Meie lajutavatele „eluläheduse ja positiivismi“ kuulutajatele peitub nende lihtsameelsuses — nende ülim õnn.

TALLINNA KIRI

Sugupoolte-vaheline võitlus pole meil kunagi omandanud niisugust kuju, kui näiteks aastate eest Inglismaal, kus naised võitluses oma õiguste eest hakkasid meestele juba kätsi kallale tungima. Sugupoolte võimu suhteid on aidanud muidugi palju tasandada see, et juba ärkamisajast saadik on naised kõrvuti meestega ja neile väärilistena juhtunud eesti rahvast oma võimete kohaselt kas laulu või muusikaheliga. Lydia Koidula ja teiste meie naissangarite mehelik lõõgivõime on kõvemat poolt pannud respektierima õrnamat sugu.

Eesti naine on üheõiguslik mehega. Kodus on ta mehest ülegi. Kuid naistel on sellest veel vähe. Ka nende hing januneb suurema võimu järele. Nad tunnevad meeste tööväljadele ja vallutavad nende kohad. Veel rohkem — nad ei anna meestele rahu ka eraelus. Oli kord aeg, mil mõni üksik naine eksis kohvikusse ja restorani. Nüüd on kohvikute küllastajaist kolmveerand õrnamat sugu ja kõrtsides juba pooleldi meestega. Mehed ootasid pikisilmi uue kohviku avamist endise „Corso“ ruumides, et pääseda „Kultases“ ülekaaluka naispubliku eest sinna varjule, kuid uus kohvik, mille Tallinna publik nii kõrgesti hinnatud üksmeele ristis „Harju“ kohvikuks, oli nõrgema sugupoole poolt vallutatud veel enne, kui sai avada uksi.

Naiste võidud meeste üle kõigil ühiskondliku elu aladel ei näi neid veel siiski rahuldavat. Nad rühivad ikka ja ikka uute võitude poole. Viimaseks karjeks oli — Riigivolikokku. Kui mehed rindest naiskandidaate üles ei seadnud, tegid nad seda ise. Kuid nagu igapäevases elus, nii ka poliitikas rikkus naiselik kadedus asja ära. Naised ei hääletanud naiste poolt ja nad ei pääsenud ka pealinnast Riigivolikokku nagu kogu riigiski. Ei tea, milleks on see veel hea. Ehk on nüüd kergem Riigivolikogu kirjut petre saada ühe mütsi alla. On ometi nüüd ka üks koht, kus mehed saavad olla omavahel.

Riigivolikogu valimised möödusid pealinnas õige vaikselt. Ja kes pidigi siin tegema elevust? Jaan Tõnisson ei eksisteeri Tallinna lehtede ja ei eksisteeri muidugi ka tallinlastele. Rahvarindes valitseb aga üksmeele vaim. Rahvarinde koosolekud olid — koosolekuid pidas peamiselt ainult Rahvarinne — perekondlikud: mõned manitsussõnad ja vaheaegadel laul ning muusika. Ja kes ei tahaks nautida laulu ja muusikat, kui selle eest pole vaja maksta? Ning kihutuskirjandus? Seda õieti ei olnudki. Ei ühtegi lendlehte tänavail ega ka karjuvaid

müüriplakateid. Ainult kirjakastist võis leida aeg-ajalt valimisi meeldetuletavat lugemismaterjali. Ja üks ole ka mõnus juua kohvi ja sõõmude vahel lugeda äsja kirjakastist leitud kaardikest, milles kodaniku poole pöördutakse familiaarselt: „Soovin õnne ja edu isiklikus töös ja edaspidises tegevuses Teile ja Teie perele... (Karl Särkava)“. Üeldagu veel, et eesti rahvas pole kahekümne iseseisvuse aasta kestel muutunud küpsemaks. Ka valimiste tulemuste ootel ei tekkinud elevust. Ajalehed lasksid küll teineteise võidu välja eritelegramme, kuid neid osteti viisalt. Ka kihlvedusid oli vähe. Et rahvarinne igal tingimusel võidab, selles oldi pealinnas surmkindel. Ja kuidas oleks võinud ollagi see teisiti. Veidi enam elevust tekitas teade J. Teemanti läbikukkumisest Lihulas. Ta üleminek viimasel hetkel rahvarindesse pidi talle kindlustama koha. Et O. Lõvi läbi läks, selle üle ei imestanud keegi, sest valimiste kampaania kestel oli ta osanud luua isikliku kontakti iga valijaga. See sündis saapataldade arvel.

Suuremat elevust kui valimised tekitas pealinnas iseseisvuse aastapäeva pühitsemine. Ilutulestik, neon-tulede ja valguspirnidega ilustatud majad panid rahva liikuma. Pidustuste tulipunkti rahvale oli küll ilutulestik ehk „veivärk“, kus pool tonni poola lõhkeainet õhku lasti, valitud seltskonnale oli jälle raut Kadrioru lossis. Seal ei olnud ühtki, kellel polnud kaelas säändavat aumärki. Jagati ju värskelt teenetemärke, neid olevat komisjon määranud 3000 teenetega kodanikule, — ning kellel see käes, tahtis ka seda teistele näidata. Munder ja aumärk hakkavad ka meil minema hinda. Kuidas ka kõlbaksid seltskonda lihtsas ja lagedas frakis, kui ümber ringi ilustavad frakihõlmu ja valgeid rinnaesiseid säravad tähed ning ristid. Iseseisvuse pidustused möödusid muidu plaani järgi — ainult pidulik aktus jäi „Estonias“ ära. Selle asemele improviseeris Moor oma aktuse ringhäälingus, kus luges ette iseseisvuse väljakuulutamise manifesti. Need araverelised ringhäälingu kuulajad, kes ei sattunud Moori aktuse algust kuulama, olid hirmul, et jälle on midagi lahti. Manifesti tekst kõlanud sedavõrd revolutsioonilisena.

Nüüd on mööda nood suupäevad ja pealinn hingab jälle rahu. Tänavad on lumest lagedad ning ära koristatakse ka sealt viimased jääraasukesed. On tunda kevadet õues. Pariisist on pärale jõudnud uued kevadmoed ning vihmasaost hoolimata paradeeritakse tänavail. Oli aeg, kus kõike säärast ilu tänavail ei näinud. Siis näidati end läbi tulijuu autoakna. Auto ei taha enam

L. Johanson,
end. minister ja Riigikogu ning Riigivolikogu liige, sai hiljuti 50-aastaseks

olla uhkeldamise vahendiks, sest autot võiks kõrgete tüüride tõttu endale hankida iga pealinna majaomanik, kõnelemata tegelinskeist, kes elavad mittemillegagi tegelemisest. On tundemärke, et tulevase hooaja suurmoeks on isiklik ratsu või saraban livrees kutsariga pukis. Elu hakkab pikkamööda ringkäigus sinna tagasi jõudma, kust algasime veerandsaja aasta eest. Nii era- kui ka avalikus ja ühiskondlikus elus.

Tallinna elutempo on juba säära- ne, et iga päev toob mõndagi uudist — nii kurbi kui ka meeltülendavaid. Vahepeal on Tallinn vaesemaks jäänud ühe huvitava inimese võrra. Suri vana tartlane A. Beek. Ajalehed märkisid ta surma ainult mõne reaga. Viimasele puhkepaigale olid teda saatmas üksikud lähedased sõbrad. Mida ütleb ka A. Beeki nimi tänapäeva ärganud inimesele. Oma vaimukaile ajalehtede juhtkirjadele, millistes ta reageeris igale tähtsamale sündmusele meie riigielus, ei pannud alla oma nime ega nime-tähti ja et ta seisukohavõttud olnud sagedasti mööduandvad, kes on sellest veel huvitatud. A. H. Tammsaare sünnipäeva järel oli E. Laamani sünnipäev. Kas A. H. Tammsaare teeneteristi sai, sellest puuduvad teated, kuid peatoimetaja Ed. Laaman sai. Ka ajakirjanik J. Taklaja on saanud teeneteristi. Nähtavasti pole jõudnud järg veel kirjanike kätte.

Et Tallinna elu on mitmepalgeline, siis teatud sektoris elevust tekitavaid sündmusi on nii palju, et neid võimatu registreerida. Ja kellele seda vaja ka teada. Kõik läheb seatud rada ja ära topi nina, kuhu pole vaja.

H. Vellner

3. märtsil, Tallinnas.

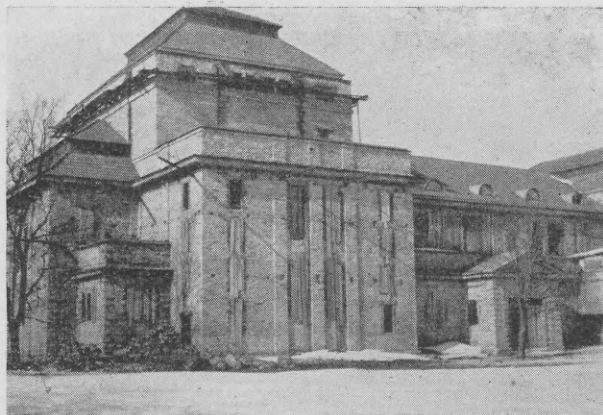
RAKVERE LAINELT

Sellest on nüüd igavikku vajunud kümme aastat, kui Rakvere Rahvamaja ja Hariduse Selts otsustas hakata ehitama teatrimaja. Võibolla ei oleks sellist otsust tehtud, kui poleks tagantõukajaks olnud — jonn. Sest umbes samal ajal otsustasid ehitada endale kodud ja rahvamajad ka tule-õõrujad ja Käsitöölise Abiandmise Selts. Ehitused algasid umbes üheaegselt ning kaks viimatinimetatut viisid oma majad peagi katuse alla ja avasid ruumid kasutamiseks, kuna kõige suurem hoone — teatrimaja jõuti ehitada ainult katuse alla. Siis lõppesid rahad, lõppes ka võlausaldajate usaldus, teatrimaja aknaavaused löödi laudadega kinni ning tuvidel ja mustadel hakkidel algasid rõõmupäevad. Mis kestsid nüüd umbes üheksa aastat.

Majad ehitati jonnist, sest kokkulepet ühe maja ehitamiseks ei saavutatud. Iga selts sai aga majaga kaela hunniku võlgu. Tuletõrjujate vekslid korraldab nüüd riik. Käsitöölise Selts peab omal jõul edasi rühkima. Aga ega nemadki jaksa umbes 8-milj. võlakoorma all elada ning juba mõnda kuud räägitakse, et käsitöölise seltsimaja, milles praegu peetakse kõik suuremad koosolekud ja teatrietendused, on müügil. Õstjastki oli juba juttu. ETK viskavat majale silma. Paneks sisse laoruumid, ehitaks maja ümber äriruumideks. Siis oleks Rakvere täiesti „kuival“ — ei ole enam ainustki kohta, kus saaks anda korralikke teatrietendusi.

Niisuguste suurte kultuurimuredega astuti 1938. aastasse. Sama aasta tõi aga kaasa ka valimised. Ei tea, kas lihtsast kokkusattumusest või kavakindlusest, kuid kui algas valimiste kihutustöö, siis hakkas äkki nihkuma ka teatrimaja küsimus. Ministrihärra käis müüre vaatamas ja lausunud: maja peab valmis saama. See oli rõõmusõnum. Ning nagu vastuseks kajas: ministrihärra peab volikokku pääsema! Pääseski. Tugeva hääleteenamusega. Nii tugeva enamusega, et kohapealne advokaadiabi ning Mussolini, Hitleri ja Stalini elulugude kirjutaja Arved Palgi jäi sissemakstud kautsjonist ilma.

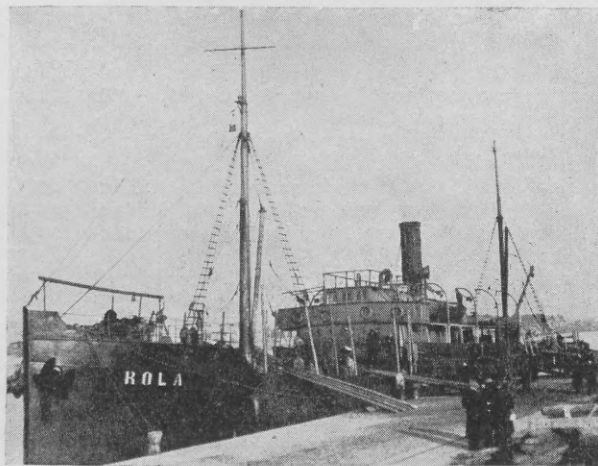
Praegu on veel teatrimaja müüridel akende ees lauad, kuid müürid on juba kantud linnavalitsuse nimele ning lin-

Rakvere teatrimaja müürid, mis varsti võivad pühitseta 10 a. juubelit

navalitsus omalt poolt on esitanud Vabariigi Valitsusele toetuse saamiseks palve. Kevadel loodetakse ehitustöödega alustada, kui toetust saadakse. Sellega täituks rakverlaste suur südamesoov: olla kord ka teatrimajaga, seega kultuurine linn. Küll siis leidub näitlejaid ja lavastajaid omagi linnast, olakse optimistlikud. Kuid leidub ka pessimiste. Eks neid maju ole nüüdki, öeldakse. Igaühes kõrts ja trall. Saate ühe maja juurde, on linnas üks kõrts rohkem.

Kurb tööde on see ütlus. Sest Rakveres nagu polegi see õige ja korralik tänav, või nagu määrab linna ametlik keel — uulits, kus pole vähemalt kaht kõrtsi. Linnas on vaid üks kohvik, seegi suurlinlaste vaatevinklis ainult poolkohvik, kuid siia ei jätku inimesi. Paar silmapaistvat keskkooliõpetajat, kriminaalkomisar, linna hoolekandeosakonna juhataja, apteeker, Rakvere kõige „prostatama“ suuga advokaat — eks olegi siin juba kogu kohviku kaader ja

Hispaania valitsusväelaste aurik Pärnu sadamas

pere. Kõvemad istumised peetakse ikka kõrtsides. Vaevalt sellesse rakverlaste mentaliteeti muudatust saab tuua uus teatrimajagi, kuigi peaks saama tõeks valimiseelne prohvetisõna: Rakvere teatrimaja peab valmis saama!

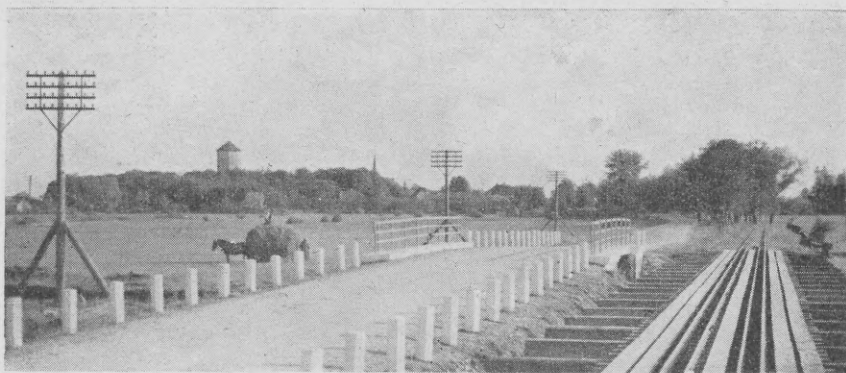
O. Tooming

PÄRNU MÄRKMİKUST

Pärnu pärispäevad kuuluvad ajavahemikule kevadest kuni sügiseni. Muul ajal Pärnut nagu polegi. Temast ei räägi keegi mitte kuskil ning ta ise ei tee enesest ka juttu. Kuid kui kevadveed valla lähevad, siis on selge, et Pärnu tuleb jällegi päevakorrale.

Pärnus liikuvama elemendi ainus pika eaga päevaküsimus on uue kohviku ootamine, mis seisab kõrgel kallel all. Kõik muu, nagu Riigivolikogu valimised jne. ei häirinud suvise pealinna talvist vaikelu sugugi. Kuulati ühe kõrvaga, praotati suuke kah mõneks sõnaks, kuid südamesse ei võetud, sest öeldi: see targemate ja tähtsamate meeste teha ning toimetada. Kui Tallinna kohvikud tänava on muutunud poliitilisteks klubideks ja Tartu omad rahvuse ja rassi vahetegemise paikadeks, siis Pärnu piisikeses „Capitolis“ valitseb rahu ja keegi ei mõtlegi arutama hakata, miks Toompeale Jaani asemele Aleksander või Jüri asemele Juhan ei pääsenud. Pärnu mentaliteet on teisugune: omakasupüüdlikum, lokaalsem. Ja päris õige — on ju kohapealgi võimalusi musttuhast: ning kõik ikka ja ikka õndsas suvel. Siis kooritakse siin ja siis kulutatakse siin. Ning eelolev suvi töötab Pärnu randa õige rohkel arvul kalu kuivale tuua. Muidugi mitte Pärnu esimese kirjandusliku laureaadi Barbaruse kalu kuivale, vaid kalu Rootsist. Kui mullu hädaldati odavate rootslastega, siis eelolev suvi töötab tuua rikkaid rootslasi. Ja eks nendele ehitatagi kõlakoja taha uhket „rootslaste hotelli“, mis hooaja algul oma ukсед valla teeb. Sellest saabki käesoleva aasta suvesensatsioon Pärnus, nagu oli seda mullu Rannahotell.

Nagu kõikjal, nii on Pärnuski avalik elu viimasel ajal kuidagi kõnni jäänud ja inimesed enesesse tõmbunud. See on maksev ka teatri kohta — „Endlas“ ei sünni enam midagi niisugust furoorilist nagu aastate eest, millal seal valitsid operetiprimadonnad Hildden ja Nõmtak. Nagu

Vaade Paidele

mingi ajaviiteandmise malgaga on „Endlale“ pähe antud: seitsmest käesoleva hooaja lavastusest on kõik peale ühe olnud tingel-tanglid. Ent ühel alal teeb Pärnu siiski edu: ta ehitab, ehitab ja ehitab ning tahab oma fassaadi hoopis muuta, eriti mis puutub seni unarule jäänud kesklinnasse. Gigantseim saavutis sel alal on muidugi sügiseks valmiv suursild, mis läheb maksma 148 miljonit senti. Kahju ainult, et selle raha eest tulevad silla kõnniteed jalakäijatele nii kitsad, et preiliga kuidagiviisi ei pääse kahekesi kõrvu, käe alt kinni, kõndima.

Pärnakas

PAIDE MURESID

Vanasti kartsid paidelased vedurivilet ja vabrikute suitsu, loovutasid seetõttu oma tähtsamad elusooned — paberivabriku ja raudtee pealiini Türi kiriku kõrval lõmitavale Näljakülale, mis kümne aasta jooksul on kasvanud elanike arvult juba Paidet ületavaks aedlinnaks. Nüüd on sirgunud uus ja julgem põlv. Julgetakse juba ütelda, et mida need inimesed siin kõrvu elades teevad — neil pole ju õiget tegevust ega ülesannet! Nõnda sõnas hiljuti maavalitsuse esimees Juhan Kaarlimäe ning praostist linnapea Gerhard Pärli kiitis need sõnad puhtaks tõeks. Eks ole see vanade kadakate-aegsete vaadete päka alla litsumine! Kuid kadakad on ka hakanud kübemeks. Paidet on vallutanud väljastpoolt tulnud noored ja julged töömehed — ei ole enam midagi teha, elu peab minema uut ja paremat rada. Tänapäeval nõutakse vanale ajaloolisele Paidele kasvamist ja majandusliku olukorra tõusu.

*

Keegi elutark inimene on kunagi ütelnud: „Jumal hoidku mind Rakvere tantsimise, Paide joomise ja Viljandi hüppamise eest!“ Mine tea, kuidas sellega lood just täpselt, kuid veel aasta-paar tagasi oli Paides 5 kõrtsi ning Türi kõrtsimehed võlgnevat oma jõukuse paidelastele-topsisõpradele. Siingi on lõõnud aeg

oma hambad vanadesse harrastustesse. Kõrtsi on Paides veel hädavaevu 3; aeg teeb imet ja nüüd ostetakse juba tublisti kirjandust, edendatakse lava-tegevust, kaunistatakse linna... Muidugi, Paide majad on endiselt vanad, kuid küllap tuleb siingi uusi tuuli, kui saab asja kavatsustavast tööstusest Paides. Ei lähe enam kaua aega, kui Paide saab Ellamaalt korraliku elektrivoolu.

Paide mureks on olnud ikka see, et teda on unustatud. Unustuse vaim lasub ka nendel endistel tööstustel, millised seisavad tõntlikult tühjadena, ja unustuse vaimu on kasvatanud seegi, et Paide oli lülitatud liiklemisvõimalustest kõrvale. Raudteeliiklemine ja tööstus — need on seetõttu olnud ka Paide aktuaalsemad päevamured.

JoKa.

KALLIS SÕPRUS

Valga — poolitatud piirilinn. Kui hoopis teissugune, sõbralik ja heanaaberlik on siin see piir võrrelduna traataiatatunud idapiiriga. Tartu tänava ääres üksikud valged tulbad riigivappidega, nagu kupitsad külapõllul. Linnast väljas Viljandi poole viival maanteel veel õieti mitte midagi, mis näitaks, et kui istud vasakpoolsele kraavipervel jalgu puhkama, siis lähed loata üle piiri ning saadad korda teo, mille väärtus 5 kr.

Imelik tundub see heanaaberlik ja sõbralik piir pärast seda, kui nii tihti talve jooksul oled lugenud ja kuulnud kurjustamist lätlaste üle. Kõneled siis lätlastega ja sobite vägagi hästi — ta on tore mees, naine, poiss või tüdruk. Kuid varsti näed, et lätlane üldiselt ei hooli teistest. See seletab ka hoogsuse, mis on lätlaste pidulikel vastuvõttudel jne. võrrelduna Eestiga. Lätlane ei mõtle kohe, kuidas sellesse või teisesse suhtutakse, ega kohku tagasi astumast esimest sammu.

Sama rahvaste iseloomude vahe on mõjustanud tugevasti ka meie riiklikke vahekordi ja avaldub mõlema riigi elus. — Meie maksame mõisnikele tasu, lätlased mitte, meie

kanname ikka veel oma baltlasi nagu pilpal, lätlased ei hooli sugugi sellest, et Saksa lehed kurjustavad, jne. Meie aga arvostame liialt „Euroopat“. Samast allikast on ka need asjaolud, mis hoiavad meie vahekorra lätlastega nii sõbraliku. Valga kisti lõhki ja piirati Lätimaaga. Mõisaküla ja Mõniste raudteed, mille peamisteks sõitjateks lätlased, jäid Läti piiri. Kus piirijamisel Läti talu kippus jääma Eesti piiri, tehti selle jaoks päris Poola koridor, kus eestlane sattus Läti, oli asi päris korras. Veel 1924. aasta piiriõendusel läks Lätile üle 1800 elaniku; nii on praegu eestlasi Lätis (7700) üle 1/3 rohkem kui lätlasi Eestis.

Nüüd lätlased rahvastavad ümber liivlasi, viivad eesti koolid Lätis eesti asundustest hoopis eemale, panevad eesti koolidesse läti õpetajad, teevad takistusi eesti seltside tegevusele jne. Nad omistavad meie ajalugu, vallutades kirjutuslauda taga Sigtuna ja võites Võnnu, ning meil ainult üksikud protesteerivad nõrgalt.

„Meie väike naaber Eesti,“ armastavad öelda lätlased. Meie neelame selle vaikides. Kujutage lärmi, mis oleksid teinud lätlased siis, kui nemad oleksid meid aidanud.

Sealt algas see ohverduste seeria. Ning Valga on selle iga hinna eest sõpruse nukker kannataja ja see on vajutanud pitseri tervele linna elule. — Tõesti liiga palju anname järele „heale naabrile“, mõtled tahtmatult, kui vaatad kidunevat linna, jälle küllaks muutuma kippuvat Vägat, mille on piiranud sisse Lätimaa. Just nagu oleksid võiduka vabadusvõitluse võitnud lätlased ja mitte meie.

V. M.

OTEPÄÄLANE ARVAB, ET...

Pole vist ühelgi kodumaa linnal sobivamat vappi kui kaheaastaseks saaval Otepääl. Karu pea sümboliseerib talveund, milles see armas pisi-linn uinub suvitajate lahkumisest nende taastulekuni — igal talvel. Lihtrahvas mängib vaikselt karskusseltsis piljardit või käib palvetunnis, aristokraatsem seltskond aga lööb bridži. Kes nendest eelpoolmainitud ajaviidetest lugu ei pea ega isegi napsitada ei taha, istub niisama sooja ahju juures ja tubuk petrooleumlambi valgel. Sest elekter, kino ja muud sellised 20. sajandi asjad pole siia veel saabunud. Kohvikuid on küll kaks, aga juba on nad oma uudsuse võlu kaotanud, ühest saanud söögi-saal ja teisest pagariäri.

Palju uut vist lõppeval talvel Otepää eluavaldustes enam ei tule — kuni elu kandub üle Pühajärve randa. Seda aega oodatakse pikisilmi, sest suvel tuikab Otepää elurütm hoopis kiiremas ja rõõmsamas taktis.

V. P.

Kunstnikkude ateljeedest

1

Noor-Eesti Kirjastuse büroo ruumide küllastajad on kahtlemata tähele pannud rida meie tähtsamate kirjanikkude portreesid, mis ehivad ruumide seinu. Need on pea eranditult prof. N. Triigi sõejoonistised. Nii näeme seal A. H. Tammsaare, Fr. Tuglase, G. Suitsu, O. Lutsu jt. portreesid, mis kõik elusuured ja hästi korda läinud. Aeg-ajalt täiendab kirjastuse juhatus seda huvitavat portreede kogu. Hiljuti lisandus kirjanik Jaan Kärneri portree.

Pildil: Prof. N. Triik lõpetamas Jaan Kärneri portree joonistamist.

2

Oli juhus küllastada kolme noore kunstniku ühisateljeed, mis asub Tartu Suurturu ja Rüütli tänava nurgal asuva kõrge maja pööningu korral. Selles ruumis töötas omal ajal kunstnik Konrad Mägi kümnekond aastat ja lõi seal oma paremad teosed. Nüüd asuvad seal kolm noort: Kristjan Teder, Sepp ja Kriisa. Kahe esimese nimed on kunstisõpradele tuttavad nende esinemistest kunstinäitustel, — Sepp

pealegi on tuntud üle kogu riigi kui hea lavadekoraator, sest ta valmistab Haridusliidu ülesandel maalavadele dekoratsioone, — kuna Kriisa kui noorem algas esinemist kunstinäitustel alles hiljuti.

Ateljee on suur ja ruumikas ning valguserikas. Küllastajat üllatab valminud tööde rohkus: näed seal maastikke, portreesid, kompositsioone. Paistavad „eeskätt silma paar Sepsa kaunist portreed ja suur „Emajõe motiiv“, siis Kristjan Teder värviküllased „Lilled“, originaalne altari-pilt „Kristus ristil“ ja mitu tänava-motiivi, kuna Kriisal on huvitav kompositsioon piibli ainel ja üks õige kaunis naisportree, ilus mere-

motiiv jne. Peale nimetatud teoste on kogu ateljee täis mitmesuguseid pooleliolevaid töid, katseid, joonistisi. Kunstnikud olid parajasti ametis tööde raamimisega, sest nad tahavad terve rea uudisteoseid saata Tallinnasse EKKKÜ kevadnäitusele, mis pidavat toimuma lähemal ajal.

„Kuidas on tööde müümisega?“ pärin. „Ah ei maksa rääkida,“ kehvem kui kehvi! Pole me hulgal ajal mitte midagi müünud. Mõni ostja vahest leiduski, kui saaks näit. 10 krooni eest suure pildi ära anda. Ainult materjal maksab aga kaks-kolm korda rohkem ja sellepärast ongi nad meil siin alles. Meilt on nõutud, et andku me elulähedasi ja positiivseid maale. Oleme teinud ka seda, kuid tulemus üks ja sama: keegi ei ole tänapäeval huvitatud kunstist, missugune see kunst ka ei oleks — kas positiivne või mitte, keegi enam ei kõnelegi kunstist,“ kurdavad mehed ja jutustavad sealsamas rea huvitavaid juhtumusi sellest, mis neile mõnikord tööde realiseerimisel juhtunud ning millised on arusaamised kunstist ja kunsti vajadusest, isegi seal, kus tohiks loota kunsti õiget hindamist ja loovate kunstnikkude toetamist.

Lahkun värviküllaste, rõõmsate maalide keskelt ja mõtlen iseeneses: kõneldakse ilusaid sõnu Eesti majanduse suurest edust ja rahva kõrge kultuurist. Kultuuri mõiste alla kuulub ju ka kunst, kuid ometi on kunsti elu meil täitsa korraldamata ja kunstnikud ise jäetud saatuse hooleks...

J. V.

V. Uibopuu

PILK TALVISELE HELSINGILE

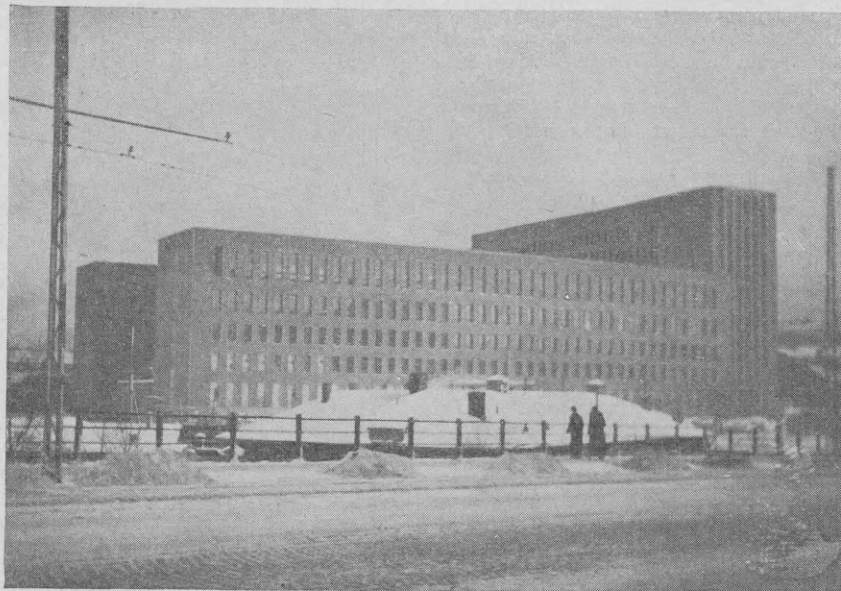
Pikemalt valitsenud lõunatuuled on kuhjanud jää Soome lahe põhjakaldale. Reisijatelaev „Oihonna“ rühub läbi jäälohkujaist jäänud renni, milles valged jääpangad raginal kaabivad laeva külge, ja vajab teekonnaks Tallinnast Helsingisse viis tundi suvise nelja asemel. Saarestik Helsingi ees on raskes lumes. Laevateele suunatud suurtükitorud on nagu määratud valges

kasukas magavad karud, kes oma suud on avanud mustendavaks haigutuseks. Nendele pisikestele kaljusaartele minekuks lasevad liinilaevad inimesi juba paljale jääle, ning pikki jääkeppe käes hoides astuvad minejad pangalt pangale, et jõuda oma teenistukohtadele selles valges talveüksinduses.

Suures lumeuputuses on ka kogu Helsingi. See alles

võimaldab soomlastel täiel määral kustutada oma suusatamisindu. Linna vahele põimuvail merelahtedel võib näha mustendavaid suusatajate ridu. Nn. soome kelke silmad üpris harva, kuid pühapäeviti suuskadel Kalastajatorpale (restoran-kohvik Munganeemel) väljasõitjate arvu loetakse tuhandeni. Kui suurt osa soomlaste elus mängivad suusad ja vahel ka suusajäljed (Niskamäe naised), sellest annab kujutluse juba soome kirjandus, ja asjata pole Helsingi Kansalis-museumis mitu tuba loovutatud ainult väljapanekutele suuskadest. Pik-kade, lühikeste, õõnsate, laiade, kitsaste ja kumerate eksemplaride kõrval, milledest mõned pärit ajaloo kaugemalt päevilt, uhkeldavad Elias Lönnroti sihvakad põdranahast ja-lustega suusad, millel ta omal ajal kokku korjanud „Kalevala“ killud.

Talv pole Soome pealinnas põrmugi peatanud hoogsat ehitustegevust ja ehitustööliste lõkktuledest venib siniseid suitsujoakesi. Püstitatavad majad on kõik suured, 7—8-kordsed hooned, millede juures on kasutamisele võetud talvise ehitustehnika kunst-tükid — paberist kateseinad, mille varjul käib töö. Kui Helsingi üksikuid osi juba varemalt on hinnatud selle järgi, kas need on püstitatud headel või halbadel aegadel, s. t. sõja-, kriisi- või jälle kõrgkonjunkturi-aastail, siis peab ütleva, et see osa linnast, mis äsja kerkinud ja kerkimas, tuleb asetada kõige paremasse aega. Nii hoogsat ja lokkavat ehitustegevust suudavad kanda vaid majanduslikult õnnelikud päevad. Nendes ehitustes on soome elamukultuuri oma kõrgemal tipul. Ka pise-mais, ühetoalised korterites on vannitoad, korkmattpõrand, elektri- või gaasipliit. Seinakappide ja ruumide otstarbeka jaotusega on perenaisele kõik tehtud käepä-raseks ja mugavaks. Ka asutiste ja teiste üldiste hoo-nete püstitamiseks kasutatakse rahaliselt soodsaid aegu. Nii on valmimas peapostkontori-hoone raudteejaama ja eduskunnamaja vahelisel maa-alal. See on osaliselt 9-kordne võimas tiibehitis, mis mõjub oma suuruse ja massiivsusega, hoolimata et stiililiselt ei suuda erilist ütelda. Tõelise suurehitisena valmib suveks uus staadion Töölä lahe taga. Sinna on seni mahutatud 17 milj. Smk., milline kapital on n.ü. rahva raha, saadud markidemüügist, korjandustest, pidudest ja loteriidest. Ehitust ei suudeta aga siiski lõpetada riikliku toetuseta. Staadionil on 30 000 istekohta pealtvaatajale,

Uus Helsingi postkontori hoone

peale selle ruumid einestuspaikadeks ja kohvikuks. Staadioni juurde kuulub 23-kordne lahtiste rõdudega torn, kuhu tuleb staadioni raadiosaatejaam. Selle võimsa spordiväljaku väljaehitamisest võidakse oletada soomlaste lootusi saada olümpia-mängude korraldamist pärast Jaapanit enda kätte. Kuid soomlased ise on nende mõtetega väga tagasihoidlikud, kaheldakse koguni, kas Helsingi üldse suudaks nii suurt külaliste arvu rahuldavalt vastu võtta.

Üheks talvise Helsingi meeldivuseks on kahtlemata Töölä lahe taga asetsev linna talveaed, mille kolm suurt klaastuba on publikule vabalt avatud. Lume väsitava valguse järele on silmale rahustav kõndida haljaste lehtpuude all ja tunda õitsvate taimede lõhnu. Lõunamaised palmid on sirutanud oma tipud 8—9 meetri kõrg-maale klaaskatuseni, gameeliapõõsad ripendavad täis roo-sasid õienuppe ja tuttav valge sirel levitab oma lõhna. Enamus talveaias leiduvaid eksemplare on lõunamaise päritoluga. Suured rasked sõnajalad ümbritsevad tiigi-kesi kivide vahel, kus ujuvad kahvatuvärvilised kalad, oodates külastajalt toiduraasukest. Põõsastevahelistel kruusateedel jalutavad inimesed, pinkidel istutakse mõt-teisse vajunult.

Mõtteid Tartu naistepäeva puhul

Veebruari algul käesoleval aastal korraldati esmakordselt Eestis nais-organisatsioonide maakondlikku nais-
tepäeva. Meil on seni küll olnud üksikute naisorganisatsioonide päevi, nagu maanaiste seltside päevad, nais-kodukaitse juhtide päevad, kristlik-kude naisühingute suvekonverentsid, kuid neist võttis osa üle maa naisi ühe tegevuse all.

Tartu naistepäeva erilihtet põhjus-tas asjaolu, et siin tuli kokku naisi kõikidest olemasolevatest naisorgani-satsioonidest, ainukeseks ühendavaks lülks oli nende kuuluvus kas Tartu linna või Tartu maakonda.

Päevakavva oli võetud küsimusi mitmesugustelt aladelt ja et osavõt-

jaile pakkuda kõige paremat, siis olid kõik referendid, peale ühe, Tallinnast palutud: nii Eesti Naisliidu juhataja Marie Reisik, kes kõneles tänapäeva naisliikumise ülesannetest, Linda Een-palu — kodukultuurist, dr. Alide Vooremaa — rahvastiku probleemist. Kohalikest naistegelastest esines eran-dina tartlane Helmi Mäelo kõnega, kus ta puudutas naise ülesandeid ühiskonnas.

Olgugi et päev ei puudutanud ot-seselt tol korral eelseisvaid Riigikogu valimisi, siiski jäi mulje, et ta on korraldatud ühenduses valimistega. Võib-olla et siin oli tegemist ainult välise ühendusega, nimelt korralda-mise aja suhtes, seda parem. Kuid

nüüd, kus esimene samm naistepäe-vade korraldamise alal tehtud, tarvis anda teatud reeglipärasust sellistele kokkutulemistele ja neid korraldada tulevikus süstemaatiliselt kõikides maakondades ja vähemalt kord aas-tas. Paistab, et rõhupanemine pea-miselt väliskülaliste esinemisele nõuab veelkordset kaalumist. Peaks siiski arendama eeskätt selliste päevade kaudu kohalikkude seltside isetege-vust ja kuna on omaks võetud põhi-mõte korraldada kokkutulekut maa-kondlikul alusel, siis peaks võimalda-tama maaseltside esindajate enese-avaldamist.

Pealinnas ja Tartu naistegelased on enamvähem üle maa tuntud, täitsa omaette töötavad aga üksikud orga-nisatsioonid väljaspool Tallinnat ja

Tartut ning ometi on nad omas kodukohas palju huvitavat korda saanud, mida veel üldiselt vähe tuntakse.

Näiteks ei ulatunud väljapoole lähemat ümbrust järgmine juhtum, mis võiks üldist huvi pakkuda: kuskil provintsilinnas tegi kohalik omavalitsus ettevalmistusi viinapoe avamiseks töölisrajooni, kuhu naisselts kavatses avada lastepäevakodu ja lasteaiat.

Võitlus lõppes seekord naisseltsi võiduga, kuid see võitlus nõudis palju vaeva, jõupingutusi ja isegi võimude vahelesegamist. Sääraseid võitlusi oma teekspidamiste eest juhtub sageli ja et iga üksiku organisatsiooni tegevus kujuneks kasuks naiste keskkondistele, on tarvilik, et säärasel koosolemistel nagu naistepäevadel arutataks mitte ainult üldpõhimõtteid, vaid samuti seda, kuidas kohalikud seltsid neid põhimõtteid oma igapäevases töös teostavad.

Muidugi pole võimalik säärast tööd teha mitmesajalise koguga, kuid selleks on tarvis tööjaotus ette võtta ja liigitada osavõtjaid sektioonidesse, üldkogus võiks siis arutada sektioonide töötulemusi, sel viisil saaks

Tartu naistepäevast osavõtjaid

iga üksikliige üldiselt tööst osa võtta ja päeva kordaminekuks kaasa aidata.

Ettekanded ja läbirääkimiste tulemused peaksid ilmuma trükis, kusjuures on mõeldud, et lepitakse kokku mõne naisajakirjaga erinumbri väljaandmiseks, kuhu kogu materjal koondatud.

Naistepäevad võimaldavad mõttevahetust küsimuste suhtes, mis nõuavad mitmekülgset valgustamist, asjatundjate arvamiste ärakuulamist jne., selle töö kaudu kasvatatakse naistes ühistunnet ja arendatakse koostööd. Seetõttu ongi naistepäevad teretulnud.

V. Poska-Grünthal

Rakvere Zeeh Tütarlaste Kommertsgümnaasium 1858—1938

Käesoleva aasta 12. veebruaril pühitses Zeeh tütarlastekool oma 80. aastapäeva, mis on omamoodi haruldus meie rahva haridusloos.

Kooli asutajaks on Rakvere kodanik Adam Gottlieb Zeeh, kes sündis 24. detsembril 1776. aastal Rakveres parkalmeistri ning kaupmehe Adam Gottfried Zeeh pojana. Ta omandas alghariduse Rakvere linnakoolis ja siirdus edasi õppima Peterburi. Seal teotsedes sõjaväearstina oli ta jõudnud koguda endale aja jooksul kaunis silmapaistva varanduse. Hiljem erru tõmbudes veetis aastaid Tallinnas ning elu lõpul asus elama Rakverre. Kogu oma varanduse pändas ta heategevaks otstarbeks. Tema pändanduses tütarlastekooli asutamiseks määratud osa saigi aluseks praegusele temanimelisele koolile.

Zeeh Tütarlaste Kommertsgümnaasium on välja kasvanud endisest Zeeh asutise II järgu tütarlastekoolist, mis Adam Gottlieb Zeeh pändanduse hoolekogu poolt ellu kutsutuna algas tegevust 80 a. eest. Kooli sisseastumiseks ei teinud takistusi päritolu ega seisustevahed. Vastuvõttu võidi keelduda ainult kõlbelisel põhjusel. II järgu tütarlastekoolina teotses see õppeasutus kuni 1917. aastani, mil algas kooli ümberorganiseerimine keskkooli suunas. 27. sept. 1920. a. registreeris Haridusministeerium Zeeh Tütarlaste Era-reaalgümnaasiumi, mis 1923. a. ümber kujundati kommertsgümnaasiumiks.

Zeeh Tütarlastekooli, kes on läbinud kõige vastuolulisemaid ajavoole ja muutlikumaid olukordi, on iseloomustanud vahest kõige enam suur

elastilisus ajanõuetele kohanemises. Sama põhiiseloому tõttu on kool ka praegu väga paindlikult lähenenud elutegelikkuse nõudeile. Juba reaalgümnaasiumi loomisel oli silmas peetud eeskätt tegeliku elu nõudeid ja püüti luua kool, mis valmistaks õpilasi koos üldharidusliku arendamisega ette ka teatud elukutsete jaoks. Järgnevatel aastail tegid uue olustiku ikka enam selguvad tingimused viimase suuna rõhutamise veelgi soovitatavaks. Kui 1923. a. oktoobris Haridusministeerium registreeris Zeeh Tütarlaste Kommertsgümnaasiumi, siis uus õppekava, mis vastas avalikkude kommertsgümnaasiumide kaval, aetas pearõhu uutena kavasse

võetud erioõppeainetele (kaubanduslik kirjavahetus, kaubanduslik matemaatika, raamatupidamine, masinakiri jne.) ja võõrkeeltele.

Sellel 80 aasta eest asutatud tütarlastekoolil on tähtis koht Rakveres ja Virumaa hariduse ajaloos. Keskkooli ei olnud. Neid ei olnud ka aastakümneid hiljem. Kuni 1914. aastani oli juubilar ainukeseks kõrgemaks kooliks tuhandetele Rakvere ja Virumaa tütardele. Ta pole olnud halvaks kooliks, sest Zeeh asutise kool võib uhkusega oma endisiks õpilasiks nimetada suure hulga nimekaid naisi Eesti haridus- ja seltskonnatöö alal.

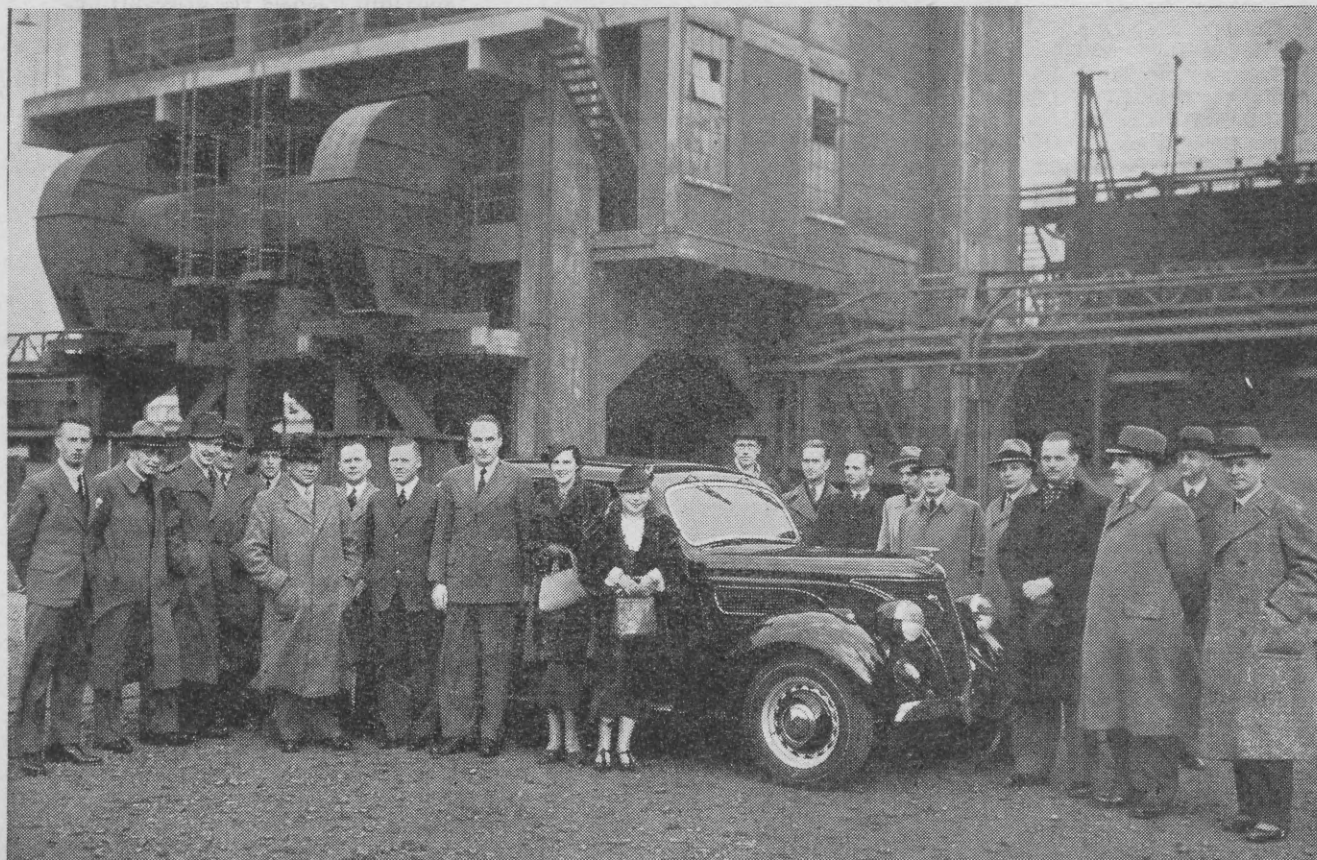

Zeeh gümnaasiumi käesoleva a. lõpetajad. Keskel kooli juhataja prl. E. Dahlmann, tema kõrval vasakul Rakvere linnaepa H. Aviksoo

37. A. Mälk „Hukkimine“ — E. Hubel, Vaestekooli 6-a-4, Tallinn.
38. O. Luts „Tuulesellid“ — J. Vatter, Piimaühing, Põltsamaa.
39. O. Luts „Tuulesellid“ — V. Hiie, Magasini 12-a, Tartu.
40. O. Luts „Tuulesellid“ — V. Müürsepp, „Võhma Eksporttampamaja“.
41. O. Luts „Talvised teed“ — A. Tamberg, Nissi kt., Riisipere.
42. O. Luts „Läbi tuule ja vee“ — Naiste Karskusliit, Gustav-Adolfi, Tartu.
43. O. Luts „Kuldsete lehtede all“ — R. Köögardal, postk. 11, Vigala.
44. A. Antson ja R. Sirge „Tänapäeva Venemaa“ — A. Riismandel, Loodi p. ag.
45. H. de Balzac „Isa Goriot“ — K. Grau, Suurturg 8, Tartu.
46. E. Enajärvi „Vana rõõmus Inglismaa“ — H. Jürman, Kopli apteek, Tallinn.
47. K. Hamsun „Müsteeriumid“ — Erna Roigas, Neitsimäe 8, Narva.
48. K. A. Hindrey „Murrang“ — O. Pärn, Kõvera 9-2, Nõmme.
49. K. A. Hindrey „Tõnissoni juures“ — R. Koemets, Riigikohus, Tallinn.
50. A. Jakobson „Joonatan Hingemaa eksirännak“ — Ed. Roos, Kohtuministeerium, Tallinn.
51. A. Jakobson „Miika Valtsbergi roim“ — M. Samkov, apteek, Rõngu.
52. A. Jakobson „Töö algus“ — A. Mägi, Riia mnt. 19-1, Tartu.
53. J. Kärner „Unustatud Emajõgi“ — J. Pehap, Pargi 1, Tartu.
54. J. Kärner „Moodne orjus“ — K. Kook, Ülikooli 9, Tartu.
55. B. Linde „Loova Kesk-Euroopa poole“ — J. Kalm, Raua tän. 46-1, Tallinn.
56. J. London „Martin Eden“ — A. Plaks, Rapla Ühispank, Rapla.
57. A. Maurois „Armastuse heitlikkus“ — M. Muhel, Eha 32, Tartu.
58. M. Metsanurk „Jäljetu haud“ — H. Kaart, Tolstoi 16-7, Tartu.
59. M. Metsanurk „Ennäe inimest“ — Aino Zirnask, Veriora p. ag.
60. M. Metsanurk „Valge pilv“ — L. Pöder, Veriora p. ag.
61. M. Metsanurk „Fr. Arraste ja pojad“ — K. Liiv, Kavastu-Koosa.
62. M. Mõtslane „Mäng“ — O. Prees, Aleksandri tn. 4, Võru.
63. M. Mõtslane „Kevadised vood“ I — J. Ostrat, Suurturg 10, Tartu.
64. M. Mõtslane „Kevadised vood“ II — R. Laos, postk. 8, Pihla p. ag.
65. M. Mõtslane „Hilda Kõrevares“ — A. Ilves, Kopli 78-55, Tallinn.
66. M. Mõtslane „Mõrane hing“ — Magda Freiman, pk. 20, Auvere.
67. H. Raudsepp „M. Metsanurk ja tema aeg“ — H. Riit, Laiksaare vaksali p. ag., Pärnumaal.
68. R. Roht „Aeg“ — V. Saabas, Kaubaaru, Urissaare, Pärnumaal.
69. R. Roht „Elu on ilus“ — Hiie, Veski 6, Rakvere.
70. E. Ståhlberg „Pühapäev“ — Tartu Linna-apteek.
71. G. Suits „Aastate aknal“ — Ed. Taska, Kentmanni põik 5, Tallinn.
72. G. Suits „Noor-Eesti nõlvakult“ — L. Ožols, Berzu iela 19-2, Riga.
73. Fr. Tuglas „Juhan Liiv“ — A. Silvere, Kalda 5-2, Tartu.
74. J. Hurt „Pildid isamaa sündinud asjust“ — A. Seppel, Leisi.
75. E. Laaman „Demokraatia ja diktatuur“ — Ü.-S. Liivika, Suurturg 9, Tartu.

Preemiate saatetekuludeks palume igal raamatu võitnud tellijal saata „Tänapäeva“ talitusse 15 s. postmarkides, mille järele raamat tellijale kätte saadetakse. Asjade võitjaid palume eraldi pöörduda talituse poole. Preemiate väljavõtmise viimane tähtpäev on 1. juuni sa.

Grupp Ford toodete esindajaid Euroopa riikidest Ford Motor Company Ltd. tehastekülastena Dagenhamis Inglismaal. Pildil nähtav auto on esmaskordselt välja lastud Ford 8½ hj. V-8 sõiduauto. Daamide kõrval vasakul on Orleans'i ja Bourbonni suurhertsog, end Hispaania lennuväe ülem, kes praegu juhatab Fordi müügiosakonda Inglismaal. Auto taga vasemalt Antti J. Aho, Soomest, paremal äärmine dir. A. Rosenvald — Eestist

Lõppsõna läänluse suhtes

Minu väsimatu kolleeg kirjanduses, aga esteetilis-kriitilis-kultuurilooliselt harult, härra Maks Päss paneb mu vaieldava naudingu ette uuesti rekapi-tuleerida. Ta ütles, Gustav Suits ning Andres Dido ole-vat meil olnud läänluse „eeltormajaiks“. Mina vasta-sin, et läänlust oli meil varemgi. Lisan, et härra Maks Pässile saaks kord minu seisukoht selgeks, veelgi: Krist-
jan Jaak Petersonist peale, üle Faehlmanni ja Kreutz-waldi, Jannseni ja Koidula kuni „Eesti Üliõpilaste Seltsi“ ja teiste organisatsioonide liikmeist avalikkude tegelasteni on kõik olnud läänlased. Lähen veel edasi ja väidan, et meie maarahvastki ei saa kuidagiviisi ega mingi tunnuse kaudu põhiolemuselt sarnastada venela-sega või mõne muu idalasega. Isegi russofiilid, olgu nad nüüd olnud konvertiidid või nende juhid, olid sel-les väga ebahtsad venelased. Ja pärastinegi venestamise ajastu, millal koolis käis härra Maks Päss ja mis tõi kaasa palju idamaisi mõjutusi, ei olnud võimas kül-lalt summutama spetsiifilist läänluse balltaslikku kolga-tooni näiteks härra Pässigi vaidlusvõtetes: loed nagu va „Neue Dörptsche Zeitung“ või „Düna-Zeitungi“ jun-kurlikku lõõpimist, siin aga vahega, et marusaksluse asemele on astunud marueestlus ja Schillerist on teh-tud polguarst — „va plaasterkast“, nagu see kõlaks preisi kasarmužargonis.

Härra Päss laotagu ahastades käsi, näidaku näpuga, kutsugu appi ja tunnistajaiks maa ja taeva ja kõik kaaspatrioodid, kukkugu selili jahmatusest või kanges-tuugu keeletuks niisama — ma ei hakka temaga ei vaidlema Schilleri arstikarjääri üle (muide: aastast 1780—1782, 21—23-aastasena; kirjutas oma „Röövlid“ 19-aastasena), tema tühise osatähtsuse üle kirjandusloos ega ka mitte tagasi tõrjuma etteheiteid germanomaanias, eduerakondlikus rahvareetmises, tsarismikultuses ega muudes roimades, vaid soovin jääda endise teema juurde

ja ennast veelgi koormata isegi lettofiilsusega. Ja ega härra Päss ei keeldu sellelegi juhtimast erilist tähele-panu.

Tahan nimelt konstateerida, et kui härra Maks Päss järgi „meie talupoeg aga võis 1905. aastal mõisaid põ-letades ainult omamoodi järele aimata suurt Prantsuse revolutsiooni“, siis lätlased sidusid aastal 1905 seda toimingut juba Läti vabariigi ning iseseis-vuse ideega. Kui kurb see ka ei oleks, et olek-sime võtnud oma vabaduse ideestiku sealtpoolt ja Gus-tlav Suitsu kaudu deklareerinud alles aastal 1917, siiski mahub see läänlusetoomine ju härra Pässiga diagnoosi järgi ikkagi eeltormamiste sekka, kiuste minu vaade-tele, et vabadusihad on olnud palju, hoopis palju va-nemad.

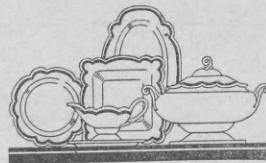
Meie diskussioonid härra Pässiga on läinud üha naljakamaks ja ma loobun igast katsest temale sel-geks teha, kuivõrd vana on üldse vabaduseaade ja kui vähe võimalusi on härra Pässiga entusiastlikul, em-faatilisel bombastikal mind veenda oma kõrvalhüpetega ning argumentidega. Mõistan küll, et praegune rahvus-vaheline pressiosakondade ajastu oma propageeriva too-niga kutsub välja samasuguse stiili ka mitteametlik-
kude suuruste, suundade ja ideede kilbiletõstmisel, kuid ei suuda pooldada seda utilitarismi töö kulul, olulise eskamoteerimise kujul kaardikunstnikkude moel ja eba-olulise sõnalise tulevargistamise kaudu. Minu lapsust ses asjas näiteks, milline asutus jagab missuguseid au-märke, pean loomulikult hoopis tähtsusetuks ja palju süütumaks härra Maks Pässiga üldistest ja väga laialdas-
test eksitustest ja järeldustest.

Kuid see kõik ei vabasta mind kohustusest ka tule-vikus aeg-ajalt kaimema vaatluse alla võtta mõnda härra Maks Pässiga vaimustatud või põlustavat eskapaadi.

K. A. Hindrey

„Majatarbed — Mirvitspojad“

Suurimas valikus
majatarbeid
lauanõusid
serviise
kinkeasju jne.

A/S. „D. MIRVITS & POJAD“

TALLINN, V. Karja 7, telef. 483-62
TARTU, Raekoja 6, telef. 3-83

TOIMETUSELE SAADETUD:

Välis-Eesti nr. 2	Eesti Võimleja nr. 1
Sõdur nr. 6—9	Postisarv nr. 2
Kasvatus nr. 2	Areng nr. 2
Aed ja Mesinik nr. 2	Päike nr. nr. 1, 2
Eesti Kirjandus nr. 2	Ühistegevusleht nr. 2
Looming nr. 2	Muusikaleht nr. 2
Vabadussõja Tähistel nr. 2	Kristlik Kaitsja nr. 1, 2
Taluperenaine nr. 3	Nädal Pildis nr. 4, 5
Eesti ja N.-liidu Kaub.-koja majand. büület. nr. 1	

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Tellimishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, pool-aastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90 Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Gustav Adolphi 8, Noor-Eesti, telefon 2-66. Toimetaja kõnetund igal äripäeval k. 11—12.

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi, kui selleks on lisatud vastaval määral postmarke.

Vastutav toimetaja: EDUARD ROONE.

Väljaandja: O.-Ü. NOOR-EESTI KIRJASTUS.

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“ trükk Tartus 1938.

Ilmus 16. märtsil.

Klišeed A. Raba tsinkograafiast.

Eelkõige

„Uus Eesti“
päevauudiseid!

Täis noorusjõudu,
vaimult värske ja
uus on iga päev

„Uus Eesti“

TELLIMISE HINNAD:

»Uus Eesti«:	»Uus Eesti« koos »Tallinna Postiga«:	»Uus Eesti« koos »Põllumajandusega«:	»Uus Eesti« koos »Tõusva Noorusega«:	»Uus Eesti« koos »Põllumajanduse«, »Tallinna Posti« ja »Tõusva Noorusega«:
1 kuu Kr. 1.80	1 kuu Kr. 1.95	1 kuu Kr. 2.—	3 kuud Kr. 5.25	3 kuud Kr. 6.20
3 kuud „ 5.—	3 kuud „ 5.45	3 kuud „ 5.50	6 kuud „ 10.—	6 kuud „ 11.70
6 kuud „ 9.50	6 kuud „ 10.30	6 kuud „ 10.40	1 aasta „ 19.50	1 aasta „ 22.50
1 aasta „ 18.50	1 aasta „ 20.—	1 aasta „ 20.—		

Lätti ja Leetu sisemaa hinnad. Mujale „Uus Eesti“ Kr. 4.— kuus ja kaasanded täie hinnaga. Aadressi muutmise 25 senti. Üksiknumbri hind 7 senti.

TELLIMISI VÕTAVAD VASTU: Kõik postiasutised, „Uus Eesti“ peakontor, abikontorid ja esindajad koha peal. „UUS EESTI“ ILMUB IGA PÄEV.

1-18
27. - / 679862

AASTAKÜMNEID

EESTI AJAKIRJANDUSES JUHTIVAL KOHAL ON SEISNUD
TARTUS ILMUV SUURAJALEHT

«POSTIMEES»

Värskemad teated päevasündmusist kodu-
ja välismaalt ● Asjalikud juhtkirjad ●
Ülihuvitavad seeriakirjutised ● Põnevad
romaanid ● Asjatundlikult toimetatud eri-
osakonnad: Majandus ● Põllumajandus ●
Naine ja kodu ● Moerevüü ● Sport ●
Igal pühapäeval hinnata kaasandena nalja-
ja pilkeleht

«SÄDEMED»

KÕIGI EESTI LASTE LEMMIKAJAKIRI

«LASTELEHT»

Parimad kaastöölised ● Haarav sisu ●
Palju ilusaid pilte ● Huvitavad mõistatused
ja võistlused ● Ilmub 2 korda kuus ●
Üksiknumber 20 senti

E. K.-Ü. «POSTIMEES»

TOIMETUS JA PEATALITUS: TARTUS, ÜLIKOOLI 21/23

37. A. Mälk „Hukkumine“ — E. Hubel, Vaestekooli 6-a-4, Tallinn.
38. O. Luts „Tuulesellid“ — J. Vatter, Piimaühing, Põltsamaa.
39. O. Luts „Tuulesellid“ — V. Hiie, Magasini 12-a, Tartu.
40. O. Luts „Tuulesellid“ — V. Mürsepp, „Võhma Ekspordtapamaja“.
41. O. Luts „Talvised teed“ — A. Tamberg, Nissi kt., Riisipere.
42. O. Luts „Läbi tuule ja vee“ — Naiste Karskusliit, Gustav-Adolfi, Tartu.
43. O. Luts „Kuldsete lehtede all“ — R. Kõogardal, postk. 11, Vigala.
44. A. Antson ja R. Sirge „Tänapäeva Venemaa“ — A. Riismandel, Loodi p. ag.
45. H. de Balzac „Isa Goriot“ — K. Grau, Suurturg 8, Tartu.
46. E. Enajärvi „Vana rõõmus Inglismaa“ — H. Jürman, Kopli apteek, Tallinn.
47. K. Hamsun „Müsteeriumid“ — Erna Roigas, Neitsimäe 8, Narva.
48. K. A. Hindrey „Murrang“ — O. Pärn, Kõvera 9-2, Nõmme.
49. K. A. Hindrey „Tõnissoni juures“ — R. Koemets, Riigikohus, Tallinn.
50. A. Jakobson „Joonatan Hingemaa eksirännak“ — Ed. Roos, Kohtuministeerium, Tallinn.
51. A. Jakobson „Miika Valtsbergi roim“ — M. Samkov, apteek, Rõngu.
52. A. Jakobson „Töö algus“ — A. Mägi, Riia mnt. 19-1, Tartu.
53. J. Kärner „Unustatud Emajõgi“ — J. Pehap, Pargi 1, Tartu.
54. J. Kärner „Moodne orjus“ — K. Kook, Ülikooli 9, Tartu.
55. B. Linde „Loova Kesk-Euroopa poole“ — J. Kalm, Raua tän. 46-1, Tallinn.
56. J. London „Martin Eden“ — A. Plaks, Rapla Ühispank, Rapla.
57. A. Maurois „Armastuse heitlikkus“ — M. Muhel, Eha 32, Tartu.
58. M. Metsanurk „Jäljetu haud“ — H. Kaart, Tolstoi 16-7, Tartu.
59. M. Metsanurk „Ennäe inimest“ — Aino Zirnask, Veriora p. ag.
60. M. Metsanurk „Valge pilv“ — L. Pöder, Veriora p. ag.
61. M. Metsanurk „Fr. Arraste ja pojad“ — K. Liiv, Kavastu-Koosa.
62. M. Mõtslane „Mäng“ — O. Prees, Aleksandri tn. 4, Võru.
63. M. Mõtslane „Kevadised vood“ I — J. Ostrat, Suurturg 10, Tartu.
64. M. Mõtslane „Kevadised vood“ II — R. Laos, postk. 8, Pihtla p. ag.
65. M. Mõtslane „Hilda Kõrevares“ — A. Ilves, Kopli 78-55, Tallinn.
66. M. Mõtslane „Mõrane hing“ — Magda Freiman, pk. 20, Auvere.
67. H. Raudsepp „M. Metsanurk ja tema aeg“ — H. Riit, Laiksaare vaksali p. ag., Pärnumaal.
68. R. Roht „Aeg“ — V. Saabas, Kaubaaru, Urissaare, Pärnumaal.
69. R. Roht „Elu on ilus“ — Hiie, Veski 6, Rakvere.
70. E. Stählberg „Pühapäev“ — Tartu Linna-apteek.
71. G. Suits „Aastate aknal“ — Ed. Taska, Kentmanni põik 5, Tallinn.
72. G. Suits „Noor-Eesti nõlvakult“ — L. Ozols, Berzu iela 19-2, Riga.
73. Fr. Tuglas „Juhan Liiv“ — A. Silvere, Kalda 5-2, Tartu.
74. J. Hurt „Pildid isamaa sündinud asjust“ — A. Seppel, Leisi.
75. E. Laaman „Demokraatia ja diktatuur“ — Ü.-S. Liivika, Suurturg 9, Tartu.

Preemiate saatekuludeks palume igal raamatu võitnud tellijal saata „Tänapäeva“ talituse 15 s. postmarkides, mille järele raamat tellijale kätte saadetakse. Asjade võitjaid palume eraldi pöörduda talituse poole. Preemiate väljavõtmise viimane tähtpäev on 1. juuni sa.

Grupp Ford toodete esindajaid Euroopa riikidest Ford Motor Company Ltd. tehastekülastena Dagenhamis Inglismaal. Pildil nähtav auto on esmaskordselt välja lastud Ford 8¹/₂ hj. V-8 sõiduauto. Daamide kõrval vasakul on Orleans'i ja Bourbonni suurhertsog, end Hispaania lennuväe ülem, kes praegu juhatab Fordi müügiosakonda Inglismaal. Auto taga vasemalt Antti J. Aho, Soomest, paremal äärmine dir. A. Rosenvald — Eestist

